

ÖZV. GRÓF CEBRIRIAN ISTVÁNNÉ

RABSÁGUNK KEZDETÉN

BUDAPEST,
PALLAS IRODALMI ÉS NYOMDAI RÉSZV.-TÁRS. KIADÁSA
1922

Pallas részvénytársaság nyomdája Budapesten.

I. FEJEZET.

Szárnyas.

Miikor a miskolczi pályaudvarból kirobogott a vonat, egész jól nekiiramodott. Zakatolt egyenletesen a mozdony és haladt minden rendesen. De még nem ért be Sajószentpéterre, már érezhető volt, hogy végállomás a cél. A ló is másképp jár, mikor messze útra indul, mint amikor jön vissza az istálló felé. A vonatnak is mintha meg volna a maga lélektana, valahogy csak ímmel-ámmal dő eög a végállomás felé. Mintha tudná, hogy nem szükséges sietni, erőlködni, néhány pere vagy néhány óra késés nem határoz, ki van kapcsolva úgysis a világössz menetrendjéből.

Pedig ha mindenkor türelmetlen az utazóközönség, mostanság csakugyan oka volt a türelmetlenségre. Mert vasúton utazni már régebb idő óta nem tartozott minálunk az élet kellemességei közé. Utóbb, a forradalom kitörése óta, miután az utazás mindinkább a népvándorlás, a menekülés, a költözködés jellegét vette föl, az élet legkínosabb feladatai közé lehetett sorolni.

A vasúton megszokott régi rend lazult, bomlott, a tülekedő, türelmetlen, a vonatokat túlon túl megtömő közönséggel nem lehetett már bírni. Az

ország szorongatott helyzete hozta magával, hogy mindenki utazni akart, vagy kényszerítve volt rá, hogy utazzék. Egyik sietve távozott eddigi lakhelyéről, mert tudta, hogy ott, hol van, bajok lesznek, melyek bekövetkeztétől irtózott. Másik époly sietve tért otthonába vissza, mert az ott bekövetkezendő bajoknál szükségesnek vélte jelenlétét. Voltak sokan, kik városba tódultak, mert ott vélték a nagyobb biztonságot, mások ellenkezőleg falura mentek ki, a falu nagyobb nyugalmaiba helyezvén reményüket.

A katonák mint a széjjelriasztott juhnyáj futottak szerteszét, utaztak mindenfelé. A kórházakban soká visszatartottak, tekintet nélkül, hogy egészségi állapotuk ésszerűvé teszi-e etet vagy sem, odahagyták a megunt falakat, sietve igyekeztek hazafelé, épúgy, mint azok, kiket a kaszárnya fegyelme tartott eddig fogva.

Mindezek igen nagy utazóközönsséggel terheltek a vasutakat. És ezek az utasok gyűrték, taszigálták egymást, a beszállni akarókat nem ritkán az ablakon át húzták-tolták be a kocsiba és mindnyájan hálásak voltak, ha néhány csomag elvesztése mellett is, de épkézláb szállhattak ki a lassan eloreküzikdő vonatokból. Aki csak tehette, halasztotta az utazást, míg kissé elültek az állomásra tódulok hullámai. Az 1919-ik év február hónapjában elérkezettnek látszott ez a pillanat.

A vonat, mely most ezen a február hónap első napjai egyikén járt Gömörmege egyre szűkebb völgyeket alkotó dombjai között, az elmúlt hónapokhoz képest már szinte üresnek volt mondható.

Lassan, nagyon, lassan, cammogott előre már negyedik órája. Be máskép ment ez erre, mikor el kellett érnie a gyorsvonatok csatlakozását, melyekre az volt felírva: Budapest-Oderberg-Berlin-Friedrichstrasse !

Végre nagysokára mégis csak állomást ért: Szárnyas; ez volt kiírva a vadszöllővel befutott tornác ereszei fölé, de még a lámpák üvegén is látható volt ugyanez a név, ez magában véve is jelezte, hogy nem közönséges kis állomásra futott be a vonat.

Régen pompás gyorsvonatok robogtak erre naponta négyszer is, messze világítottak a szemaforok és ívlámpák, a legpontosabb rend és élénk forgalom jellemezték az egész pályaudvart. Ennek most nyoma sem látszott. A téli est ködös sötétségében egy-egy pislogó mécs fényénél botorkálva kereste az útját az elhagyottnak látszó síneken át még az is, ki évek óta gyakran járt erre.

Ennek a nagy változásnak rendkívüli, nagy és lesújtó oka volt. Szárnyasból végállomás lett, ez volt most Magyarország határa éppen 140 km, nyire Budapesttől.

És valami szokatlan zúr-zavar is volt ezen a szárnyasi állomáson: csupa katona járkált mindenfelé, táborozott a helyiségekben, szállt ki az érkező vonatból és szállt be abba, mely indulandó volt.

Sok esztendeje, hogy a katona nem volt újdonság a vasúti állomásokon. Mindenütt úgy üdvözlöztük őket, mint testvért, fiút, hőst, jóbarátot, ünnepeltet és ápoltat. De itt úgy tűnt, mintha nem

ők volnának, nem azok a régiek, azok a megszokottak, kikkel lelkesültünk, kiket megkönnyeztünk, kikért annyit fáradoztunk, kikért készek voltunk áldozatot hozni. Sötéten néztek mindenkire és aki velük találkozott, viszontkérdő és aggódo pillantásokkal mérte végig őket. Az egyenruha mintha lekívánkozott volna róluk. Rongyos, gondozatlan volt s a sapka rózsája helyett valami bizonytalan színű szallagfoszlány volt felvarrva, melynek színeiből csak az elbarnult, elfakult piros sízín ötlött szembe.

Szinte félve, lapulva engedett nekik utat a szárnyasi lakos, mikor ezen a februári estén megérkeztén, nekiindult a városba vezető fasornak, melynek útját híg, latyakos sár borította. A kátyúkra és döccenőkre nem figyelmeztetett semmi, mert a lámpaoszlopokról összetörve, elgörbítve meredeztek jobbra-balra a lámpák hasznavehetetlen bádogrészei.

Párás sötétségben úszott az egész község, ennek árnyékában tapogatódzva juthatott csak haza mindenki.

Februárban alig mutatkozik előnyös színben a mi éghajlatunk bármely vidéke. De legkevésbé fest előnyösen a falu, a kisközség. A tél díszítő, burkoló köntösei: a hó, a zúzvara már nem létezik, helyüket elfoglalja az olvadás okozta sár. Az épületek erősen kívánják a tatarozást, leverte róluk a tisztaságot és takarosságot a hosszú tél vihara, esője, s maga a természet a megújulás terén még nem nyújtva semmit, csak az elhalt, a kopott, az ócska, megunt fogalmaival áll előttünk.

És közelről nézve annak, ki falai között jár, Szárnyas az évnek semmiféle hónapjában sem mutat sokat. A felvidéki községek össze-visszasága uralkodik tervrajzán. Görbére vannak szabva az utcák és görbén áll a görbe utcára a legtöbb ház.

A régi lemeszelt házacska mellett, melynek gyakran csak zsúpfedele van, s melynek tulajdonosa a, kaput fölösleges fényűzésnek tartja, ott büszkélkedik az újkor építészeti ambícióival. Egész homlokzatával, az utcának szorosán nekiépített új ház, melynek számos magas, aknaszerű ablaka nyáron a port, télen a hideget bőkezűen szolgáltatja be a tulajdonosnak, kit azonban ezért és a belső besztás kényelmetlenségeiért busásan kárpótol a tudat, hogy Ő immár halad az újkor követelései szerint, minek a házon alkalmazott gipszfejek, habarcsból készült kagylók és virágfüzerek ékesen szóló bizonyítékai.

De ha a község nem volt szép, a táj szép volt, kedves volt, lehetett benne gyönyörködni. Aki a?5 Egres-domb tetejéről először pillantotta meg a szűk völgy fenekén mintegy békésen szunnyadó kis falut, körülötte a Mátra lágy vonalakban elhúzó dombjait, az erdőket, szőlőket, a kis fenyveseket és akácos mély szakadékokat, aki meglátta a Kriván hófedte csúcsait, melyek távol észak felé háttérül szolgáltak, a tekervényes országutakat, melyek fehér szallagként kanyarogva húzódtak délnek és kelet felé, az csak azt mondhatta az év bármely szakát is éltük légyen, hogy szép, hogy kies hely ez a Szárnyas.

Egykor a történelemben is volt szerepe. Ta-

núskodik erről két nevezetes épülete: a régi vár meg a templom. A régi vár ott dacol az idők múlásával a meredek oldalú sziklás domb tetején. Magasra felnyúló, romladozó, vakolatlan falai festőién sötét színekben rajzolódnak az égen. Még egy tornya áll, a többi már csak hatalmas csonka omladék, melyből itt-ott egy keretnélküli ablak mélyedése úgy tátong kifelé, mint valami ámulatói tágranyitott szem, mely lenéz a völgy közepén fekvő szép nagy templomra.

Ezt a templomot gróf Koháry István építtette 1740-ben.

Régen a török hadak ostromolták a várat és azután sokáig a félhold volt kitűzve tornyain, templom pedig messze környöskörül nem volt semerre sein. Mikor gróf Koháry István vitéz seregeivel nekifogott, hogy visszavívja a magyar hazának Szárnyas várát, a harc hevében fogadalmat tett Magyarország védasszonyának a Boldogságos Szűz Máriának, hogy dicsőségére templomot emel a vár alatt, ha majd feltűzheti a várra a nemzetiszínű lobogót.

És a magyarok győztek. A török hadak elta-
karodtak, elhúzódtak mindjobban dél felé. a templom felépült. Szép, nagy tágas templom ez, toronnyal: mellette meghúzódik csendesen, kis négy-
szögletes udvarával, a ferencrendi barátok zár-
dája.

Azóta Szárnyas harcokat többé nem látott. Békésen mentek el fölötte az évek. alz évtizedek,, az évszázadok és békés nyugalommal néznek egymásra a templom tornya és az omladozó vár.

Elkerültek innen a régi vitézek, nem volt itt többé reájuk szükség.

Gróf Koháry István hős neve kihalt, ivadékai idegen földön élnek. A régi hős magyar vérnek egy-egy elsekélyesedett erecskéje folyik csak távol a, hazától.

Elköltöztek a régen itt harcoló vitéz kapitányok utódai is. Elvitték magukkal a bárói pátenst, mely még ideérkezett számukra és akkori szokás szerint a hétágú koronát helyezte a régi magyar nemesi címerek fölé. S a hagyomány úgy beszéli, hogy a szárnyasi török basa bőrébe göngyölték az okiratot, úgy vitték magukkal előbb az ajnácskői meg a sőregi várakba, aztán pedig el Vécsére, Zemplémmegyébe és onnét még messzebbre valahová Szatmármegyébe. A késői unokák áhítatos borzadással gyönyörködtek még ott az okirat szokat! an csomagolásában.

Azóta a vár romladozik évről-évre. Minden hónap, minden nap legördít róla egy követ, a szél lesöpri róla a vakolást, s nincs már rajta épségben semmi, csak a vár mögött valami kőfaragó sajátos eredeti kezevonása: a terméskőből kifaragott két felfelé nyúló apró szárny, melytől a, vár nevét kapta.

Talán a régi idők múlása, talán az elhanyagoltság adja a szárnyasi várnak azt a csodálkozó kifejezést. Vagy talán csak most a legújabb időben csodálkozik azon az új ellenségen, mely észak felől fenyeget s oly közel áll a régi várhoz, hogy szabad szemmel nézve is idegen földet jár be a tekintet! Vagy azokon a seregeken csodálkozik oda-

lenn, melyeknek sem istenük, sem királyuk! S várja, várja csodálkozva, mikor fűjják meg alatta a régi riadót, azt, melyet gróf Koháry István fúvatott meg e helyen.

Szárnyas lakossága a Hajdúvárosokból régen idetelepített várórség ivadéka. Beljük vegyült az idők folyamán sok palócvér meg egy kis cigányvér is. Jó, zamatos magyarsággal szerkesztik mondataikat, de palócosan ejtik a magyar szót. Állításait pedig szeretik ily féleképpen megerősíteni: „Fusson ki a szemem”, vagy: „ne lássam soha gyermekeimet”, ami határozottan cigány szokás.

A leányok hétágú tincsből fonják a hajukat, úgy rakják, simítják le a halánték meg a fül körül s hosszú pántlikás fonatban lógatják le a hátuk közepén. Úgy állnak oda a Mária-oltár köré, mint a magas karcsúszerű liliomok. S mikor a nagy körmeneteken, fehér ruhában, vállukra veszik a kegyképet tartó rudakat, végighimbálják azt a község utcáin, igazában olyanok ők, mint amilyeneknek Mikszáth Kálmán sokszor oly szépen és oly találóan jellemezte a palóc leányokat.

Vasár- és ünnepnap mikor a szomszéd községekből is jönnek be misére, suhog meg ropog a szárnyasi utcákon a sok cifrán kivarrt, keményített fehér szoknya, fölöttük meg a selyem és a bársony, az apró beszótt tarkavirágú mindenféle kelme. A szivárvány minden színében pompáznak a selyemkendők, ebből is kettő minden asszony fején, s a fényes fojtok úgy omlanak le a vállakról, mint a napsütötte vízesés cseppjei.

Nagyboldogasszony napján hatvannégy köz-

ség jár ide ünnepelni és hétvármegyében is híre van a számyasi búcsúnak. A szárnyasiak büszkék községükre. A legkisebb gyermek sem mondaná másként, mikor Szárnyas felé közeledik, mint hogy: „megyek a városba”. Büszkék a jó borra, mely itt terem, büszkék sok derék iparosukra, kik itt készítik a jó magyaros szabású öltönyt, a nyalka rámás csizmát, meg a színes virággal kihímzett barna borbundabekecsét s kiknek híre messze eljár Gömör, Nógrád és Hont megyékben, meg mindenfelé a Felföldön. Büszkék a Csevicze forrásra, mely itt is, mint a Mátra igen sok vidékén, gyöngén szénsavas, vasas és kénes vízzel üdíti a népet és talán öntudatlanul még valami másra is büszkék.

Mint az élet eszményi javait még szóba foglalni is nehéz, hogy mi az: ecset le nem festheti, rímbe nem szedheti fogalmát, a kőfaragó emlékebe nem vésheti, színét nem látni, vegytani elemzése nincs.

Csak a zene dallamában van benn és érezni lehet. Erezni lehet úgy, mint tud repülni az, minnek Szárnya van és sokat, boldogan és boldogítón át-érezni az, kinek erre meg van a fölfogása. Itt van a régi magyarságnak valami kis elzárt virágos tündér kertje, melybe még nem bírt belegázolni az újkor tárgyban és anyagban elmerülni tudó, de eszmét alkotni nem bíró szelleme.

Itt lebeg a levegőben annak a régi magyar volt-nak illata, mely régen éltette a nagy hazafiakat.

Honnan árad ez az illat? Nagyasszonyunk templomából, vagy a régi várból? Vagy a földből, melyre magyar vér hullott a hazáért? nem tudni.

De az illat itt van, mint a drága kenőcsé az alabástrom medence fenekén, mely ha ki is szárad, századok múlva is érezhető, vagy mint a kristályserleg halk zengése., mely hallható sokáig azután is, miután megérintették,

Ilyen volt Szárnyas, mielőtt az 1919. év telén a nagy zavarok hullámai elértek ide is és sok időre nagyot változtattak rajta.

Január havában a csehek csapatai megszállták volt Rimaszombatot. A Rima, mely éppen felében szeli a Szárnyas felé vezető országotat, képezte ezentúl az új határt.

Ilyen körülmények között Szárnyasnak szerep jutott a legújabb kor történetében és ez a szerep sok zavart, herce-hurcát és veszedelmes napokat hozott a községre. Nem álmodták ezt még nemrég a lakosok, kiknek fiai előrevonultak Gorlicénél, eléváltak a Hermádán és mikor fogságba kerültek, úgy írták a messzeföldről hazaküldött levél borítékára: Szárnyas, Magyarország közepén.

Néhány hét óta nem volt már közepe, hanem csak a széle volt, a legutolsó község észak felé.

II. FEJEZET.

Lakosok és beszállásoltak.

Nem a jelen kínjai, fájdalmai a legrosszabbak az életben. Rosszabb ezeknél azok előrelátása, miket a jövő ígér. Mikor aggódva szorul össze a szív azok meggondolásán, miknek következniük kell, miket a körülmények józan megbírálása mellett, — tudjuk, — hogy el nem kerülhetünk. A rossznak ez a várása kínosabb sokkal, mint annak eltűrése, mit a ma már félig levett vállainkról.

Kósza hírek jártak egyre Szárnyason, hogy a csehek nem elégszenek meg azzal, amit eddig elfoglaltak, hogy át akarják lépni a Rimát mielőbb, sőt hogy még a szederkényi bányákra is igényt tartanak, melyek pedig 30 km.-rel távolabb fekszenek innen dél felé.

A köztársaság vezetői odafenn Budapesten nagy garral és büszke mellveregetéssel hirdették ebben az időben, hogy Szárnyas feltétlenül a miénk és lehet, hogy érdemül tudták be maguknak, hogy a haza szétosztogatásának bizonyos határt szabtak, noha akkor tették azt, mikor már kétségessé vált, megbírják-e egyáltalán védelmezni annak összevissza metélt utolsó roncsát.

Ezek a körülmények, az új határ megvédése

volt az a cél, mely miatt ott hemzsegett Szárnyason az az idegenszerű, kevés bizalmat keltő katonaság, mely már az állomáson is szemébe ötlött az érkezőnek. Tele volt vele az egész község, lefoglaltak maguknak minden szobát, minden zugot.

És itt voltak velők a muníciós ládák, meg a gépfegyverek, a puskák és a szuronyok és néhanapján végig vontattak az országúton néhány ágyút is. Kivitték őket a Rima partjára, majd ismét visszahozták. Láthatta mindenki, akinek csak szeme volt, hogy itt van hadifelszerelés. És mégis nem volt Szárnyasnak egy lakosa sem, ki abban a hitben élt volna, hogy mindezzel majd védelmet fejtenek ki, megőrzik az országot további rablástól. Számolt mindenki azzal, hogy ide akkor jönnek be a csehek, mikor ők akarják. Nem tartottak semmit a forradalmi katonaságról.

Ez nem csak azért volt így, mert a beszállásolt katonák sok kárt csináltak, garázdák voltak. Új, fehérhátú pénzzel fizettek, melynek értékében nem bízott senki. De ha nem akarták azt elfogadni, keményen ráfordultak akárkire. Megdézsmálták a kamarákat tetszés szerint és ha valaki tiltakozott, mikor szalonnáját vagy oldalasát kiemelték a kéményből, egyszerűen ráfogták a puskát.

Ha fáztak, nem nagyon nézték, honnan veszik a fát, jó volt nekik a szék lába vagy a szekrény ajtaja is. Az iskolákat kaszárnyákká alakították át s a termekből tünedezni kezdtek a padok. Estefelé gyanús hasogatás hallatszott ki az utcára, mire csakhamar füst gomolygott ki az iskolák kéményeiből. Nyugalom nem volt a katonáktól sehol sem.

feldúlták azt alaposan és a rendnek, a tisztaságnak már egy udvaron sem volt híre sem.

Összevásároltak mindent és küldték fel Budapestre. A lakosság részére alighogy maradt a mézszárszékből néha egy-egy kiló hús vagy a szomszéd falvakban egy-két tojás.

De mondom, ez magában véve nem lett volna elég arra, hogy megingassa a katonákba helyezendő bizalmat. Volt ennek egy sokkal mélyebben fekvő oka is.

Minden, mit érzékeinkkel szemlélhetünk, az egész anyagi világ, a személyek, a tárgyak, az eszközök, szoros összefüggésben állnak az eszmék világával, melyeket szolgálni hivatvák. Csak ezek, az eszmék, adják meg amazoknak az értéket, a becset, a létjogosultságot. Eszme nélkül a kard, a puska, az ágyú, a seregek tömött sorai csak olyanok, mint a test élet nélkül, arc szemek nélkül, keret, melyből hiányzik a kép, szobor, melybe lelket nem lehelt senki.

Aki bejárta a nagyvilágnak ama helyeit, hová a történész kutatni, a művész tanulni, a laikus gyönyörködni jár, aki megfordult az ókor nagy emlékei között, könnyen megtalálhatja ott ennek az igazságnak bizonyítékait.

Megállnak a gránitoszlopok, nem dőlnek romba a bazalt és mészkő óriási tömbjei, évezredekkel dacolnak olyan építmények, melyek mellett a mostaniak csak kártyavár, csak játékpületek.

Ott állanak a görög akropolok, ott a Nílus partján az egyiptomi gúlák, ott a szegesztai templom, Rómában a Colosseum, Veszta temploma, Egyip-

lomban a nagy Ramseszek kriptái, Taorminában az ókor görögjeinek színháza, ki győzné őket felsorolni f

Az utas gyönyörködhetik oly hatalmas árnyokban, melyekről eddig fogalma nem volt. Megtalálhatja bennök a césárok trónjait, a Fáraók múmiáit, a praetorok üléseit, az öröktűz oltárát, az istenek szobrait. Mindez fennmaradt máig és mégis már csak felesleges régiség, üresen álló rom, életelen kőhalmaz, törmelék. A fecske merész ívekben szeli a levegőt a hatalmas oszlopok között, odarakja fészket a faragványos sarkakba és csicseregve neveli fel fiókáit az egykor isteneknek szentelt hajlékban. A futó-vadrózsa felkúszik az érdes falakon, körülöleli hajtásaival, feldíszíti virágaival a csarnokot, hol régen rózsakoszorút fontak költők homlokára, hol tudósok és bírák végezték komoly munkájukat. A repkény füzéreket vet a bolthajtások fölé, a tarka pillangó halk neszsel suhogtatja szárnyait ott, hol gladiátorok büszke dicsvágytól mámorosan véreztek el, zúgó tömegek rivalgása között. A népek ezreitől taposott márvány hasadékaiban csak a cirpegő tücskök tanyáznak. A darázs zümmögve ütődik ide-oda, hol régen emberek dalától rengett a lég. A reggeli nap bearanyozza, a nyugvó nap bíborra festi a puszta falakat, a hold titokzatosan beragyogja, reávonja bűvkörét mint régen, mindarra, ami most is áll, de csak holt maradványa annak, ami hajdan *volt*.

Hol vannak az emberek, kik üt imába merülve emelkedtek fel az istenségig, kik lelkesülve áldoztak a dicsőségnek, kik innen indultak a haza vé-

delmére, kik innen merítették költészetet, tudományt? Miért oly üresek, oly elhagyatottak a most is hatalmas épületek? Elfeledve rég Zeus, Poseidon, Antinous és a görög istenek mind, Isist és Osirist nem tiszteli senki, Ramzeszre, Cézárra nem gondol már rajongva a nép, az örök tüzet nem kell élesztetni, gladiátorok nincsenek. Meghaltak az eszmék, feleslegessé vált a nekik épült csarnok és templom is.

Fal fennmarad, oszlop megáll, nép jár most is körülötte, de az észnek világosságot, kebelnek lángot, a karnak erőt, a gondolatnak szárnyat, a kéznek ügyességet, a szívnek szeretetet csak az eszme adhat. Enélkül az emberek sokasága csak hétköznapi hasznavehetetlen tömeg.

A Szárnyason hemzsegő katonaságban aligha volt eszme. Mi történt velök? Keresztülmentek ők valami nagy változáson, melyről nagy írónk Jókai egy jeles művében így beszél: „Az eszmék átalakultak, a korszellem, az új ivadék fogalmai megváltoztak. Ami valamikor bűn volt, az most erény, ami szégyen volt, az most dicsőség. Az a nagy láng, ami egykor hevített, most már hamu. Óriások, kik mellesket egymásnak vetve dulakodtak, országokat taposva, most békén gereblyéztetik egymás mellett a feldúlt földet és répát ültetnek a diadalok véremezején, Az új kor vezérszellemei nem kérnek segítséget a jelenkortól, nem bocsánatot a múlttól.”¹

De a mi katonáinknál nemcsak átalakulásról volt szó. Az ő iskolájuk még ennél is szomorúbb volt. Őket úgy tanították: Emez nincs, amabban

¹ Jókai Mór „A lőcsei fehér asszony”.

hinni nem szükséges, egyebek voltak, de most már végeztünk velük, kötelesség nem létezik a világon, engedelmeskedni nem kell és így tovább. Végre képződik egy nagy negatívum, mint valami óriási sötét űr, verem, gödör, melybe a tanítás végén beleesik a szerencsétlen, jobb sorsra érdemes tanuló.

Még arra idő nem volt, hogy ebből az űrből valami kis gyöngye növényzet, valamilyen támpont kisarjadjon mégis. Ott tátongott az a maga teljes új ürességében, a katonáknak csakugyan nem volt mibe megkapaszkodniuk, mibe megvetni lábukat. Azért nem is várhatta tőlük senki a haza védelmét.

Elég volt tőlük az, hogy mértéket ismertek a garázdaságban, hogy nagyjában mégis alkalmazkodtak a rend és fegyelem bizonyos körvonalaihoz.

A község legvégén kúria állott. Ezután a domboldal első emelkedő hullámán már csak a csendes, bebokrosodott, giz-gazos, kis temető következett. Földszintes, fehérószlopos, nyáron zöldzsalus kis kúria volt ez. Most, télen, a vadszőlő lombtalan indái is mintegy függőnyt borítottak reá. Jobbra-balra tőle istálló, kocsiszín, magtár, meg vendégház négyszöget képeznek, melynek befejezése az országút felé, a kerítés meg a zölldrácsos kapu.

Sok ilyen kúriát ismer, aki jártas Magyarországon. Az utolsó ötven esztendő óta legtöbbször ugyan romladozik, pusztul, üresen áll. Még jó, ha magtárt csinálnak belőlük, kivált a legnagyobb szobából, az ebédlőből. Ott szoktak tornyosulni a búza, árpa, rozs meg kukorica dombjai, hol régen a jó ebédekhez ült le a magyar nemesiség, s csengtek a

jó borral telt poharak. Némely helyen még rosszabbul állott a dolog. A szél süvít be az üvegnélküli ablakokon és a korhadt zsindelek között szivárog be az eső a szobák mennyezetére.

De itt ezen a szárnyasi kis kúrián a pusztulás nyomai nem látszottak még. A tavaszi meszeléstől még most is hófehérek voltak a falak, hófehér a szélesre mért tornác négy vaskos oszlopa is. Csak szokatlan nyüzsgés, jövés-menés folyt az udvaron, mely nem volt összhangban a ház külszínével s inkább a kaszárnyát juttatta eszünkbe, mint a magánélet csendességét.

A vendégházban harminc közlegény táborozott, ott volt berendezve egy katonai iroda telefonnal, ott volt a katonák konyhája. Bent, magában a kúriában, vagy nyolc-tíz tiszt volt elszállásolva.

Voltaképpen sohasem lehetett biztosan tudni, mennyien vannak. Váltakozott számuk, mint a tenger apálya meg dagálya. Néhanapján még a társalgó szoba díványaira is jutott belőlük. Az istállóban néhány katonaló volt beállítva és ezekkel a lóápolók, a régi kedves piros huszársapkával fejükön.

A kapu oszlopán tábla függött, melyen nagy betűkkel volt kiírva, hogy itt van most az „Első vadászászlóalj parancsnoksága.”

Vadászok, szokatlan új elnevezés. A híres hős tiroli ezredeket hívták vadászoknak, s vannak vadászaik a franciáknak, „afrikai vadászok”, Algír megvédésére, s vannak talán skót vadászok is, de a magyar ezt az elnevezést nem ismerte. Nekünk a Katona gyalogos, baka, vagy huszár, ha lovon jár.

Ebben az időben vadászok voltak rendelve arra, hogy Szárnyason a hazát védjék.

A tisztikar kiblenlétével nehéz volt tisztába jönni, annál inkább, mert ők maguk sem lehettek tisztában ennek az új katonaságnak mibenlétével, melyben a külszín még a régi volt, de már abból, ami a katonaság lényegét képezi, minden hiányzott.

A régi bizalmat, mellyel mindenki a tisztek iránt viseltetett, felváltotta a talán nem mindig indokolt bizalmatlanság, mert köztük voltak a régiek, a kipróbáltak is, kik harcoltak és véreztek, kiknél talán senki sem fájlalhatta jobban a mostani állapotot, s köztük voltak az újak, a fiatalok, kikben az iskolából és a családból magukkal hozott jószellem még érintetlenül pezsgett, várta az érvényesülést és a jobb jövőt, a földet rengető felfordulás közepette is.

A vadászzászlóalj parancsnoka ezidőszerint Kakas százados volt. A békés polgár, a jó családapa minden erénye, valószínűleg megvolt benne és a legkisebb harci vágy sem készítette arra, hogy itt katonáskodjék. Sőt sokkal szívesebben élt volna most is Rákospalotán, szép villájában és dolgozott volna rendes hivatásában, mint mérnök a MÁV. valamelyik irodájában.

De a forradalom óta csekély volt a közbiztonság Budapest körül. A villákba betörték, fosztogattak, raboltak. A tulajdonosokat fenyegették, zaklatták. Igyekeznii kellett valahogy egy időre kijutni ebből a nagyvárosi pokolból. Be kellett állni katonának, így került a vadászzászlóalj élére Kakas százados, nem óhajtva egyebet, minthogy feleségét

is legalább egy időre magával együtt elhozhatta a veszedelmek teréről.

Legtöbbet volt látható mellette Goldmann főhadnagy. Arcvonásai után ítélve hadimilliomosra, a mellét széltől-szélíg sűrű sorban fedő rendjelsor szerint pedig — hősré lehetett következtetni. Ott volt Péterffy főhadnagy, finom úri vonásaival, s a doberdói nehéz harcokban szerzett vaskorona-renddel.

Ezek voltak az idősebb tiszték. A nagyobb tekintéllyel bírók. Mellettük rajzottak szép számmal fiatalabbak is. Mindnyájan azt a benyomást tették, mint a kormányost és vitorlást vesztett hajó. Álltak a hullámok tetején, várva, hogy mi következik, mit hoz a holnap. De a készség, a jószellem, mely még szép reményekre jogosítja a hazát, meglátszott legtöbbször.

A sok katona nyüzsgése, örökös ki-bejárása közepette alig lehetett észrevenni, hogy a háznak rendes, törzslakói is vannak: Itt laktam e háborgó időben én is, bár el voltam készülve rá, hogy valamely nap kiszorulok majd a húsz év óta lakta otthonból.

A katonák már január elején lefoglalták volna az egész házat. Számomra két szoba csakis úgy tartatott fenn, hogy az első beszállásolás idején hű komornám azzal a kijelentéssel állta el az ajtót, hogy azokba csak az ő testén keresztül lehet be lépni.

A magyar férfiakból soha, még a legvéresebb időben, sem halhat ki a lovagiasság. A katonák

meghátráltak, tiszteletben tartották igényemet a két szobára. Sőt az elismerés érzésével tették azt. Mert mikor csakhamar hazaérkeztem, bizonyos bámulattal céloztak komornám kis alakjára és azt mondták:

„Ily csekély kis nő és ennyi erély, ezzel még nem találkoztunk.”

Háztartásom tagjai és magam szerényen húzódtunk meg a mindent ellepő katonaság mellett.

Talán a haza balsorsa és annak előérzete, hogy rendkívüli és veszedelmes idők következnek reánk, idézte elő a kedélyben azt a fásult egykedvűséget, mely gyorsan beleszokik olyan helyzetbe is, melyet még rövid idővel ezelőtt tűrhetetlennek talált volna. Hogy a háznak minden bútora és fölszerelése a legkíméletlenebbül használtatik és rongálódik, hogy szeges bakancsal járnak mindenhova, s az enyhétél és a sok esőzés következtében hihetetlen mennyiségű sarat hurcolnak be, hogy az udvaron mindenféle szemét halmozódik fel, nem zavart már legkevésbé sem.

A ház ajtaja nyitva állt egész éjjel. Minek is becsukni? Unos-untig megőrzi a házat ez az örökké járkáló, sem éjjel, sem nappal nyugalmat nem ismerő katonaság. A konyhában szünet nélkül főztek, melegítettek, használták a konyhaedényt, mindent követeltek, elhurcoltak, törtek és rontottak, mindez megszokott dolog volt már.

Ott hol húsz évig lakott az ember, talán a legmostohább körülmények között sem érezheti magát idegennek. Az otthoniasságnak ez az érzete nagyon becses volt most nekem, és becses volt az a jó

viszony, melyben hosszú idő óta Szárnyas lakosságával éltem.

Őszintén, szívből szerettem ezt a népet. Méltattam jótulajdonságait, örömmel foglalkoztam vele, eredetiségének lélektana érdekelt, eszejárásának furcsasága vidított. Hogy ők viszont ragaszkodtak-e hozzám? Nem merném állítani.

A nép szeretete mint a tenger által partra vetett fővény, — mint az ingovány felett zöldelő fű — ma van, holnap hiába keresed. Ha reá akarsz lépni, sülyed. A méltatás, a hála, a népszerűség, a szeretet olyanok csak, mint a szivárvány, érinteni, megfogni sohasem lehet. Van — de már nincs. És így iiS csak igen ritkán van. De ha ezt bele vesszük a számításba és nem követelünk sem sorstól, sem embertől túlsókat, végeredményben úgy találjuk, hogy mégis kaptunk eleget és mindenkor többet, mint amennyit érdemlünk.

A szárnyasiak ragaszkodásának mértékével ezidő szerint meg voltam elégedve. Úgy éreztem, hogy a maguk módja szerint becsülnek. Becsülésük abban gyökeredzett-e, amit tettem, vagy abban, amit nem tettemi Bajos volna meghatározni. Mindnyájunknak vannak az életben negatív érzelmei és negatív sikerei is. Örülünk a vendégnek, azért mert jött, vagy azért, mert gyorsan távozott? Szeretnek, azért mert látnak, vagy inkább azért, mert tapintatosan távolmaradunk? Hálásak vagyunk, ha megemlékeztek névnapunkról, de sokszor mennyivel hálásabbak, ha elfelejtik s a nyugős gratulációktól megkíméltünk. Szeretettel gondol életfogytiglan sok férfi arra, ki nem akart hozzá menni

feleségül és hálásan emlékezünk mindig az egykori ideálra, ki akkor, régen, rajongásunkat észre sem vette.

A szárnyasiak egyszer, sok évvel ezelőtt, azzal a kérelemmel járultak hozzám, adakozzam egy megalkotandó rezesbandára, Ez a cél egyáltalán nem lelkesített. A rezesbandák teljesítményeit ebben, a mi hazánkban, mindig igen csekély művészi értelműeknek találtam. S miért kell rezesbanda ott, ahol igen jó cigánybanda van? Sőt ebből kettő is. Ezt megmondtam a szárnyasiaknak és a hozzájárulást megtagadtam, némi ridegséggel.

A rezesbanda megalakult s a kínosan betanult három dalt meg egy indulót hűségesen és hamisan fújta a körmenetek alatt meg a temetéseknél. De úgy tapasztaltam, hogy még a művészek maguk sem vonták meg tőlem jóindulatukat azért, mert nem járultam hozzá ez élvezet költségeihez. Egyik-másik még meg is szólított az ügyben és ezt mondta:

„Jól tetszett mondani, hogy nem ér ez semmit sem.”

És ezek után is sokszor tapasztaltam, hogy ha volt közöttünk nézeteltérés, ez sohasem volt jóviszonyunk rovására.

Múltak az évek. Megértük a forradalmat, a forradalom nyomán támadt zavarokat, s ekkor arra szólítottak fel, adakozzam a felállítandó népörségre. Ekkor már keserűség öntötte el szívemet, Széjjelugrasztották a mi gyönyörű, a mi kipróbált, vitéz katonaságunkat és most holmi semmit sem érő pótlásra költjük a pénzt? Ezt a hozzájárulást is megtagadtam, meg is okoltam, hogy miért. Ha ez az

örömvöltésekkel üdvözölt új rend olyan, hogy őriztetni kell magát ott, hol húsa év alatt még a kulcsot sem kellett reáfordítani a zárra, úgy oda van minden, vesszen mindennel együtt az én holmim is. Nem bánom. Raboljanak ki akár ma,

Mikor ezután végig jártam Szárnyas utcáin és fogadtam az emberek mindig egyforma köszönését, meggyőződtem róla, hogy most is minden a régi-ben van közöttünk.

Mikor pedig az öreg Ádám Böszörményi János, mert tudni kell, hogy minden igazi szárnyasinak két vezetékneve van, — mikor tehát ez a jó öreg, ki a község bölcse, ott állt portája előtt, mikor arra jártam, s megbillentve kalapját, úgy nézett reám megderesedett, bozontosra göndörödött szemöldökei alól, mint akinek mondanivalója van, azután kivette szájából a makrapipát, módosan balra köpött egyet és annyit szólt csak:

„Hiába, a nagyurak kiértik magukat mindég.”
Akkor tudtam, hogy ez a jó viszony meg fogja állni a viharos idők tűzpróbáját is.

III. FEJEZET.

Vihar előtt.

Unalmasan, nyomasztóan múltak március első hetei. Mindenki úgy érezte, mint mikor egy tikasztó nyár estéjén sötét felhők borítják az eget, villámlik mindenfelől, hallatszik a távoli mennydörgés messzi moraja, de még nem mozdul egy levél sem, csak az éj fullasztó, tompa sötétsége vesz körül.

Hogy az őszi vihar csak első felvonás volt s csakhamar következnie kell a másodiknak, azt tudta mindenki, de egyelőre még csend volt.

Szokatlan sok esővel köszöntött be a március. Szakadatlanul ömlött az égből, a község elmerülni látszott a sárban. Naphosszant dagasztotta azt a vadászzászlóalj alz utcákon, vagy tétlenül ódöngött az udvarokon és szállásai előtt. Katonai szolgálatot mindenkor csak egy csekély része teljesített.

A Rima túlsó oldalán, a folyót kísérő gát töltésének felhasználásával, valamilyen védelmi vonalat építettek ki maguknak a csehek, beásták magukat, ahogy ezt háborús nyelven nevezni szokás. A magyar katonák csak az ezzel szemben lévő majorokban és kisközségekben tartózkodtak. Ezt úgy nevezték „kint lenni a vonalban”. Néha-néha éjjelenként el-el dördült egy pár puska lövés, elsütöt-

tek egy-két kézigránátot, több nem igen történt. Őrszemek álltak a hídnál éjjel-nappal és még több helyen a folyó partján is. Hetenkint többször történt a vonalon lévők felváltása s ez katonai fegyelemhez kevésbé illő újításra adott alkalmat: Mint-hogy a katonák gyalog menni nem akartak, a gazdák szekereit állították elő, hogy őket kifuvározzák a vonalig.

Dohogva, mérgesen fogtak be a gazdák és ott ácsorogtak szekereikkel az udvarokon, míg a katonáknak tetszett felkapaszkodni rájuk. Szekéren menni hét kilométernyire katonáknak! Mikor ennyit gyalogolhat akármilyen kényes városi kisasszony is. És így tavasszal, mikor annyi munka van, száz helyre is kellene a fuvar! De hangosan szólni nem mertek, ezt nem tűrték a katonák. Mindjárt fenyegetődztek és emlegették a forradalmi törvényszéket.

Este tizenegy órakor szokott beérkezni Szárnyasra a budapesti vonat. Ilyenkor jöttek az újságok és ami még közvetlenebb volt, a híreket hozó emberek. Ahogy morzsolódtak március hetei, az esti órákon mindinkább érezhetőbbé vált az izgalmas várakozás. A közelgő viharok egy-egy fuvalma ilyenkor csapott át a csendes községen. És a házban is úgy tűnt, mintha egész éjjel nehéz léptek kopogását lehetne hallani a folyosón.

Március 15-én már dörögni kezdett: Budapestről szónokokat küldtek és az új városháza erkélyéről, vagy néha az e célra külön készített emelvényről, hangzottak, vagy inkább dörögtek és pattogtak le a beszédek.

Megelőzőleg kidobolták, hogy „szavalat” lesz. A szárnyasiak az ilyesmit szavalatnak nevezik. Tartsa mindenki hazafias kötelességének azt meghallgatni. A beszédek színvonala nagyon alacsony volt. A legközönségesebb lázítás, a durvaságok és valótlanságok özöne áradt a szónok ajkairól. A szokvány-lázító kifejezések közé új vérengző hangok és meg nem szokott szavak vegyültek. A helybeliek mögött volt felállítva a zajos helyeslés kifejezésére hivatott gárda. Ezeket a gyári munkások közül toborozták össze. Innen hangzottak el az „éljen” és az „úgy van” kiáltások. Elöl a helybeliek, mint az esőben álló ember, lelkesültség nélkül verették magukat a szóáradat által. Mindenki tudhatta, arcukon láthatta, hogy sem bizalmat, sem egyetértést nem éreznek azzal szemben, aki beszél. De megnyilatkozni nem mertek.

Hogy a pap csuhás és népbolondító, hogy a földbirtokos bőrkabátos és vérszipolyozó, ezt már hallották máskor is. Ez semmi hatással sem volt rájuk. Lassanként belemelegedett a szónok saját ékesszólásába. Tetszelgett magának és merészebben kezdett beszélni.

„A háborúban elesett minden egyes proletárért egy burzsuj kivégzésével kell megfizetni, minden egyes csepp proletár-vérért vérözönnek kell folyni, széjjel kell tépni, le kell tiporni a burzsujt”.

Eddig a ti hátatokból szíjakat hasítottak, most...” itt megakadt a szónok, nem találván meg hirtelen annak párhuzamos fogalmát, hogy mivel lehetne a hátakból való szíjhasogatást

méltóképpen megtorolni. A hallgató közönségen csak a fásultságot lehetett észlelni, de most a szünet azt a gondolatot látszott bennök fölébreszteni, hogy nekik kell kiegészíteni a félbemaradt eszemenetet. Bizonyos ijedtséggel néztek össze és mély bariton hangon ezt mondták: „Jól beszél”.

Minél nagyobb otrombaság következett ezentúl, annál biztosabbra lehetett venni, hogy ezek után szükségképpen fog elhangzani ez a két szó: „jól beszél”. Nem a lelkesülés hangján, de mint aki egy meglepő tényt könyvel el.

És ezt is bátran odasorolhatjuk a fentemlített negatív elmélet példái mellé. Nem kaptuk magunkat rajta, hogy néha kiszalad szánkon valami dicséret, valami elismerés, mely ellentétben van azzal, mit valójában érzünk? Mikor élénk jön valamelyik ismerősünk, égbekiáltó kalappal a fején, vagy külsejének bármely túlmerész ékítésével, bizony megesik, hogy meglepetésünkben, hogy ne mondjam ijedtünkben, így nyilatkozunk: „Szép, nagyon szép”. Hát még, mikor valamilyen szíves háziúr saját dermesztő arcképét mutatja be a társalgó falán, ki ne mondta volna akkor legalább azt, hogy „érdekes, roppant érdekes kép”. Pedig az igazi dicséret legtöbbször néma, kevésszavú, már a zavarnak bizonyos nemét palástolj a a szo. Sőt a pusztá megemlítés sokszor már mintegy sejteti a hiányt.

Mondjuk-e délben azt, hogy világos van? Említjük-e a délceg ifjúról, a viruló fiatal leányról, hogy jár? Dehogy. De mikor februárban hosszabodik a nap és kissé elhúzódik az esthajnal, akkor,

vagy az átvirrasztott éjszaka után, mikor alig pitymallik, s fáradtan tekintünk körül a szobában, akkor mondjuk: „világos van”, s mikor a kisgyermek csak típegve bukdácsol végig a szobán, mikor a súlyos beteg gyógyul s lassú léptekkel, belénk akaszkodva, megy el a karosszékig, akkor mondjuk örömmel: „jár, jár”.

Valami különös visszatartást, valami különös függönyt von a szokás, az illedelem, a nevelés, a megnyilatkozás, a gondolatok kifejezése koré. Ami igazán nagyhorderejű, ami fontos, ami közel érinti a. szívet-lelket, arról úgy érez a legtöbb ember sok esetben, hogy említeni nem kell, nem is lehet. S ha ez áll a társadalom minden rétegeire nézve, leginkább áll a falusi népnél. A nép, kinek e bőszerű beszédek harsogják fülébe, nemtetszését, sőt ijedt ámulatát fejezi ki, mikor ezt mondja: „jól beszél”.

Milyen nagy tévedés azt hinni, hogy ilyen alkalmakkor megnyilatkozhatik a nép akarata. Sohasem nyilatkozik meg, ilyenkor. E beszédek eredménye legfeljebb a fogalomzavar szaporítása és az általános bizalmatlanság és megvetés nagyra-növelése, mellyel lenézi a művelt osztályt, a vezetőket amiatt, hogy ilyesmit pártolnak és megengednek.

A március 15-iki beszédek alkalmával sok szó esett a földről is, meg a lakásokról is, meg mindenféle egyébről.

Csoportokban állott a nép, vagy pedig csoportokban húzódott el a mellékutcákba, ott tárgyalták a beszédeket.

Egyik csoportra az tett benyomást, hogy a

szónok ígérte, hogy most már mindenki leap földet. Telkes Imre, aki szegény napszámos létére szorgalmas ember volt és egy kis pénzecskét megtakarított, már két év óta hiába alkudott a község alatt fekvő kis rétre, ezért különösen érdeklődött a föld iránt.

„Csak azt szeretném tudni, — szólt elgondolkozva — honnan van ennek az úrnak annyi földje, hogy most már mindenkinek adhat!”

„Nincs ennek egy talpalá-valója sem, válaszolt Vendel, az új borbélysegéd. Ismerom jól, pincér az apja Balassagyarmaton, az alsó kávéházban. Nincs semmije. Éppen hogy megél”.

„Nincs földje! — méltatlankodtak a körülállók, — „hát akkor mit beszél? Hogy adhat másnak földet, ha magának sincs!”

A gazdák ennél már valamivel tisztábban láttak bele a dolgok tényállásába. Éppen ezért morgván, szótlanul álltak egy csoportban. Érzelmeket hallgatásba burkolták. Arra jött Bálint tanítóné, ki Csornai Vass Péter gazdának volt a leánya, és így bele tudta magát élni a földdel bírónak gondolatmenetébe. A társadalmi létrán nagy lépéssel feljebb kerülván, ez csak fokozta nyelvének, amúgy is könnyű, pergését.

„No, Pista bácsi”, szólt oda az egyik gazdának, — a nők politikai óvatosságtól rendesen ment őszinteségével, „maga világéletében szeretett verekedni, most ütötte volna le onnét azt a cudar zsidót, mikor ezt a sok veszett bolondságot mondta nekünk”.

Füstös Molnár Pista még nem is olyan rég a

köztség legnyalkább legénye volt. Most kedvetlenül húzogatta jobbra-balra szép fekete bajuszát és dacosan felelt:

„Jónak kell lenni ennek most, lelkem, ha ezt küldik Budapestről; ott tudják, mi a jó.”

Az asszonyok fejében leginkább az a mondás ütött szeget, hogy nem igazság az, hogy némely embernek ezer szobája van, másnak pechig egy sincs. Kik lehetnek azok az ezer-szobás emberek? Talán Magyarországon nincs is olyan, mert hisz Kincses Laci, aki két esztendeig volt ott kisasas, váltig állítja, hogy harminc szobánál nincs több, még a gácsi várban sem.

A fal mellett szerényen meglapulva több idősebb ember állt az iparosok közül. Ott volt Gáspár Ferenc cipész, meg Agócs János szabó és Nagy Imre, a derek, öreg szűrszabó. Sokáig csak hallgattak. Végre Nagy Imre megszólalt:

„Én csak a királyságot sajnálom, addig volt jó a magyarnak, míg az volt”. S az őszülő szemöldökök alól könnyektől üvegesen bámultak elé a szemek.

A vadászzászlóalj tisztikara váltakozott e zavaros időszak hullámvászásának hatása alatt. Ha Budapest háborgott erosebben, némelyek itt kerestek menedéket, félrevonulást; ha itt harcra volt kilátás, jöttek mások, kiknek viszont az lett volna óhajuk, hogy harcolhassanak. Kakas százados távozott. Békésebbnek gondolta most már Rákospalotát, biztosabbnak régi foglalkozását.

Híre járt, hogy új parancsnokot kapott a zászlóalj. Miféle ember lesz az új parancsnok?

Nem tudhatta senki sem ebben az új divatú katonaságban, melyben csak úgy félvállról járta, a tisztelgés, fegyelem nem volt, s a múlt idők erényei bújálva kergetőztek a nagy felforgatás vétkeivel.

De akinek kedve tartotta reggel kitekinteni a ház udvarra nyíló ablakán és megnézni onnan a parancsnok első indulását a vonal felé, hol szemlét akart tartani a ősapátok felett, az mindjárt tisztában lehetett azzal, kivel van dolga, mielőtt alkalom nyílt volna a bemutatkozásra.

Mihály, a katonalovak gondozására rendelt, régiszabású, vörösnadrágos huszár, akin a vörös sapka inkább a bal szem és a halánték védelmére látszott fejbevágva, mint annak bármely más részének takarására, s kinek apró, fekete bajusza nyalkán fölfelé volt penderítve viasszal, kivezetett az istállóból egy csontos, felnyergelt sötét pejt. Az új parancsnok odalépett hozzá, megveregette nyakát, kengyelbe tette lábát és egy könnyed szökkenéssel nyeregben termett.

Alakját elfődték a szürke, vízhatlan köpenyegbo ráncai, arcának, fejének körvonalait a mélyen homlokban nyomott sapka. Hiába, ahogy balkezébe szedte-rendezte a kantárszárait, ahogy elhelyezkedett a lovon s könnyed ruganyos lendítéssel elindítva azt, összeforrt látszott vele úgy, hogy nem csodálkoztunk volna, ha mint a valkúr, a felhőkbe is emelkedik paripájával — ebben, a kinyomtatott névjegynél is világosabban, volt kiírva, hogy ki ő.

Mint a török arabeszknek sarkos rajzai, melyek ezer változatban, tarka színpompában csoportosul-

nak egy pont köré, úgy rendeződtek az új parancsnok alakja köré a gondolatok, a fogalmak, az emlékek s végre csillogva fonódtak össze egy szóban: „dualizmus”.

Aki diákkorában nemzetiszín szalaggal gomblyukában szokott felvonulni március 15-én és Kossuth szobra alatt elénekelni azt, hogy „Hazádnak rendületlenül”, azután német nyelven tanulja meg az „Exerzierreglement” feledhetetlen mondatait, elmondja százszor is, hogy „az igazi lovassági szellemhez mindenekelőtt bátor szív és hű kebel kell, melyekből fakad a merész elhatározás és a nagy tett, melyeknek szolgálatában áll az erős kar s a nemes paripa, melyet a lovas önmagánál is jobban szeret és gondoz”... s aki ezután az ungvári híres Lányi cigány bandájával ad éjjeli zenét a szép magyar leányok ablaka alatt Nyír egyházán, májusban pedig a bécsi Prater bársonyos mezőnyén, a katonai díjlovaglaskor, atillában szalutál a császári páholy felé magyar telivérről — az ilyen ember talán sem magasztalni, sem gáncsolni nem tudta volna, de megvalósította, megélte önmagában ezt az eredeti szót és fogalmat: „dualizmus”.

Voltak nekünk ilyen embereink, voltak minden téren. Nem beszéltek sokat magáról a fáról, de virágai voltak.

Mondják, hogy Kaliforniában egy fán tudnak nevelni narancsot meg citromot, s hallottunk valami hírneves kertészetekről, hol egy rózsatőről szedik a piros meg a fehér rózsát. Egy törzsbe oltják a barackot meg szilvát, Érdekes játéka a természetnek, ügyessége a kertésznek, hasznos-e vagy nem?

kritika nincs reá, a világ nagy, elfér benne mindenféle.

Arról a nagy fáról is, melynek árnyékában ötven zavartalan esztendő telt a haza, ki merne így egy szóval ítélni, ki merné eldönteni, jó, vagy rossz volt-e?

Sok dolog jó volna az életben, ha annak keresztülvitelét lehetővé tenné az emberi gyarlóság. Jó volna békében élni a szomszédokkal, kiegyezni a pörös atyafival, jó volna össze nem veszni az örökségen, szeretettel viseltetni rokonok iránt, megféni anyóssal, vővel, megbocsátani az ellenségnek, engedelmeskedni a szülőnek, feljebbvalónak, mindez jó, nagyon jó volna. De lehetséges-e? A gyakorlati élet erre úgy felel: nem lehetséges. Ezidőszerint nem. S így a dualizmus nagy fája alatt, melyet bölcsek ültettek, hazafiak öntöztek és gondoztak, csak torzsalkodtak a nemzetek. Lazították körülötte a talajt, míg egyszer csak kidúlt gyökerestül, nem fa többé. Majd a jövő ítél róla. De virágai voltak, ezt nem tagadhatja senki.

És talán az volt a baj, hogy finom, selymeszirmú, színes virágai fejlődtek leginkább. Mikor pedig az életben pillérek kellene, melyek nem korhadnak a híd alatt, gerendák, melyek elbírnák a tetőt, talpfák, melyeken robog a gyorsvonat, szerzőfák, melyek nem hajlik a napimunka alatt, És kellene talán sokszor a mogyorófafalca, vagy néha a göbös és legkeményebb somfabot is.

De mikor az új parancsnok délcegen lovagolt kifelé a kapun és új állásában először ment ki a

vonalba, ekkor leginkább csak a dualizmus virágaira lehet gondolni.

Borzsovay Géza, ez volt az új parancsnok neve, a 17. huszárezred kötelékében küzdötté végig a nagy háborút. Fogságban is volt, de merész vállalkozással megszökött és sok veszély szerencsés átküzdése után, még idejében került haza, hogy részt vegyen az utolsó felvonáson és megélhesse a sok vitéz harcolás szomorú végét.

Még aznap délután ismerkedtem meg vele. Ismét szavalat volt a városháza előtt. Én arrafelé igyekeztem, ő éppen onnét jött és lebeszélt róla, hogy ezt a beszédet hallgassam. Meg akart kímélni valami bántó durvaságok meghallgatásától. Nem voltam túlságosan kíváncsi a beszédre, hallottam már ezekből eleget, szívesen elálltam szándékomtól. Sokkal jobban érdekelt az, amit Borzsovay kapitány a budapesti napi eseményekről beszélt néha, mikor a délután óráiban bevetődött hozzám. Ezekről a hírekről következtetni lehetett arra, mi fog történni.

Március 21-én este már Szárnyason is tudta mindenki, mi történik Budapesten. Ott már kitört a vihar. Nagy jövés-menés, szaladgálás volt a katonák között. Zsongtak, mint a megbolygatott méhek a kasban, a késő éjjeli órákig. A lakosság ellenben egészen csendes volt.

Másnap-harmadnap jöttek a „Vörös Újság” és más lapok s röpiratok, melyekben néven volt megnevezve az új rend, mely most kezdetét vette.

Hogy mit jelent voltaképpen az, hogy proletárdiktatúra, tanácsköztársaság, kommunizmus, azt

valójában nem értette senki. Egyszer s mindenkorra megállapíthatjuk, hogy a nép, de talán még a műveltebb osztályhoz tartozók is, semmiféle fogalmat sem fűznek a közszájon forgó és politikai irányokat megnevező, idegen nyelvekből vett, szavakhoz. Szárnyason az elmúlt hetekben meggyőződhetett mindenki, hogy a demarkacionális vonalat állandóan azonosították a demokratikus elvekkel s annak a házára nézve sérelmes voltáról arra következtettek, hogy emez rossz irányzat volt. Nem is nevezték másként az új határt, mint „demokracionális vonal” és gyári munkavezetőtől fülelhallatára hangzott el a kritika, hogy sohasem hitték volna azt, hogy ide visz ez a demokrácia!

Így hát a kommunizmusról sem tudta senki, hogy mi. Különbösen is az ámulat, a csodálkozás, a zsidbadtság napjai voltak akkor még mindig, már öt hónap óta. És érvényesült egy eredeti vonás, melyet ha őszinték akarunk lenni, mindnyájan felismerhetünk magunkban. A magyar elsősorban lelkesülni akar, emelkedett hangulatban akar élni, ünnepelni, kiabálni, elérzékenyülni akar, bele akar sziédülni valamilyen mámorosító tömjénfüstbe, melyben legyen hit, hazafiság, bizalom, valami ami kábít és fölemel a hétköznapiaság fölé. Valami, aminek tartama alatt szabadjon szenvedélyesen nyilatkozni, szabadjon eltérni a rendtől, szabadjon egekig emelni valamit, szabadjon lelkesülni s fedelni mindent, ami van.

Csak másodsorban gondolja meg a legtöbb ember, hogy miről van voltaképpen szó?

Csodálatos, de való, hogy Szárnyason az első

órában mindenki remélt valamit az új fordulattól. Remélte mindenekelőtt visszaállítását annak a régi rendnek, melyben soká oly boldogok voltunk.

Valami különös és mondhatni gyermekes jó-hiszemőség nyilatkozott meg most is az új rend hírére. Lehet, hogy a turáni faj jellemvonása ez, mely annyi évszázad multával, idegenektől körülvetten, sem tudott eltompulni. Távol van a magyartól a bizalmatlanság. Nem hiszi, hogy ármány, vagy rossz szándék intézi ügyeit, kész mindenkor feltenni, hogy most már jóra fordul minden.

A tisztek közül többen azt mondták: Lesz fegyelem, lesz hadsereg, visszaállítjuk a régi Magyarországot. Másnap reggel, mikor ajs udvaron álltak a tisztek, hirtelen a parancsnok elé lépett egy katona és a gallérján lévő csillagok egyikét durva mozdulattal megkísérelte leszakítani.

A limanovai és doberdói hősök sokszor szembenéztek a golyók záporával, meg az ellenség rohamával, de erre az eshetőségre még a nagy háború veszedelmei közepett sem gondolhattak soha. Még sem találta őket készületlenül ez a roham sem. Egy arcizma nem mozdult, a cigaretta sem esett ki a parancsnok két újjá közül, néma csendben állt percekig az egész csoport. A támadó katona elszégyelte magát. A csillagok lekerültek ugyan a gallérokról, de, különös) ellentmondás, a parancsnok megmaradt ezután is „százados úr”-nak, vagy „kapitány úr”-nak, ahogy jobban illett a régi huszártiszthez és a többieknek is kijárt a „főhadnagy” meg „hadnagy” megszólítás, mely után odatették azt az új mondva-csinált elnevezést: „elvtárs”.

IV. FEJEZET.

Az új rend.

A proletárdiktatúra most már mindennap érezte az új hatalom irányelveit valamilyen téren.

A községházán tizennégyen ülészttek a nagyteremben nap-nap mellett. Megalakult a munkástanács. Az rendelkezett mindenről. Ahol eddig a jegyző meg két segédjegyző végezte dolgát, ott most örökös zszibongás és beszéd folyt naphosszat. Hideg elvtárs harmadmagával szorgalmasan nekifogott a leltározásnak, azon elv szerint, hogy minden érték-tárgy és berendezés a tanácsköztársaság tulajdona.

Hozzám is ellátogattak és a meglehetősen unalmas munkát udvarias rövidséggel végezték el. Minthogy az egész házat katonák lakták, úgy vették a dolgot, hogy az már úgysis elegendő mértékben van átengedve a köznek. Két szoba pedig, úgy monda, megillet engem bútorostul. Fölírtak néhány ezüst tárgyat, aztán könyveimet és miután azt kérdezték, nincs-e birtokomban „goblin”, távoztak. Két nap múlva jött Pintér elvtárs és elkérte a szőlő alatt fekvő pince kulcsait, mert a tanácsköztársaság a borokat maga kezeli. Estefelé azonban visszahozta a kulcsokat és, azt hiszem, a diktatúra szent nevé-

ben történt magányos kis borozgatással megelégedett egyelőre.

Az aljegyző, Kemény László, magára vállalta a lakások összeírását és esetleges lefoglalását. Ez annál népszerűtlenebb rendszabály volt, minthogy a már említett nagyszámú katonaság volt úgymint beszállásolva. És emellett a nép azt az elvet vallja, hogy ha valakinél van is üres szoba, ha neki kedve tartja családjával összezsúfolódva csak a hátulsó szobát lakni, az az ő dolga, azért az első szobához senkinek semmi köze.

Az állomáson naponta szaporodott a sok vasúti kocsis, melyekben a Felvidékről kiutasított vasutasok laktak. A máról-holnapra otthonaikból kegyetlenül kizavart családok ott nyomorogtak a nedves, hideg márciusi időben. A kocsikból apró gyermekek panaszos sírása hallatszott ki. A proletárdiktatúra parancsa sem tudott most azon segíteni, hogy mindezek számára azonnal helyet találjanak. Nálam a házban egyetlen helyiség volt elfoglalatlan, egy elég tágas és jókora ablakkal bíró, de mindamellet mégis félig pincehelyiségnek nevezhető fürdőszoba. Megkínáltam vele egy zólyomi vasutast, Miklós Istvánt. Ő örömmel fogadta ezt az igen szerény lakást és behurcolkodott bútorával együtt. Ezzel az egész ház csakugyan kommunista elvek szerint volt elfoglalva. Az ezután következő veszedelmes időben a jólelkű vasutas-család sok szolgálatomra és támaszomra volt.

Az udvaron a katonák vörös pántlikát varrtak sapkáikra, némelyek vörös kelmével vonták be gallérjaikat, sőt még gombjaikat is és valami, sokat

ígérő, baljóslatú mosollyal azt hirdették, hogy ők most már nem sokáig lesznek itt, nemsokára jön az igazi csapat, a terror-csapat.

Egy napon meg is érkezett a terrorcsapat. Első szempillantásra is látni lehetett, hogy nem igen különbözik a vadászzászlóajtól. Csak a mi embe-reink voltak ezek is, mint az előbbiek. És ha meg-valljuk az igazat, a vörös máz is csekély és nem színálló volt rajtuk. Egy kis mosás, vakarás és látszott a régi ember alatta. Az emberiség rendes példányai voltak ők. Egyiket talán könnyebb lett volna beletaszítani a gonoszság örvényébe, másikat fellendíteni az erények magaslatára, Akár a gyer-mek, a jövő titkai, az örök rejtély, nem tártak fel semmit sem abból, mit majd kivált belőlük az élet. Nem mutattak sem bűnt, sem erényt. Csak kissé garázdák, kissé fegyelmezetlenek voltak, egyetlen főtulajdonsággal: a restséggel.

Fődolog volt, hogy henyélhettek, hogy dol-gozni nem kellett. Naphosszat álltak az udvaron, ha jó idő volt, leheveredtek a fűre és a viláért sep-rűt, gereblyét vagy kapát nem fogtak volna a ke-zükbe. A kommunizmus elve náluk csak a nagy és közös, mindnyájuknál egyforma, rendetlenségben és lomposágban nyilatkozott meg.

Tisztelet a kivételnek, mert ebben is voltak kivételek. Mihály, a lóápoló huszár, hetenként két-szer is összetakarította az udvart, sőt ha nagyon nagy sár volt, még a folyosót is segítette egyszer-másszor rendbehozni. Magán is takaros volt, do-hogva szidta rendetlen társait, Őt már úgy tekintet-tem, mint aki a házhoz tartozik, mert a beszálláso-

lás első idejétől kezdve itt volt. Vele együtt vagy öten voltak azok, kik már az előbbi csapatnál szolgáltak volt s most az újbán helyezkedvén el, megmaradtak a ház körül.

Itt volt Dolják Józsi Ruttkáról, ki már ott harcolt a Piávénál is, és katonai tekintély volt a többiek között. Őt küldözték fel a tisztek kémkedni szülőföldjére és mindig szerencsésen megjött a veszedelmes útról, pedig egyszer már két hosszúkás ekrazitbombát is vitt magával. Ügyes, fürge ember volt és oly jól bírta a magyart, hogy semmin sem lehetett volna észrevenni, hogy tót fiú, hacsak a szófűzésén nem. A tótok megrázogatják elméjükben a szavakat, mint a játékkockát a serlegben, azután egyszer csak kifordítják a serleget. Hova esik az egyik szó, hova a másik, az már nem határoz. Valahová még odakerül egy névmás, ezzel aztán jól van.

Dolják Józsinak egy gondolata, szívének egy dobbanása volt: hogy Ruttká nem lehet más, lúnt magyar föld, ameddig a világ világ lesz. És ennek sokszor adott kifejezést. Beszélt erről csillogó szemekkel s kedvenc mondata ez volt: „Födolog, hogy magyarnak lehessen lenni nekünk.”

Ezeket a szavakat azután úgy össze-vissza forgatta, hogy hol elől volt az egyik szó, hol középben, hol leghátul. Csak az érzés volt helyén mindig, meg a szavak értelme. Néha ravasz mosoly futott végig arcán, mikor még ezt is hozzátette: „Ha simán nem megy, tudom én hogy kell csinálni, megtanítottak a csehek”.

Bíró Jancsi kis, alacsony, feketeszemű, makra

ember volt. Valahonnan Békésmegyéből, a Kőrös magas gátjai mellől, makacs maláriát hozott magával. Estefelé kegyetlenül ki szokta rázni a hideg. Olyankor lefeküdt a folyosón egy padra, magához ölelte a kis fehér foxterriert és hálával vette, hogy betakaródzhatott a hosszáfarkú, rókaprémmel bélelt, téli kocsitakaróval és megihatott egy csésze rumos teát. Nappal meg sem látszott rajta, hogy valami baja van. Jancsi eleinte mord ember volt. Megpróbálkozott vele kommunista elveket vallani, de egy kis gondozás kigyógyította ebből is. Elveszítette azokat hidegletelésével együtt.

Sokszor ült a konyha padján egy csendes fekete fiú, Juhász Pista, Szeretett elbeszélgetni Margit kisasszonnyal, a komornával, meg Fáni kisasszonnyal, ki 78 esztendeje dacára vitte a házvezetőnői szerepet. Juhász már rég elmondta történetét. Ott ringott bölcsője valahol Szabolcsra egyben, s ahogy neve is mutatja, azok fajtájából volt való, kik a hosszú kampós botra támaszkodva, szűrrel-subával hátukon, széles kanimájú kalappal a fejükön, órahosszáig mozdulatlanul nézik a tájat és a nyáját, miközben a fürge, fekete kis pulikutya kaffogva fut körbe és tereli együvé a bárányokat. Hét éves korában árvaságra jutott. Bekerült Budapestre, lett belőle bádogosinas, és a kis Pista, aki ezelőtt magasabb házat sohasem látott, mint amelynek eresztét kinyújtott kézzel meg lehet érinteni, városi embernek cseperedett fel, mint árva, kinek nem sok jó jut a világon. Olvasgatott, a Népszavát persze, és ehhez hasonlót. A gyűlölködő jelszavak befogták lelkét, mint a városi korom, mely meg-

száll mindent. így találta őt a forradalom húszéves korában.

De Juhász Pistát erősen nem foghatta be semmiféle korom, különb ember volt ő annál. Gondolkodott, és esténként, mikor végre csendes volt a konyha, előállott azokkal a kérdésekkel, melyek lelkét foglalkoztatták, melyekben nem látott tisztán. „Kisasszony, tessék megmondani, miért haragusznak a zsidók a papokra ?” „Mi rosszat tesznek az apácák?”

Máskor meg ezt kérdezte: „Mi lesz azzal, mii a birtokon terem, ki eszi mindazt meg?” S a beszélgetések hatása alatt megváltozott egész lénye. Mint mikor a dióról leválik a fanyar, hasznavehetetlen burok és kiesik az érett, kemény, egészséges gyümölcs, olyan változás ment rajta végbe. A szabad természet, a falusi élet is hozzájárult, ismét azzá lett, ami eredetileg volt, aminek született. Alakja, mintha megnőtt volna, kiegyenesedett, már nem kérdezett többé semmit. Egy napon a földre dobta a Vörös Újságot, nem kellett többé neki. Ezentúl azt szokta mondani: „én már csak harcolni szeretnék a régi hazáért”.

Mindig a ház körül volt Léeb Hans, soroksári sváb fiú. Hangját nagyritkán lehetett csak hallani, legtöbbször ült csöndesen a ház előtt és pipázott. Szívta a füstöt egy) hosszú pipából, ahogy csak győzte a tüdő és hallgatott hozzá nagyokat. Ha megszólalt néha, nagyritkán, érdemes volt odafigyelni, hogy mit mond, átgondolta ő azt nagyon.

Itt volt még néhány székely fiú, menekültek az ellenség sorozása elől, itt volt Karikás Sándor

Szatmármegyéből, hosszú volna mindnyájukat leírni, jellemezni, elég ha azt mondjuk, hogy itt volt a hazának sok erős karja, sok bátor, romlatlan szíve.

Az új csapatok délutánoként díszfelvonulásokat rendeztek. Vitték csoportonként a nagy vörös lobogókat. Az ünnepélyesség emelésére a zászlórúd végén színes művirág-csokrok voltak kötve, melyek mellől még egész köteg piros szallagot is lengetett a Szél. Mentek, s hozzá énekelték az idegen dalt, idegenverses Marseillaise-t.

Sírtak sokat Magyarországon; sokat ezer év óta, és vigadtak is eleget. Volt jósors, volt balsors, volt harc és háború, pusztulás és felvirágzás és mindig lengett fölöttünk a nemzeti lobogó. Odáig nem fért semmiféle balsors keze. Most csak a zsebek mélyén titkolt fájdalommal szorongat néhány kéz egy-egy elfakult darabka háromszínű szallagot.

Ahogy elhangzanak a lázító, a gyűlölet lelkeseését szító rímek magyar ajkáról, úgy tűnik ki, hogy csak gépiesen mondják el azokat a mi embeink, értelmet nem fűznek hozzá.

Francia ember, költő és egyben katona szerzetté a Marseillaise-t. Neve Rouget de l'Isle József. Szerzeménye nem egészen eredeti, mert a versszakokat Racine egyik drámájából írta ki, a dallam pedig feltalálható Grison „Esther” nevű oratóriumában. De az összeállítás, a lendület, a szellem, mely átlengi az egészet, a forradalom tüze, mely gyúl, terjed, perzsel, lobog, visa előre, mint a főrgeteg, nem riad vissza semmitől és végez a vérontásnál, azt Rouget de l'Isle lehelte belé. Lehet,

hogy a kor szelleme akarva, nem akarva, tükröződik minden emberben és reányomja bűneinek vagy erényeinek bélyegét.

1792-ben a nagy francia forradalom már javában dült, mikor általánossá vált Franciaországban a Marseillaise éneklése. A költő életrajzában úgy beszél, hogy ideális gondolkodású ember volt, távol élt Paristól, sokat foglalkozott irodalommal. Olvasta szorgalmasan a könyveket, melyek évtizedek óta gondos bomlasztással készítették elő a forradalmat. Bonget de l'Isle hitt a boldog jövőben, mely elé mentek, hitt abban, hogy most valósulnak meg a könyvekből megismert, nagyszerű eszmék.

Egy napon látogatója érkezett a nagy fővárosból, ki sokat beszélt a forradalom újításairól, vívmányairól, s elbeszélte azt is, hogy minden felvonulás, minden lelkesülés csak egy dalt ismer, egy dal zeng mindenkinek ajkairól: a Marseillaise. Rouget de l'Isle szívén átcsapott a szerzői büszkeség hulláma. Hát ő lelkesíti a nagy hazafiakat? Az ő dallamának ütemeinél alakul át a világ, a boldogabb, a szabadabb felé? Ezt neki látnia kell. Összeszedte megtakarított pénzecskéjét és ment, utazott Paris felé és örömprepsve gondolt arra a percre, mikor meglátja az új, az ideális rendet és meghallhatja ott a saját dalát.

Megérkezett. Meglátta Parist a terror komor napjaiban. A féktelenül dúló szenvedélyek viharában. Bolyongott az utcákon, hol egy vidám arc vagy mosoly nem létezett többé, s azt hitte, téved, vagy csak véletlen az, hogy kihalt szomorúság üli meg az utcát. Nem hallja még a dalt. Most jönnek

majd elő a boldogok, a lelkesülők. És mikor végre kiért egy nagy térre, már hallotta dalát, zúgott messziről, mint a vihar, ordította vérszomjasan a tömeg.

És velök jöttek hosszú sorban a bilincsben vonszolt áldozatok, a bitófára szántak. Asszonyok, férfiak, gyermekek. És megkezdődött a mészárlás. Rouget de l'Isle elhalványult, úgy érezte, hogy szíve megszűnt dobogni, mert összedűlt egy csapásra a képzelet fellegvára, mely becsesebb az embernek, mint bármilyen vagyon. Nem tudott szólni, nem tudott megmozdulni e csalódás ólomsúlya alatt. Összeesett, elájult.

Mikor eszméletre tért, már távol volt a vérontás színhelyétől. De Parisban nem kívánt többé maradni. Csüggedten távozott a fővárosból, barátainak azt mondta: őt nem értették meg, ő jóra, nemesre akart lelkesíteni, és íme, gyilkosok dalává tették szerzeményét.

De a költő hiába tiltakozott, elmúlt másfél század s a Marseillaise megmaradt mindig a lázadás, a forradalom riadójának. Mint valami félelmetes fegyver, melyet kis gyermek kap kezébe, nem tudva-, mit visz-, játszani akar csak, úgy hangzott a francia dal a mi katonáink ajkairól, de mikor a kísérőközönség egy-egy félelmetes rikoltással kiáltott közbe, baljóslat szállta meg a szívet, ma még nem értik, de ki tudja, holnap érteni fogják már, mire buzdít másfél század óta a Marseillaise.

A vörös zászlók alatt ünneplő tömeg gyakran vonult el a község nyugati részén, árnyas kert közepén fekvő, csinos úrikastély elé.

Ennek tulajdonosa már hónapok óta távol volt innét. Az értékes bútorokat, a legszebb holmit összetolták vagy három szobába és ezeket lelakatolták, mintha sejtették volna, milyen tatárjárás következik erre a szegény kastélyra.

Januárban elárasztotta a katonaság, birtokba vette a szobákat a bennök lévő fölszerelésekkel együtt. Eleinte matracokon háltak ott a katonák, függönyökkel, meg ágyterítőkkal takaróztak, porcellán mosdótálban mosdottak, rézedényben főztek a konyhán. Lassanként már csak a szalmazsákokon vagy a sodronyágybetéteken feküdtek és meg lehetett jósolni, hogy rövidesen a földre kerülnek majd a beszállsoltak, míg a kisebb elmozdítható tárgyak is mind ritkábban voltak láthatók.

A ház előtt a gondosan nyírt taxus-sövények és borostyánszegélyes virágágyak között táborikonyhák voltak felállítva. Lovak ácsorogtak ott, s felhalmozódott az a sok lim-lom szemét, mely világosan hirdeti, hogy itt most már nem a gazda parancsol. Amit évek munkája összehoz, rövid pár hét széjjelszórja. Akár a kastélyban, akár a kertben, alig hirdette már valami a gondosságot, a rendszeretetet, a jóízlést, mely itt uralkodott. Csak a szép nagy fák, a ritka fenyők és folyondárok beszéltek azokról a régi jó időkről.

Ebben a kastélyban, az Iványi-kastélyban, ahogy Szárnyason tulajdonosa nevére hívták, volt a katonai parancsnokság. Néhány hivatalos ténykedésnek fenntartott, elég sivár szoba és egy íróasztallal berendezett iroda. Itt teltek a parancsnok, Borzsovay kapitány, hivatalos órái, oly szerep be-

töltésében, mely a proletárdiktatúra kikiáltása óta folyton tarkult, bonyolódott, veszedelmesebbé vált, s melyben, mint a drámai hősnek, előbb-utóbb buknia kellett, vagy legjobb esetben menekülnie.

Az igazi katona lényegével oly homlokegyenest ellenkezik a forradalom fogalma és annak' minden árnyalata, egész szelleme, hogy alig szorul fölemlítésre, hogy nemcsak a parancsnok és azok, kik itt közvetlenül mellette állottak, de az összes tisztek, csekély kivétellel, a vörös uralmat csak a kényszernek engedve szolgálták ideig-óráig.

A hirtelen reánk szakadt zavarok szédítő forragsza, a rend fentartásának szüksége, a haza megvédésének és visszaszerzésének reménye, végső esetben az azonnali félreállítás lehetetlensége és a megélhetés nehézségei voltak a kényszerítő okok, mteiyek őket fegyverben tartották. Igyekeztek tompítani az új rend romboló törekvésein, igyekeztek áthidalni az örvényt, hogy újból partot érjünk. Tartotta bennük a lelket az a hit, hogy azok az eszmék, melyekben neveltettek, nem dobhatók félre, nem lehet azokat eltemetni, bizonyos, hogy, elkövetkezik azokra a feltámadás napja.

Igaz ugyan, hogy az újkor nem hatolt eléggé a katonai erények mélyére. Alig ismerte már azok lényegét. Leginkább csak egy szükség-alkotta hivatalt vagy hivatást látott benne, az ország védelmének kellékét. Az egyenruha csillogása tetszett, de nyögte mindenki a katonakötelezettséget, mint az adók legsúlyosabbikát, némelyek zúgolódtak is ellene, mások úgy becsülték, mint a társadalmat díszítő kasztot.

Pedig csak mélyen, a katona eszményének lényegében, van letéve az a két erény, mely többet ér a legmesszebbhordó ágyúnál, a legtökéletesebb fegyvernél. Amazok hiányában, emezek hiábavalóknak bizonyulnak.

Az egyik erény a hűség, az alattvalói hűség.

Visszhangja régi, szép időknek! S mégis új, mint a gyémánt, mely soha el nem aval, a forrás, mely mindig tiszta vizet hoz ki a föld mélyéből.

I. Napoleon, kinek alakja ma is vetélytárs nélkül áll, első helyen a világtörténelemben ismert hadvezérek között, tudta jól, felismerte a hűség becsét a maga teljességében. Ő, ki zsenge kora óta katona volt, ki mindig harci levegőt szívott, kinek egész élete egyöntetűen volt szentelve a katona fogalmának, nem szóval, nem írással, hanem ennél ezerszer ékebben szóló cselekedettel adta kifejezését annak, mit tart múlhatlan feltételének, mit elvitázhatlan kellékének annak a nagy szervezetnek, melyhez maga is tartozott: győzött s császárrá tette önmagát. Császárt adott az általa mindennél e világon jobban szeretett seregnek, nem tudván jobbat adni neki, mint az alkalmat annak a magasztos erénynek gyakorlására, melyben a katona egész költészete, eszménye, ereje fekszik, miként a bibliai Sámsoné hajában, — az alattvalói hűségben.

Egy napóleoni elmét nem téveszthettek meg a zsarnokokról szóló dőre dalok és mesék, melyeket egész ifjúságában hallott. Ő tudta jól, hogy meghajolni az egyes előtti hűségben, tiszteletben, kötelességben — szabadság; felváltani a tömegek uralmával — szolgaság, rabbilincs.

A mi hazánk államépületének tökéletes összeroppanásakor, ha mégis mintegy mentőcsónakot, mintegy hajnalhasadást jelzett sok katonánk elvűsége, úgy ez az említett nagy erényen, az alattvalói hűségen kívül még egy másodikban is gyökeredett, mely ugyanolyan hatalmas tényező, mint az első.

A közéletben úgy beszélnek róla: fegyelem, katonai fegyelem. De ha költőiesebb, magasztosabb nyelvet akarunk használni, úgyis mondhatjuk: alárendeltség.

Gyönyörűen magyarázza Ruskin¹ hírneves angol kritikus és bölcsele ez a második fogalmat egyik könyvében: „Nem tudom — mondja — el fog-e jönni az a nap, mikor az igazi szabadság lényege ismertté fog válni az emberek előtt. Mikor be fogják látni, hogy más embernek engedelmessékedni, más emberért dolgozni, más embernek állását tisztelni, nem szolgaság, sőt a szabadság legjobb, legnemesebb válfaja. Életünket más szolgálatában tartani a legtökéletesebb állapot és az ember soha sem olyan nemes, soha sem olyan jó, mint mikor tisztel és meghajlik. S mikor a tisztelet elhagyja az ész határát s már csak az érzelmek vezérlik azt, a tisztelet átváltozik szeretetté, akkor emelkedik fel legjobban a gyarló emberi természet. Ezért minden időben és minden országban a tisztelet megadatott, tisztelet, melyben áldozatot tudott hozni ember emberért, panasz nélkül — sőt örvendő, szívesen. És türtek szótlánul halált, vesztélyt, éhséget, nyomort., kint, szenvedést, kirá-

¹ John Ruskin: The Stones of Venice vol. II. 150. oldal.

lyok és vezérek szolgálatában. És Isten megáldotta az áldozatot.”

Íme, milyen magasztos a katonai nagy erény, az alárendeltség körülírása, melynek jelében meghalni, boldogan meghalni, tudtak az emberek.

Keressük mindkét erény dicséretét még magasabb helyen 1

Midőn az evangéliumi százados Krisztus Urunk elé járult kérelmével és a hűség s alárendeltség ketős kötelezettségét vallotta előtte e szavakkal: „En is hatalom alatt álló ember vagyok”, a Megváltó őt oly szeretetteljes dicséretben, oly gyors segítségben részesítette, mely egyedül áll a Szentírásban.

Hűség és alárendeltség'. Ismeretlen fogalmak a mostani eltántorodott, gőgös és nyakas, parancsolni akaró, egyéniséget minden fölé helyező korban. Szinte álmovilág benneteket emlegetni! És mégis ti vagytok biztos reményünk, ti fogtok minket visszavezetni oda, hol egykor boldogan és szabadon állottunk!

Az elvtársak a napok múltával serényen munkába fogtak, annál serényebben, mert érezték, hogy az aratás és szüret ideje Hosszú nem lesz.

Egy napon azzal a kérelemmel álltak elő a parancsnokságon, hogy Borzsovay kapitány bocsássa a község rendelkezésére alz Iványi-kastély három szobájában felhalmozott ritka bútort.

Megállapították udvariasan, hogy a parancsnok-elvtárs a maga részére is fentarthatja azt, amit óhajt. Ez, ha szívből szól, úgy válaszolt volna nekik, hogy olyan világot nem élünk még, melyben ő kezdje elrabolni más ember bútort. De

persze ilyen őszinte szó kimondása lehetetlen volt. Csak annyit mondott, hogy erre nézve még nem kapta meg a tanácsköztársaság rendeletét, ezt be kell várni.

Ez a mondat volt ezentúl a paizs, mellyel el lehetett háritani a tulajdonjog ellen intézett csapásokat, de csak ideig-óráig; mindig új csapások következtek.

Ha az Iványi-kastély bútorához még nem lehetett férni, annál gyorsabban végeztek a katolikus olvasókör berendezésével. Előállt két hosszú szekér, gyorsan felpakolták reá a karszékeket, divánokat, asztalokat és szekrényeket és gyű! éljen a proletárdiktatúra!

Hozzám, gyakran beköszöntöttek az új korszak teremtette egyéniségek.

A termelési biztos, vagy valamilyen elvtárs, ki magát annak nevezte, hosszasan kifejtette előttem, hogy most már reájöttek a liszt és szemestermények hiányainak okaira.

„A falusi nép baromfit tart. Túlságosan sok baromfit s ez természetesen mind szemet eszik. Nagyon sok szemet. Ezért nem marad kenyérnek való. Meg fogjuk rövidesen szüntetni a baromfitartást s azonnal lesz szemestermény elég.”

„De hát a tojást és a szárnyashúst mivel fogják! pótolni?”

„A tanácsköztársaság saját hatáskörében fog tojzatni és szárnyast nevelni.” Ez volt a termelési biztos ünnepélyes válasza. De hogy mivel fog tojzatni és különösen, hogy mivel fog etetni, ezt már nem magyarázta a buzgó elvtárs.

Jött az egészségügyi biztos.

„A kúriákból és kastélyokból kórházat csinálunk. A méltóságos asszonynak meghagyunk két szobát”, monda előzékenyen, „mert ehhez joga van. Én magam gondnok szeretnék lenni, mert tetszik tudni”, folytatta bizalmasabban, „nem vagyok én kommunista, ezt csak átmenetnek tekintem a tökéletes fejlődés felé. Most egyelőre innen minden héten küldhetek szüleimnek Budapestre csomagot, tojást, lisztet, szalonnát. Kérem ez nagy dolog most! Talán méltóztatik engem útbaigazítani, hol szerezhetnék be egyet-mást!”

Másik elvtárs a házban lévő könyvszekrények iránt érdeklődik. Elismeréssel bólogatott:

„Itt szép könyvek vannak. Ez helyes, nagyon helyes. Ezután mindenkinek sokat, nagyon sokat kell olvasni. Az utolsó kolduskunyhóban kell, hogy szünet nélkül olvassanak, művelődjenek”.

Ha megvalljuk az ágazat, a legtöbb elvtárs nem igen szárnyalt magasabban, minthogy néhány kilogramm liszt vagy zsír birtokába juthasson s e fontos napimunkát fűszerező dolognak gondolta, ha új szerepének leple alatt be tudott jutni valami előkelő helyre és ott nemzetgazdászati badarságokat adhatott elő úriasszonynak.

No, de igaz, hogy ez utóbbi eset bármely más időben is előfordulhatott.

Miközben az elvtársak látogatásai a mindennapi dologhoz tartoztak, néhány napra távoznom kellett Szárnyasról. Valamelyes értékeim Breznóbányán elhelyezve az ottani takarékpénztár pán-

célszekerényében, s híre járván, hogy a magyar értékeket a csehek lefoglalják, vagy elkobozzák, elhatároztam, hogy felutazom és kihozom azokat az általuk megszállt területről.

A határátlépésre szükséges igazolványt, mióta tanácsköztársaság volt uralmon, nem lehetett már a község jegyzőjénél megkapni. Más módra kellett gondolni, hogy az utazás lehetővé váljék.

Némi tapogatózás után Kerekes Sámuel bérlő előzekenyen felajánlotta kocsiját, melynek élelmezési kérdések miatt szabad volt naponta bejárni Rimaszombatra. A kocsisnak pedig rendes igazolványa volt e célra.

Április elsején indultam útnak. Az út körülményei újak voltak számomra. Négy km.-nyire Szárnyastól volt a magyar részről berendezett vámvizsgálati iroda. Itt nem sok ügyet vetettek reám, részint mert személyesen ismertek, részint mert számottevő csomag sem volt velem. Áthaladtunk a Rima hídján, melynek mindkét végén szuronyos katona állott és csakhamar beérkeztünk az országút mentén fekvő majorba, melynek egyik cselédlakában a csehek rendezkedtek be a vámvizsgálat céljaira. Már ácsorogtak az utasok a tengelyig érő sárral borított majorudvaron és csípős szeles időben dideregve vártak sort az ajtó előtt.

Először a kocsis lépett a vizsgálatot megejtő altiszt elé és felmutatta igazolványát. Mikor az enyémet kérték, azt feleltem, hogy én a kocsissal jöttem.

„Férjem kérdezte mogorván a cseh altiszt.

Erre a kérdésre nem voltam elkészülve. Meg-

ijedtem, hogy ettől a családi viszonytól teszi majd függővé a határ átlépését.

„Nem, nem férjem, — mondám — csak jóbarátom”, és valóban barátnak mondhatunk mindenkiket, ki segítségünkre van mostani balsorsunk, ki mondhatatlanul nyűgös, helyzeteinek elviselésében.

Zsebeim átkutatása került most sorra. A cseh altiszt, ki társadalmi állásomat nem valami magasra becsülte, kissé udvariasabbá vált.

„Magyarországon sohasem tudhatjuk, ki áll előttünk”, dörmögte maga elé és hangosan annyit mondott: „Passiert”.

Így jutottam át a határon és elérve a rima-áombati vasúti állomást, vonaton folytattam utamat.

A vörös uralomtól ellepett magyar vidékről a csehek gázolta Felvidékre való átlépés csak a Scylla és Charybdis közé került hajó szomorú sorsára emlékeztethette a magyar utast.

Tavaszi fürgeteg kezdett dúlni. Hullott a Hó, betakarta a földet, s a laza, vizes pelyhek reátapadtak a vasúti kocsi ablakára. Nem lehetett látni semmit. Jobb volt ez így.

Délután érkeztem meg Breznóbányára. Úgy fekszik ez a város, hegyek meg völgyek közepén, mint a drágakő a Zománcészerben. A természet remek erdőkkel övezi. Zúgó, gyorsfolyású, kristályvizű patakokkal mossa. Az Egyház szép templomokat, a művészet becses műemlékeket állított neki. A történelem számtalan érdekes emlékkal

lengi át s a műveltség, a magyar műveltség, szép hajlékokat szentelt itt a tudománynak.

De nem forгатom a kést keblünkben, benne van az úgyis markolatig. Ne taglaljuk azt, ami a miénk volt, csak egy gyöngéd, egy hálatelt gondolatot szenteljünk annak, ami most is a mienk. Ott van sok hű szív, ki talán nem is a mi törzsünkбől fakadt, és mégis törhetetlenül miénk. Nagy költők, nagy írók jellemezték őket már sokszor, már régen.

Emlékezünk Czelber Orbán alakjára, ahogy Jókai megrajzolta, ahogy kiemelkedik korának forgatagából mint a fenyő, mely mindig egyenesen áll, mely hajolni nem tud, melynek zöldje örök. Ő az, kiről elmondották korának fiai, hogy ha maga Rákóczy Ferenc hűtelen lenne nemzete ügyéhez, ő még akkor is hű maradna hozzá.

Olvastuk Herczeg Ferenc „Hét svábját”, láttuk ott, kik küzdöttek velünk, kik éreztek érettségünk! Ha ezeket ismerjük, akkor azt is tudjuk, kik azok, kik odafenn mindig várnak „reánk.

Breznóbányán nem sok időt vett igénybe annak elvégzése, mi miatt oda felutaztam. Csakhamar megint az országútján találtam magam. A háúáráltlépés gondjai jelentékenyen súlyosbodtak a magammal hozott értékek csomagjával. A csehek által elfoglalt területről nem volt szabad többet kivinni, mint száz koronát készpénzben. A régi osztrák-magyar monarchia bankjegyei forogtak ott egy-egy vörösnyomású postai levélbélyeghez hasonló bélyeggel ellátva. Új fogalmakat alkottak ezek a pénznemek történetében, és „bélyeges pénz”

elnevezéssel magyar szempontból bizonyos vonzóerővel bírtak, értékük kétszerese volt a cseh bélyeggel el nem látott bankók értékének.

Meggyőződtem menet a vámvizsgálatnál, hogy a kabát és ruházat átvizsgálása olyan alapos, hogy még néhány; bankjegyet is nehéz volna elrejtteni, nem szólva a nagyobb és keményebb papírra nyomtatott részvények és szelvérnívekről.

Vendégszerető, jólismert, most üresen álló kastély kertjében állt meg a kocsi és ott tűnődtem értékeim célszerű elrejtése fölött. A mentőgondolat nem soká váratott magára.

A kastély személyzetétől beszereztem egy hetven centiméter szélességű és hosszúságú vékony deszkát, két rövid lécet, kalapácsot és szegeket, valamint a szükséges segítséget is biztosítottam magamnak, A könnyű, rozoga, kis bricskát a kocsis könnyen féloldalra fordította s a laposra simított papírokat a deszkával a kocsi fenékre szorítva, a lécek segítségével odaszegeztük. Az egész műveletet azzal fejeztük be, hogy alaposan bemocskoltuk a kocsiajtót a mindenütt bőven rendelkezésre álló agyagos sárral.

Most nekiindultunk a már ismert útnak és vámvizsgálati ügykezelésnek. A majorudvar közepén magában maradt a kis bricska. A vizsgálati szoba ablakából, hol a kocsissal együtt meglehetősen soká várakoztunk, azzal a megadással néztem ki reá, mellyel készek vagyunk elfogadni a balsors csapásait akkor, ha önézettel mondhatjuk el, hogy küzdöttünk ellene bátran, a lehetőség határáig.

De a közmondás is azt mondja: segíts magadon, Isten is megsegít. A rozoga járműre három cseh katona is ugrott fel egyszerre, hogy annak minden zugát áttapogassa. De az agyagos sárral borított kocsifenék megvizsgálására nem gondoltak. A kocsissal együtt visszahelyezkedtünk a kocsiba, mikor a Rima mentén vagy nyolc lövés dördült el egymásután. A körülálló cseh katonák azzal biztattak, hogy ma úgy sem lehet átmenni a batáron, mert az őrségek összeütköztek, de minden esetre meg kell várni a cseh tisztet, ki a helyszínére ment.

Nagysokára visszaérkezett ez is és pénztárcámat kívánta alaposan megvizsgálni. Végre elindulhattunk.

A hídnál levő örök némi kérés és rábeszélés, meg húsz-húsz korona fejében áteresztettek, április 3-án ismét otthonomban hajthattam fejemet nyugalomra.

Három nap rövid idő az emberi lét, egészben rövid, tartamában is.

A proletárdiktatúra ez alatt a rövid idő alatt erősödött, fejlődött, haladt, vagy minemű egyéb kifejezéssel lehetne körülírni ennek a gyászos hatalomrajutásnak gyarapodását. Mindenféle rémhírek keringtek, lefoglalásokról, elkobzásokról, letartóztatásról, börtönbevettetésről. Kezdett megszületni az, mit Magyarországon eddig senki sem ismert.

Idegen szóval úgy nevezik: terror. Nincs is erre magyar szó, magyarok eddig nem szoktak ehhez az érzéshez. De a sok idegen nyelvnek, felfogásnak, iránynak, szokásnak, bomlasztásnak legvé-

gén ott ült ez is, a szörny, a vörösre festett sárkány, mely a borzadás, a félelem remegésébe akar belefojtani mindent és mindenkit és ezzel megbénítani minden ésszerű törekvést, mely zsarnokságának lerázására irányul.

Úgy látszott, nagy súlyt helyez a proletárdiktatúra az „elvtárs” elnevezés általánosítására.

A címekben elmerülő és örökké megszólítási bonyodalmakkal küzdő magyar szokásnak valódi ellenlábasa volt ez a megszólítás, melynek csekély népszerűségre volt kilátása.

Az udvaron e napokban elém lépett egy sovány kis katona és udvariasan meghajtva magát, ezt kérdezte tőlem:

„A méltóságos asszony nem fog haragudni, ha ezután elvtársnőnek szólítjuk!”

Az egész fellépéséből valami komoly igyekezet látszott. Ez a fiatalember, Blau volt a neve, láthatóan arra törekedett, hogy politikai érettségnek adja a jelét, hogy magaviselete illendő legyen, hogy méltóan kezdje meg azt a pályát, mely felvisz egy Robespierre és egy Lenin magaslataira. És emellett a fiatal arcnak korán kiélesedett vonásai, a gyöngö testalkat, a gyermekesség, az elmaradottság benyomását kölcsönözte, azt a kívánságot ébresztette fel, hogy ezt a fiút oktassák, tanítsák, mert ennek az ideje még nem múlt el.

„Nézze fiam” — mondtam neki — „szólítson engem, ahogy most kell, ahogy maguknak parancsuk van. Én ezért a legkevésbé sem haragszom. De lássa, a megszólítás nem változtat ám semmit az emberen. Mindenki életfogytiglan megmarad

annak, a mi, semmiféle elnevezés nem teszi őt mássá. Maga zsidó fiú, én magyar mágnasasszony vagyok. Ezt a két tényt nem veheti le rólunk semmi a világon.”

Blau tágranyílt kék szemekkel nézett reám. Nem volt azokban sem gyűlölködés, sem harag, csak csodálkozás. Néhány pillanatig keresni látszott valamit, mi a helyzet magaslatán volna, és végre így; szólt:

„A! méltóságos asszony nagyon vallásos nő lehet.”

Igaz, hogy mostanában két nagy imádságos könyvvel láttak gyakran a templom felé menni a katonák, mégis lehetetlen volt nem mosolyogni ezen, a nem egészen logikus, következtetésen.

Vagy talán célzás akart ez lenni a vallás változhatatlanságára, valami összefüggést keresett ez alz ifjú! Kérdően néztem reá. Nem. Nem állott itt velem szemben más, mint a parlagon hagyott föld, melyben néhány sovány giz-gaznál, néhány szúrós tövisnél egyéb nem nőtt. Nem nőtt, mert nem ültettek, nem vetettek belé semmit. De nőhetett volna minden hasznos és minden szép is. Kedvem lett volna megveregetni ezt a sűrű, vöröses üstököt, melyet most tányérszabású sapka borított és melyről hátul a vörös buzgóságot kidomborítandó, két hosszú piros szalag lógott le a vállra. És azt szerettem volna neki mondani, hogy menjen vissza az iskola padjára, tanuljon valamit, értsen meg valamit és azután álljon szolgálatába valaminek, amit megértett. De nem tettem. Hallgatag ballagtam ki a kapun. Még a kerítés mellett tartottam, mikor

Mihály, a lóápoló huszár így szólt a mellette lévő Léeb Hanshoz:

„Hát talán csak nem szokják meg az efélet az urak is?”

„Ne búsulj pajtás” — felelt Léeb Hans a fáját jellemző nyugalommal — „azt már láttuk, hogy a szemetet felkapta a szél, de azt, hogy a szemét fennmaradt volna, azt még sohasem látta senki.”

Ezután leheveredtek a sarjadzó füre mindnyájan az udvaron ácsorgó katonák. A termékenyítő áprilisi napsugár reásütött fiatal fejeikre s a természet örök hatalmával, ki tudja? érlelte azt a sok jót, mit Isten beleültet a lélekbe és sorvasztotta az emberek szórta zagyva gondolatok dudváját.

V. FEJEZET.

Menekülők.

Borzsovay kapitány a „parancsnok elvtárs”, ahogy a községben nevezték, nagyon el volt foglalva április hónap elejétől kezdve. Ritkán és lopva váltottunk néhány szót szürkületkor, mikor a világítóanyagok hiánya miatt sötét volt a folyosó s még a szobákba se jutott más, mint valami pislogó lámpácska vagy füstölve és összehajolva, hiányosan égő, gyertya.

A parancsnoknak tanácsos volt óvatosan megválogatnia ismerőseit. Telefonon állandó összeköttetésben volt a proletárdiktatúra katonai főembereivel és vagy két napra fent is járt Budapesten.

Amit így megtudott arról, ami a fővárosban történik, csak a terror növelésére volt alkalmas.

Úgy hírllett, hogy tömlöcbe vetik a hazafiakat, a katonatiszteket, a papokat, a hivatalnokokat, minden megokolás nélkül. Hogy hóhérokat rendelnek melléjük. Egy külön e célra szervezett csapat, a Lenin-fiúk, az áldozatok kínzásával foglalkozik. Azt suttogták, hogy szemüket szúrják ki, kezüket fejükhöz szegezik, hasukat metszik: fel és mindenféle egyéb undorító és vérfagylaló cselekedettel töltik bosszújukat a burzsujon, mely újonnan gyártott

elnevezéssel foglalták össze a társadalom összes rétegeit.

E híreknek következménye volt az igen számos menekülő, kik ebből a szűkreszabott és túrhetetlenné vált hazából igyekeztek kifelé, többnyire azzal az érzéssel, hogy életüket mentik meg.

Ha Szárnyas megszűnt vasúti gócpont és gyorsvonatok állomása lenni, annál keresettebb volt most, mint bujdosók és szökevények, gyalog, balyuval a hátukon járók, vagy igen szerény járműveket használók állomása.

Innen indultak mostanában épp úgy Eperjesre, mint Komáromba, Kassára vagy Pozsonyba. Akik pedig menekülni akartak, a katonai parancsnoktól kellett, hogy valamilyen engedélyt vagy igazolványt kapjanak erre a célra.

Gyakori vendégek voltak hát a parancsnokságon. Félénken, szerényen jelentkeztek ott és előadták, hogy igen fontos ügyek, nem várt családi események, sürgősen a foglalt területre szólítják őket.

Hivatalosan pedig határozás volt akkor, a cseh oldalaról úgy hírtett, hogy senkit sem eresztenek be, s a cseh posztok még a fejkendő, bátyus és kosaras asszonyokat, kik nélkül az élelmezés el sem képzelhető, kik úgy helyezkednek a világ összfogalmi között, mint az örök anyai szeretet fogalma, mely neveli és táplálja az egész emberiséget, mondom, a cseh őrszemek még ezeket is kíméletlenül visszazavarták még a rétek és szántóföldek ösvényeiről is.

Sokat szenvedtek e hivatalos Határozás miatt Budapesten. Sokat koplalt nem egy úricsalád

miatta, csakugyan azt hívé, hogy lehetetlen átmenni a határon. Pedig az életben minden úgy van, hogy más, ha messziről nézzük, más, ha közelebről. És sok dolog más volna, ha többen vennék maguknak azt a fáradságot, hogy közelebről, egész közelebről, nézzék meg azt, mi reájuk nézve érdekel bir.

Szárnyason nézve a határ átlépésének nehézsége fennállt, de a lehetetlensége nem. Hetenként kétszáz vagy háromszor jött akkorában Rimaszombatról a községbe egy szürke automobil fehér zászló alatt. Be szokott járni az Iványi-kastély udvarába és a benne ülő cseh tiszt bement Borzsovay kapitányhoz, ott maradt vagy egy óráig s azután távozott. A motor berregése sokáig hallatszott, míg elért az Egres-domb tetejéig, onnan már nesztelenül ereszkedett le.

A szárnyasiak meg a katonák mindig töprengtek azon, hogy most mit határozott el a két parancsnok. Hogy lesz-e támadás és mikor! Hogy a csehek visszavonulnak-e Zólyomig, vagy azt követelik, hogy a magyarok vonuljanak vissza Szerdekényig! És sokféle mese keringett minderről.

Valójában pedig semmi ilyesmiről szó nem volt. Ha e két férfiú egyesítette volna magában Savoyai Jenő vagy Turenne, Tilly, Lannes vagy Ney híres hadvezérek minden tulajdonságát, még akkor is teljes tehetetlenséggel álltak volna szemben azzal a helyzettel, melyben hazájuk kormányai helyezték.

Csodálatos, oktalan és igazságtalan várakozása ez a mostani emberiségnek, hogy mindig

egyes emberektől, uralkodók, hadvezérek, államférfiaktól, várnak valamilyen nagyszerű cselekedetet, valami beavatkozást, mely fordulópontot jelenthetne a nagy katasztrófák vagy felbomlások közepette.

Kiragadtak rég minden hatalmat, minden fegyvert az egyes ember kezéből. Tömegek felfogásától tesznek függővé minden legkisebb mozzanatot és ezután mégis a nép széles rétegei valamilyen mesebeli alak felülkerekedését remélik, mely kisegítene a bajból.

A meglévő nagy bajokon sehogy sem segíthetnek az új határokon elhelyezett parancsnokok. De Borzsovay kapitány összeköttetésbe lépett Wokurka cseh századossal, ki régen, vagyis nem is olyan régen, csak: néhány évvel ezelőtt, iskolatársa volt a bécsújhelyi katonai akadémián és a két úriember egyetértve azon önzetlen törekvésben, hogy ha a nagy bajokon nem is, de legalább az egyes ember kis baján egyesült erővel segíthetnek, egymásnak adogatták át a menekülteket, mert természetesen olyanok is nem kis számmal voltak, kik viszont arra voltak kényszerülve, hogy a foglalt területről befelé utazzanak.

Mikor a csehek motora előállt Szárnyason, vagy mikor viszont Borzsovay kapitány könnyű bricskán fehér zászló alatt ügetett be Rimaszombatba, a menekülők számát, kilétét, az utazás idejét és módját beszélte meg a két parancsnok.

A parancsnokságon az igazolvány kiállítása volt a legnehezebb feladat. Borzsovay kapitány tudta, hogy bizalmatlanság veszi körül. A tisztek

közül volt már olyan is, ki hangosan, kérlelhetetlenül az új elveket vallotta. Ilyen volt Csornay elvtárs, volt főhadnagy és ügyvéd. Éjjel csendesen nyitott be a tisztekhez, hogy meggyőződjék, itthon vannak-e, alusznak-e! Észrevették, hogy ajtók mögül hallgatja társalgásukat és néha óraszám jár föl-alá a ház előtt, hogy számot vegyen arról, ki hová megy. Világos, hogy mint megfigyelő volt középük állítva és a parancsnokságon valószínű, hogy mások is lehettek ebben a szerepben.

Mikor az igazolványkérők jelentkeztek, nem beszélhetett velük nyíltan. Legtöbbször megtagadta kérésüket és egykedvűen ennyit mondott:

„Most nem lehet. Határozat van. Érdeklődjék később.”

Később annyit tett, mint este, lakásán.

Nehezen értették meg ezt az ijedtségtől ruganyosságot vesztett menekülni akarók. Legtöbbje rettegve jelent meg a lakásán és ámult, mikor itt négy szemközt, többnyire megkapta a szorongva várt igazolványt. Némelyik azonban még ekkor seiri tudott megnyugodni. Hozzám jöttek be azzal a kérdéssel, nincs-e itt valami törbecsalásról szó, csakugyan lehető-e számukra az utazás!

Rettenetes méreg a terror, a félelem, két-három hét elég belőle, hogy százezreknek elvegye eszét s a gyanakvást nevelje ennek a helyébe. Már a testvér nem ismeri föl a testvért, a jóbarát a jóoarátot. Sokan vesztegetni próbáltak ott, hol elég volt egy jó szó, és sokan még a hála érzéséről is

megfeledeztek akkor, mikor már biztonságban voltak.

Éjjel sokszor már későre járt az idő, midőn óvatos léptek hangzottak el a folyosón. Ilyenkor az istállóban nyergelve volt nemcsak a sötét pej, de a mellette álló almásszürke mén is. Csakhamar elveszett a paták lassú, óvatos dobogása a tavaszi éj szeles háborgásában s a haza tomboló vihara közepett tűnni és múlni látszó emberi sorsok fölött csendben és titokban őrt álltak a régi elvek, a régi eszmék megszemélyesítői.

Eljutván a Rima hídjáig, mint valami túlvilági árnyak mentek át a sötétben a menekülők.

Sok mindent kitudnak mai nap pontosan számítani. A bankok nagy házaiban ott ülnek világszerte sok ezren, görnyednek és számítanak. Számítanak a takarékpénztárakban, az irodákban, a hivatalokban, felbecsülnek, mázsálnak és mérnek a vasutaknál, a hajók körül, a tengereken túl, a határokon át, a bányák fenekéig, az erdők mélyéig, az emberek pénztárcájától fel a folyók forrásáig, fel a hegyek tetejéig. És létrejönnek a szerződések és egyezségek, a tarifák és kötések, a kamatok és osztalékok, a haszon és jövedelem, a plusz és a deficit. De vannak nagy értékek, melyek kiszámításához még nem tudnak egészen. Ott rejtőzik valamilyen felbecsülhetetlen érték, valami kiapadhatatlan erőforrás olyan ember lelkében¹, kinek meggyőződése van és annak hatása alatt tud cselekedni.

A munkástanács sokféle zaklatással kereste

fel ezekben a napokban Borzsovay kapitányt. Miután ismételten próbálkozott a már felemlített bűrtorkérdésben, miután lakásokat rekvirált és számtalan leltárt készített, egy napon azzal bízták meg, foglalja le szép magyar sallangos lószerszámaimat.

Micsoda feladat lovasembernek! Aki azonosítani tudta magát paripájával, annak mindenhez könnyebb volna nyúlni, mint ahhoz, mi a lótartás fényűzéséhez tartozik.

De a munkástanács már sokszor említette ezeket a lószerszámokat. Szinte gyanakvóvá kezdett válni ezeket illetőleg s így kellett valamit cselekedni. Megbeszéltük a módozatokat. Előbb el kellett rakni a szerszamos kamrából mindent, mi elrakható volt, mert a lószerszámok ott többes számban voltak. Ne maradjon elől más, csak az a két pár, melyre szemet vetett a munkástanács.

Valamelyik délután Borzsovay kapitány hangosan, az egész udvar fülehallatára adta ki a parancsot, hogy hozzák fel szobájába a lószerszámokat és készítsenek mielőbb két nagy ládát, mert ezek a szerszámok le vannak foglalva a hadsereg részére, mennek fel Budapestre. Ily módon kerültek a szerszámok hozzá, a vendégszoba szekrényébe. A kulcsot ő maga húzta le, ezt mondván:

„Várjunk egy kissé, néhány nap alatt is sokat fordulhat a világ.” Ugyanekkor vendégei érkeztek a ház rendes és rendkívüli lakóinak. Borzsovay kapitány és Péterffy főhadnagy feleségei eljöttek Budapestről férjeik látogatására. Engem pedig felkerestek családom azon tagjai, kikkel

hosszú évek óta együtt szoktuk tölteni az évnek több hónapját. Sógornóm érkezett meg leányával, s ennek fiatal férje. Utóbbi újdonság volt a családban, minthogy éppen egy hete volt, hogy megkötetett a házassági frigy, mely őt húgocskámhoz fűzte.

VI. FEJEZET.

Megzavart vendégek.

A katonaság követelései és a tanácsköztársaság rendelkezései együttesen olyannyira háttérbe szorították a tulajdonos jogait és a családi életet, hogy csak nagynehezen és mintegy szívességet kérve tudtam a beszállásolt tisztek közül a fiatalokat reávenni arra, engednék át legalább az egyik szobát vendégeim részére. Ez az ürités is csak az utolsó percben történvén meg, a szoba külszíne, a tisztaságot illetőleg, távol állt a tökéletességtől.

Szegény budapestiek baklatások, puskalövések, rémhírek és hátborzongató falragaszok között koptatván idegeiket már hónapok óta, azt reményleték, hogy falun még megtalálnak valamit abból, amit, falusi nyugalomnak és csöndnek szoktunk volt nevezni.

Igaz, hogy akkor nem Szárnyasra kellett volna jönniök. Mert a katonai felkészültséggel tarkított diktatúra az ország új határán oly állapotot idézett elő, mely homlokegyenest ellenkezett a nyugalom fogalmával.

Sógornóm el volt képedve a zavar és gondozatlanság mindenféle jelei és benyomásai fölött, melyek körülvették az egykor békés otthont, hol

most megpihenni akart, de hol a sors játéka csak rövid és zaklatott napokat szánt neki.

A férjeik látogatására érkezett úrhölgyeknek pedig csak aggodalom volt osztályrészük, amint betekintést nyertek a veszedelmes helyzetbe, melybe a proletárdiktatúra a tisztakat helyezte.

A tanácsköztársaság rendelkezései közül az, mely a takarékpénztári betétek kiadását felfüggesztette, csakhamar pénzzavarba hozott sok embert.

Sógornőmnél is előállt az a helyzet, hogy fent Budapesten elfogyott az aprópénz. Ezen a bajon itt Szárnyason remélt segíteni. Itt tényleg megvoltak vagyonában a pénz jogos forrásai és ezek felhasználása reményében magával hozta dr. Nyesteváry jogtanácsos urat, kinek segítségével akarta pénzügyeit rendezni.

A jogtanácsos úr, az őt jellemző eréllyel és szorgalommal, érkezése után azonnal hozzálátott ahhoz a munkához, melynek elvégzése miatt jött. Esedékesek voltak már április elseje óta a bérlők által fizetendő bérösszegek. Az erdőben az ölberakott fa várta az eladás pillanatát és Szalai Petyi Sándor gazda már évek óta alkudozott a vendéglő mögötti házra és telekre. Mindez pénzt jelentett volna, ha nem ért volna már el ide is az elvtársak rendelkezése és különösen, ha nem ütötte volna fel fejét itt is a terror sárkánya, mely minden embert meggátolt abban, hogy teljesítse, mi kötelessége volna, s az új jogrend örve alatt nem nyílt volna ajtó mindenféle ravaszkodásnak és önérdemeknek.

Dr. Nyesteváry tárgyalta és követelt ügyfele részére, de mindenütt makacs ellenállásra talált, vagy pedig annak szinte gúnyos magyarázására, hogy a tulajdonjog megszűntével fizetésről, adásról-vevésről szó többé nem lehet.

A szóban forgó ügyeket továbbra is függőben kellett hagyni. Dr. Nyesteváry két nap múlva visszautazott Budapestre,

Mikor ott a Keleti pályaudvaron kiszállt vonatjából, fiatal rokona, ki irodájában dolgozott mellette, katonaruhában fogadta és érthető ijedtséggel értesítette, hogy lakásán katonák várják, kik letartóztatásával vannak megbízva.

Aki megismerkedett a munkástanácsok működésével, valamint egyesek egyéniségével, kikkel a jogtanácsos úr Szárnyason tárgyalta, hamar megtalálhatta az összefüggést emezek és a letartóztatás ténye között.

Az új világrend matematikai pontossággal kiszámítható állapotokat idézett elő; ezen azt eredményen csodálkozni nem lehetett. Minthogy annak lehetetlensége, hogy az egész világ vagyona közvagyon legyen, nyilvánvaló, s a munka gyümölcseiben való egyformán részesedésben sem hihet senki, ki józanul gondolkodik, a köztudatba azonnal átmege az a hit, hogy a tulajdonjog megszűnése voltaképpen csak tulajdonos-cserét jelent. S ebből vidzont következett a sokakban felszerkenő vágy, hogy ebben a cserében ők legyenek a nyertesek.

E vágy hatása alatt természetes, hogy a célhoz vezető eszközöket sem válogatják! meg túlságosan. Ezek közt első helyen áll a tulajdonnal bi-

róknak, vagy azok védőinek, feljelentése és ilyen módon ártalmatlanná tétele.

Talán elkerülte sok komolyan gondolkodó ember figyelmét is, hogy a tíz parancsolatban, mely minden keresztény vallásnak és a zsidó vallásnak is, erkölcsi alapját képezi, három foglalkozik a tulajdonjog védelmével.

Ez 30 percentet jelent, hogy érthetőbben szemléltessem a dolgot az ilyen számításhoz szokott olvasóm előtt. A mindnyájunkra nézve kötelezőknek ismert isteni parancsnok harminc percentje tiltja, hogy más ember vagyont, még csak a kívánság képzeletében is, magunkévá tegyük. Mily egyszerű, mily könnyen érthető útirányt ad ez arról, miről hosszas, kínosan olvasható és még kínosabban érthető, irodalmi munkák özöne támad.

Dr. Nyesteváry, midőn rokona figyelmeztette rá, mi vár reá a lakásán, azonnal beszállt abba a vonatba, mely az éppen megtett utat ellenkező irányban volt megteendő. Nem gondolta, hogy ilyen hamar gyönyörködhetik újból Gödöllő és Aszód zöldelő tájaiban.

A visszautazást most a letartóztatás lehetősége lassúvá és kínossá tette.

Megérkezve Szárnyasra, bölcs belátással elmelőzte az állomást, nekivágott a rétnak, szántóföldnek, így jutott ki a kerülőházhoz. A kerülőben ismerősre talált és kíséretet biztosított magának. Jókora gyaloglással jutott át a Rimán, az azontúl fekvő Somogyi kastélyba, hol vendégszeretetre és pihenőre lelt.

Mielőtt átkelt volna a Rimán, dr. Nyesteváry

küldött számomra néhány sort. E sorok által értesülvén sorsáról, lelkingugalmam alaposan meg volt zavarva. Ugyanis más oldalról viszont azt hallván, hogy sógornóm budapesti lakásán megelőző nap házkutatás volt, s ez alkalommal holléte felől a házban érdeklődtek, bizonyosra vettem, hogy összefüggést keresnek a jogtanácsos úr és ügyfele között s hogy el kell készülni arra, hogy őt itt is fogják keresni. Kezdtém számolni a letartóztatás lehetőségével.

Estefelé csakugyan belépett hozzám Borzsovay kapitány. Arcán látszott, hogy valami baj van.

„Valami roppant kellemetlent kell közölnöm, roppant kellemetlent” — ismételte résztvevően.

„Hát csak rajta, el van készülve az ember mostanság mindenféle”.

„Sürgönyt kaptam, — monda Borzsovay kapitány — melyben az a parancs foglaltatik, nyomban tartóztassam le sógornőjét és kísértessem fel két szuronyos katonával Budapestre, a második kerület fogházába.”

Egy ideig szótlantul gondolkoztunk, mitévők legyünk most A kapitány élénken és biztatóan szólalt meg:

„De vagyok én olyan okos fiú, mint azok oda-fenn. Ne szóljon a grófnénak semmit, előbb csinálunk valamit.”

Már esteledett, a hetet elharangozták egy ideje. A kapitány kiment a tornác elé és ott nagy hangerővel hívta Steint, az alacsonytermetű kis telefonistát, ki szabad idejében az ebédlő ablakán szokott betámaszkodni és, ha engem ott talál, a tanácsköztár-

saság ócsárlásával könnyíteni a szívéen jelenlétemben. Hogyisne? Két kávéháza van Budapesten s most itt kell küzökdnie ezzel a telefonnal. Még jó, hogy a felesége főzhet a katonáknak.

„Szaladjon csak gyorsan a postára s a távírdász azonnal hozza el a ma címemre érkezett összes sürgönyök szallagjait” — monda Borzsovay kapitány Steinnak.

Kevés idő múlva ez visszajött és vele egy meglehetősen ijedtarcú fiatal katona, a távírdász. Hebegve jelentette, hogy a rendes esti takarítás alkalmával az összes sürgönyszallagokat megsemmisítették.

„Ez ne forduljon többé elő” — monda Borzsovay százados szigorúan — „a legnagyobb bajba hoznak engem. Itt fontos parancsokról van szó és most nem tudok meggyőződni, mikép vették föl a sürgönyt”.

Valójában azonban egyebet sem kívánt, mint-hogy hiányozzék ez a bizonyítéka a kapott parancsnak. Megkönnyebbülten tért vissza a szobába.

„Holnap reggel sürgönyözök Budapestre, hogy a név olvashatatlan volt. A parancs megismétlését fogom kérni, míg ez a második sürgöny megjön, átszöktetjük a grófnét a határon”.

Ezután azonnal kocsira ült és lehajtatott a Rimához, állítólag, hogy a vonalon örködök fölött az esti órákban is szemlét tartson, de igazában, hogy a csehek parancsnokát értesítse, hogy az eddig jelzetteken kívül még egy „hölgyrokona” fog másnap átutazni a határon.

„De ez lesz azután az utolsó rokonom” — tette hozzá tréfásan. — „Odaát a csehek, de különösen

itt az elvtársak, kezdik már sokalni rendkívülien nagy rokonságomat. A következő átmenekülő körülbelül magam lesizek, és ezzel befejeződik a dolog”.

Sógornőm bámulatos lelkinyugalommal fogadta a szokatlan hírt, melyet most már közöltünk vele. Annál könnyebben nyugodott bele, hogy menekülnie kell, mert leánya és veje már három napja elhatározták volt, hogy egyidőre foglalt területre mennek.

Borzsovay kapitány tehát három igazolványt állított ki és minden készen volt a következő nap délutánjára tervezett elutazásra. Úgy volt a megbeszélés, hogy délután három órakor várja őket a Rima hídjánál a cseh parancsnok megbízottja.

Fantasztikus hírek keringtek mostanában, melyek alkalmasak voltak rá, hogy bárkit a vörös uralom alóli menekülésre késztesse, vagy; pedig a mese és képzelődés bélyegét hordták magukon, úgy, hogy másokban jogosulatlan reményeket ébresztettek.

Valami rendeletekről beszéltek, melyek úgy szóltak, hogy a volt tisztek, megbízható proletárok vezénylete mellett, kényszergazdasági munkára használandók. Regéltek arról, hogy a magyar tisztek engedélyt kaptak a csehektől, hogy fenn Trencsénben szervezkedjenek, hogy a francia hadosztályok már készen állnak Zólyomban s hogy mindez rövidesen véget vet a proletárdiktatúrának. Be nehéz is volt azt elhinni és belátni, hogy ez az egész forradalom elejétől-végig pompás üzlet, szüret és aratás, ritka szerencse minden ellenségünknek.

Hogy gondosan óvakodni fognak, hogy minket kihúzzanak ebből, a magunk készítette, rettenetes, fullasztó hínárból. Ellenkezőleg, hogy tapasztolva és gúnyosan nézik, hogy dobáljuk el magunk kincseinket, hogy vágjuk át magunk ereinket úgy, ahogy a kegyetlen győztesek talán maguk sem merték volna megtenni.

Az elfogatási parancs következtében éjszakai nyugalmunk tökéletlen volt.

Furcsa és új tapasztalat az érzések világában, midőn családunk tagja forog abban a veszélyben, hogy börtönbe szállítsák. El voltam szánva, hogy ha netalán próbálkozás történne erre nézve, utolsó pillanatban is egerutat találjak sógornőm részére. Ez a szándék azonban némi éberséget tételezett fel.

Már délelőtt tíz óra volt, mikor csakugyan, vagy öten a munkástanács tagjai közül, beköszöntöttek az udvarra. Neszét vehették, hogy itt valami szökés készül és nyilván közöttük lehetett az is, ki a feljelentést tette sógornőm ellen. Annak hatását várva, csalódással értesült róla, hogy távozni készül.

Borzsovay kapitány kijött az udvarra és ők körülfogva a parancsnokot, tiltakoztak az ellen, hogy sógornőm elutazzék.

Azt követelték, hogy a parancsnok gátolja meg indulását.

Mi a nyitott ablaknál ülve, kézimunkával foglalkozva, néztük ezt a küzdelmet. Közönyt színlelve tekintettünk az alig tizenöt lépésnyi távolságban álló csoportra. Mérlegeltük annak eshetőségét, hogy

sógornóm már csak szökésszerű gyaloglással nyerheti vissza szabadságát.

A parancsnok a legkisebb felindulásnak sem adta jelét. Cigarettaival kezében és nyájas arccal hallgatta a munkástanács tagjainak ellenvetéseit. Azután előzékenyen magyarázta nekik, hogy ő a maga részéről, mint katonai parancsnok, nem látja lehetőségét annak, hogy közbelépjen, de ha a munkástanács jönnek látja, ám akadályozzák meg őket a sógornómet terve keresztülvitelében. Teljesen szabad kezet enged nekik a dologban.

A munkástanács tagjai hümögtek-hámogtak és mindig újból és újból visszatértek, hogy ebben a dologban a parancsnoknak kellene cselekednie. Ez viszont szilárdan megmaradt nyilatkozata mellett, hogy ő a távozásnak akadályát nem látja.

Sokáig tartott ez a vita. Mai korban fő fegyver a türelem. Borzsovay kapitány győzte ebben a fegyvernemben. A munkástanács nem mert közbelépni. Vannak fogalmak, melyek oly mélyen gyökereznek a magyar felfogásban, hogy talán semmi sem képes őket onnét kitépni.

Sógornóm és a fiatal pár, kiknek ilyen esélyek között nem volt zavartalan mézeshetekben részük, már készen voltak az indulásra, mikor újabb akadály merült fel: a kocsis nem akart befogni. Mindenféle ürügyet sorolt elő, melyek szerint sem ő, sem a lovak elzt a menetelt meg nem tehetik. Gyorsan fuvaros után kellett nézni.

Mikor végre kocsira szállhattak, Péterffy főhadnagy egy régi huszármentét dobott vállaira és lóra ült. Kíséretül szegődött a távozókhoz, hogy —

amint monda — „felügyeljen a pontos vámvizsgálatra”, mely kijelentést biztató mosollyal kísérte, balkarja alá pedig észrevétlenül keskeny kis csomagot helyezett el, melyet a mente teljesen eltakart.

A határra ezenközben lihegve és futva kiérkeztek volt a falu, nagyon is érdeklődő, elvtársai.

Miként a háború elején is híre járt, hogy valahol egy automobil nagy aranyértékeket csempész ki alz országból, s ennek a mesének nyomán sok izgalom támadt és néhány sajnálatos baleset is történt, úgy most is átment a köztudatba, hogy valami kincseket akarnak az országból kivinni és sokan égték a vágtyól, hogy ők legyenek azok, kik ezeket napfényre hozzák és reáteszik a kezüket.

Mikor sógornóm, leánya és veje bőröndjei bekerültek a vámvizsgálati szobába, mohón összevissza kutattak bennük, nagy volt a csalódás, midőn néhány szerény ruházati cikknél egyebet azokban nem találtak.

Bosszúságukban a hölgyek személyét vették szemügyre, levettek róluk és elkoboztak két kis arany mell tűt, melyeknek darabját jó esetben 100—100 koronáért lehetett volna értékesíteni.

Péterffy főhadnagy mindvégig velük maradt. Mikor a hídnál elköszönt, csak az utolsó pillanatban húzta ki karja alól a kis csomagot és beledobta a távozók kocsijába. A gyöngysorok, néhány értékesebb ékszer, egy csomó ezresbankó így maradtak meg az utasoknak száműzetésük küszöbén. De a nekik lovagias önzetlenséggel segítő tiszteknek, ez-

zel az esettel együtt, már kissé sok volt a rovásán. Nagyon is sokan menekültek Szárnyason át.

Borzsovay kapitány, mikor a parancsnoki irodából hazajárt, egy mozdulattal szokta volt számomra érthetővé tenni helyzete veszedelmes voltát: kezét vízszintes irányban nyakához tartotta és mutatóujjával¹ azután felfelé mutatott. Meg lehetett ezt érteni könnyen.

Pogány József akkorában úgy beszélt vele telefonon, hogy: „Fal elé állíttatom.” Az emberek kint a vonalban azt szokták neki mondani: „Százados úr, vezessen minket Budapest ellen.” A munkástanács tagjai őt is és Péterffy főhadnagyot is, egész nyíltan azzal vádolták, hogy fontos személyeket és nagy értékeket enged ki a tanácsköztársaság területéről. Csornay főhadnagy elvtárs pedig minden kétséget kizáróan tudta róluk, hogy ellenforradalmáról!

Ezekből könnyen érthető, hogy a Budapestről látogatásukra érkezett fiatal feleségeknek napjai milyen aggodalmak és félelmek között teltek.

Vannak: embereink, kik nem egy csatára, nem egy napra, nem egy hétre, de hónapokig, évekig túrték a háború kimondhatatlan szenvedéseit és oda tudták tartani mellüket a golyó elé. És ezek meg tudták ezt tenni újból, ha kell. Minden szerencsétlenségünk, minden összeomlás, nem tudott megfosztani ettől a kincstől. De céltalanul meghalni, hiába és orvul eltétni láb alól, ez más dolog. A házamban elhelyezett tisztok arra el voltak szánva, hogy nem hagyják nyakuk körül összeszorulni azt a bizonyos kötelet. Éber figyelemmel kísérték min-

den mozzanatot, titokban puhatólítottak Budapesten és számoltak vele, hogy részükre nincs már messze a szökés pillanata.

A szárnyasi nép lélektanára pedig nem érdektelen világot vet az a tény, hogy noha a legnagyobb nyugalommal látták volna végbemenni sógornóm letartóztatását, a két melltű elkobzásának hírére valósággal fel voltak háborodva. Nyílt utcán tolvajnak, zsiványnak nevezték azokat, kik akkor a határnál kint voltak és nem nyugodtak addig, míg a két melltű nekem hivatalból vissza nem adatott. A munkástanács tagjainak ezután előttük becsülete többé nem volt.

A családi körben eltöltött pár nap, mint valami gondteli álom, elfoszlott, elmúlt. Az egyedülálló nagy hiánya, s egyben nagy kárpótlása, beállott ismét: nem volt többé körülöttem, kiért aggódjam. Az ember, minden egyes ember, külön hajó, külön kormányossal. Egyenesen jár-e a jó, a helyes úton, bejut-e az öbölbe, veszélyektől ment ki-kötőbe! Nem felelhet róla senki, csak ő maga. És mégis, ha látjuk szeretteinket hányódni az élet háborgó tengerén, ki ne ismerné e kétkedő kérdést: nem lehetünk-e számukra pilóta, vezető, horgony?

Hiú kívánság, hiú remény! Mindnyájunk felett a nap tündöklő ragyogása, melybe a szem világa betekinteni nem bír, mindnyájunk fölött az ég hatalmas boltozatja, mely hajladozni látszik a csillagok miriádjai alatt. Mellettünk süvölt a szél, tombolnak a habok, vagy néma titokzatos csend vesz körül. Amaz a kéz, mely mutat, emez a hang, mely szól. S ez elég.

VII. FEJEZET.

Bujdosók.

Keserves helyzete volt Szárnyason P. Domokos Dezsőnek, a zárdafőnököknek is. A tanácsköztársaság akkorában hosszú felhívásokat küldött minden plébánosnak, papnak. E felhívások tartalma ez volt:

„Ne tekintse magát többé a katolikus egyház kötelékébe tartozónak. Ab ezzel szemben vállalt kötelezettségek nincsenek többé érvényben. A tanácsköztársaság kész arra, hogy a papokat, mint hivatalnokokat megtartsa, ha a nép ezt óhajtja; ebben az esetben folytathatják a lelkipásztorkodást ideig-óráig”.

Szegény főúr órákig elgondolkozva ült íróasztala előtt. Szelíd arcán a fájdalom és ámulat váltakozott, miközben könyökeire feltámasztott kezére hajtotta homlokát és merült bele a zagyván összeszerkesztett és hanyagul legévelt iratokba. Olvasta, forgatta, azután felsóhajtott és nekibuzdulva rakta őket félre. A legbőszebb zsarnokságnak meg vannak szabva határai. A lélek, a gondolat, körébe nem lehet belépni, akármit is hirdetnek. Tudja ezt jól, aki lelkiekkel foglalkozik, s a világ összes börtönei, kínzóeszközei, hóhérjai, bilincsei

együttesen nem tudnak arra hatni, minek tekintse magát az ember.

Ott, hol a gondolatvilágnak határa van, kezdődik az ember igazi szabadsága, az a szabadság, mely szárnyakat ad, fel magasan a földi lét fölé, fel az örökkévalóságba.

Lehet, hogy Szárnyason fel tudtak fogni valamit ebből a szabadságból. Lehet, hogy Magyarországon, ha reákerült volna a sor, több vértanúja lett volna a hitnek, mint a hány buzgó kereszténye van akármelyik vallásnak. Más dolog az, egy kis szabadelvűséggel, egy kis úgynevezett felvilágosodottsággal, túltenni magát a vallás gyakorlatán. Átengedni ezt, magyar szokás szerint, a jó anyának, feleségnek, nővérnek vagy ártatlan leánynak. Más volna egyszersmindenkorra leszámolni azzal, amit hittek őseink, amire tanítottak szüleink, ami összefűz bennünket azzal a mindennap közelgő örökléttel, melyből talán a legszkeptikusabb sem szízeretne egészen kimaradni. Így a vörös korszakban a szárnyasi templom jobban megtelt, mint eddig.

Valahogy jólesett azt az aranykeretes oltárt látni, azt a tömjénfüstöt beszívni; ha mindennel elbánnak itt, összevissza kavarnak mindent idelent, az a jó Isten fenn az égben, az mindig megmarad nekünk.

Így virradt fel húsvét ünnepe Szárnyason. Prédikáció után meglepetés következett. Hosszú leirat érkezett Budapestről, még pedig a nyilvánoságnak szánt leirat. Szigorúan meg volt parancsolva, hogy három egymásra következő ünnepen

felolvasandó minden templomban az istentisztelet alatt.

A leirat hosszadalmas tiltakozást tartalmazott:

„Nem igaz, hogy a tanácsköztársaság betiltja a vallás gyakorlását, nem igaz, hogy elveszi a templomokat és színházakat csinál belőlük, minden marad, ahogy van, minden templom, minden kápolna ezentúl is azt a célt fogja szolgálni, amit eddig szolgált. Aki ellenkező híreket terjeszt, bűnt követ el a tanácsköztársaság ellen és szigorúan fog büntettetni ...” és így tovább.

Unalmasan megszerkesztett mentegetődzés, melynek felolvasása félórát vett igénybe.

A nép hideg közönnyel, sőt megvetéssel hallgatta. Hát szükség van erre? Az igazi elvtársak meghökkenetek. Csak nem kezdték már meg a hátrálást Budapesten!

Húsvéthétfőn reggel Borzsovay kapitány megkapta azt a bizalmas értesítést, melyre várt. A telefon így szólt: „Fontos üzenettel fogja valaki fölkeresni holnap reggel.” Ez annyit jelentett, hogy le akarják tartóztatni. Elérkezett a menekülés perce.

A tisztek közül Borzsovay kapitány sógora, Vilkey hadnagy, azután Péterffy és Németh főhadnagyk, kik közvetlenül környezetéhez tartoztak, úgy érezték, hogy mindnyájuk lába alatt inog a talaj, elhatározták, hogy együtt mennek mindnyájan.

A szökés elleplezésére a két hölgy, Borzsovayné és Péterffyné, jelenléte kapóra jött. Borzsovay kapitány először azt híresztelte, hogy éjjelre támadást terveznek a csehek, majd parancsot adott ki, hogy

az összes katonák feleségei még aznap délután utaz-
zanak el.

Feleségeik készülődésének leple alatt a tisztek is bepakoltak két nagy bőröndöt és az általános riadalom zavarában behozták azokat hozzám, kérve engem, rejtsem el őket. Egyben búcsúztunk is.

A hölgyek magukra vettek, amit lehetett, mert szökésük esélyeit semmiféle podgyással sem akarták terhelni. A férfiak pedig, mintha harcra készül-
nének, szolgálati övet, köpenyeget öltöttek fel és azt hangoztatták, hogy előbb a vonatra szállítják feleségeiket és úgy mennek ki a vonalba.

Most előállt két erre a célra lefoglalt kocsi, melyen a kocsisok szerepét katonák töltötték be s csakhamar eltűntek a bujdosók a domboldal aká-
cosai között.

Mily szívesen mentek volna velük a többi tisz-
tek is, de ez lehetetlen volt. Ennyien egyszerre nem menekülhettek. Búsan néztek a kocsi után, bús me-
rengésbe merült a ház minden visszamaradt lakója azon a csodálatos balsorson, mely feddhetetlen embereket, esküjökhöz hű katonákat, kik készek lettek volna életüket bármely percben áldozni a hazáért, arra késztet, hogy mint bujdosók és szö-
kevények keressenek menedéket az új, és legádázabb ellenség által elfoglalt területen.

Engem, a hazafias irányú nagy gondok mellett, kisebb természetű gondok is elfoglaltak.

Mihelyt a szökés kitudódik, nagyon sötét felhőkbe burkolódzik a jövő. Az innen menekülő előkelősé-
gek száma ezáltal már annyira szaporodik, hogy

méltán vonhatja a gyanakvás árnyát a ház tulajdonosára és állandó lakójára is.

Az üresen maradt szobáknak a lakottság jellegét egyelőre meg kellett hagyni. Nem lehetett onnan elvenni a menekültek holmiját, mert ez világos bizonyítéka volna, hogy szökésükről tudtam, legfeljebb néhány kisebb tárgyat lehetett részükre megmenteni. A többi holnap martalékul esik majd az első jött-mentnek.

Azután itt volt a két nagy nehéz bőrönd, melyeknek célszerű elrejtéséről gondoskodni kell, különben ezek is hangosan hirdetik az együttérzést és együttműködést. Mikor sötétedett, nekifogtam ennek a feladatnak, melyet persze titokban kellett végrehajtanom. Behívtam komornámat és egyesült erővel hurcoltuk, vonszoltuk a nehéz podgyászdarabokat. Lihegve tartottunk pihenőt a sötét lépcsőn föl, majd ismét le, miközben erőlködésünk közepette beleütöttük fejünket a nyirkos, pókhálós boltajtásba és ijedten hallgatództunk, nem követre minket valaki.

Végre eljutottunk... De álljunk meg itt, ne mondjuk el tovább, hová rejtettük el a bujdosó tisztak holmiját, ne tudjon erről sem a jelen, sem az utókor.

Sokat és sokszor rejtegettek a magyar hazában, sokszor volt erre szükség, mert sok ellenség, sok viszály dűlta ezer év óta, Ismerjük az alföld kunhalmait, a földalatti üregeket, a várak alatti pincéket, folyosókat, falazásokat, barlangokat, melyekben kincseket találtak meg, ástak ki, hoztak

napvilágra. És most a legújabb korban is sok rejtegetésről tudunk mindnyájan,

El fogjuk majd egyszer mondani, hogy hoztuk el becsületes magyar pénzünket vagy egyéb értékeinket a bunda bélesében, a csizma szárában, hogy rejtettük azt a kenyér belsejébe, a kalap csokrába, a ruha szegélyébe és hogy bujkáltunk el velük a cseh, oláh, szerb posztok háta mögött. Hogy lapultunk velük hóban-sárban az országutak mentén, a vasúti töltések árnyékában. S ezt pirulás nélkül fogjuk elmondani. De itt már pirulnunk kellene a jövő magyarjai előtt, mikor majd elképzelik azt, hogy magyar hölgyek, kik nem szoktak a rejtegetéshez, mint dugják lelkendezve magyar hősök holmiját azért, hogy ezeket vagy őket halálra ne keressék ismét más magyarok, ugyané hazának szülöttei.

Ennek nem lett volna szabad megtörténnie.

Az éjszaka csendben múlt el. A szökés sikerült. De reggel megindult a hajsza. Észrevették csakhamar, hogy a parancsnok és három tiszt nincsen sehol. Keresték őket mindenfelé. Visszhangzott a folyosó a léptek zajától és a méltatlanság kifejezéseitől. Hozzám is bejött két katona.

„Mit tud a bujdosókról? Mióta ismeri őket? Hova menekültek? Van-e birtoka foglalt területen? így folyt kihallgatásom, amelynek vége az lett, hogy két katona bekísért engem végig a községen a parancsnokságra.

Itt már-már fenyegetett a letartóztatás veszedeleme. Mindenképen valami összeköttetést kerestek köztem és az elmenekültek közt.

Végre eszembe jutott valami politikai formájú tiltakozás. Lehet, hogy akkor tanulnak ilyent az asszonyok, mikor a képviselőházi ülések lefolyását olvassák. Ezt mondtam:

„Miután négy hónap óta, minden megkérdezésem nélkül, úgy járnak ki-be házamba éjjel-nappal, mint a méhek a kasba, semmi felelősséget sem vállalok a házamban lakók politikai meggyőződéséért”.

És, csodálatos, a vizsgálóbíró elvtárs, ezzel, úgy látszott, megelégszik, udvariasan mentegetőzött és bocsánatot kért, mikor egy vörös katonának, ki szárnyasi fiú volt, még egy mentőgondolata támadt. Bejött a szobába és ezt súgta az új parancsnok fülébe:

„A szárnyasi nép zúgolódik, csodálkozik, hogy talán csak nem tartóztatják le a méltóságos asszonyt?”

Hazaeresztettek.

A Szárnyason maradt tiszték ezentúl naponta híradást vártak az elmenekültektől. Azon tűnődtek, lehetséges vagy szükséges lesz-e számukra ugyanezt a lépést megtenni, rákényszerülnek-e ők is erre a bizonytalanba tett ugrásra, ki tudja? Szerettek volna valamit tudni, milyen sor van odaát a demarkációs vonalon túl s a menekülésnek a határon túl eső részletei mindenképen nagy érdekléssel bírtak volna reájuk nézve.

De csak nem jött semmi hír. Pedig a menekülők megígérték volt, hogy írni fognak. A határt azonban szigorúan őrizték, valószínű, hogy nem vállalkozott küldöncnek senki.

Két nap múlva délután zajtalanul, kopogás nélkül lépett be valaki hozzám. Második szobámban tartózkodva, nem láthattam, ki a jövevény.

„Ki az!” — szóltam ki a mellékszobából. Második kérdésre semmi válasz. Mikor végre kiléptem a társalgóba rémült arcú, szótlánul reám tekintő, csizmát és vadászruhát viselő emberrel állottam szemben.

„Nem tetszik reám ösmerni? Én Lehoczky vagyok, a somogyi kerülő”, — monda egész halkán.

Most már megismertem, de ezen az emberen látható ijedség szinte átragadt reám.

„No mi a baj?”

„Baj nincs, hál Istennek, csak a tiszturak kéretik, tessék átküldeni a nagyobbik bőröndöt. Hanem csak éjjel majd”, — tette hozzá. „Most, hogy bejöttem, nem is merek kimenni a szobából, míg világos van.”

Nem is volna tanácsos ma végigmenni a községben egy világossárga bőrönddel, melyen Borzsovay kapitány neve mellett, nagy festett betűkkel, ott pompázik még az is: „K. u. K. Hus. Reg. No. 11.”

Lehoczky úgy meg volt ijedve, hogy csak lassan tért magához. Elmondta, hogy már órákig lapul a kocsiszín mögött, míg végre kínálkozott olyan pillanat, mikor észrevétlenül jöhetett be. A község utcáin végig egyebet sem hallott, minthogy halálra keresik Borzsovay századost és társait amiatt, hogy átmentek a csehekhez, s a menekült tisztak mindegyikének fejére 10.000 korona jutalmat tűzött ki a tanácsköztársaság. Az uraságok különben odaát jól vannak. Együtt vannak a kas-

télyban most már mindnyájan, a méltóságos grófnő, a fiatal báróék, a jogtanácsos úr és azután most már szállást kaptak ott a tiszt urak is. Járnak be Rimaszombatba is, nincsen semmi bajuk, szabadok, mint a madár. De levelet írni nem mertek.

A kerülő leült a kályha mellé, pihent. Nem-sokára kapott vacsorát, egy pohár jó bort és a be-álló sötétség mintha visszaadta volna neki a bátor-ságát.

A bőröndöt előkerítettük rejtekhelyéből, hozzá egy nagy zsákot, melyben elfért, azután köteleket, melyekkel a jókora terhet a kerülő hátára lehetett erősíteni, néhány apróbb csomagot spárgával kötöt-tünk még össze s mikor mindennel elkészültünk, fél tizenegyre járt az idő, Lehoczky kész volt a csempészútra. Már indult volna, mikor hirtelen megint elfogta a félelem.

„Nem merek menni, — monda remegő hangon — ha ezzel a táskával elfognak, felakasztanak. A község végén örök állnak.”

Hiába biztattam, hogy elkerülheti az egész köz-séget, ha a kerten megy keresztül, azután pedig a réteken. Csak azzal felelt fásultan, hogy: „Ezt az utat nem ismerem” — és nem mert indulni.

Nem lehetett mást tenni, mint kísérni és vezetni a megrémült embert. Kendőt kötöttem a fejemre, a gyertyát eloltottuk s óvatosan, nesztelenül men-tünk ki az ajtón, tapogatódzva a folyosón, le a lép-csön, ki a kert, részben már lombos, fái és bokrai közé.

Esett. Nagycseppes, meleg, tavaszi eső. A galyak mélyen lehajlottak tőle és a teljesen sötét

éjszakában csak lassan mehetett az is, ki jól ismerte az utat. Elöl lépegettem én s hátranyújtott bal kezemben nyugodott bizalmasan, de érezhető remegéssel, a kerülő kerges, markos keze.

Így haladtunk lassan a kis kertajtóig. Azután egy keskeny pallón át végig a vízálta réteken, keresztül a vasúti töltésen, mind messzebb, messzebb. Itt-ott egy-egy árokba zúgva ömlött az esővíz s a léptek csak csobogva szabadultak az agyagos talajtól, víztől. Egyéb nesz nem volt, A zománcgyár ködbeburkolt ívlámpái elmaradtak messze hátunk mögött. Embernek, élő lénynek semmi nyoma sem volt. Még a kutya sem vakkant az ilyen vizes éjszakán.

Lehoczky jött, jött csendesen, görnyedve és nagyokat fújva a 30 kilós teher alatt. Elértük a Köves utat, Ekkor felegyenesedett, keze már nem remegett.

„Most már úr vagyok” — monda, hálásan búcsúzva tőlem és szabályos, határozott léptei elhangzottak az ország útján.

Hazafelé fordultam én is. A kis kúria mély álomba látszott merülve. A tavaszi permeteg egyforma dobolással verte a tetőt, az ereszről egyhangúan csorgott a víz. Szinte képzelődésnek tűnt, hogy óvatosságra van szükség. Éjjel, esőben, nem szeretnek őrt állni az emberek.

VIII. FEJEZET.

Májusi ünnep és kirándulás.

Másnap már május elsejére készült a község. Vörös mágus elsejére. Mindenféle régi zsákokat, rongyokat belemártottak holmi vörösbarnás folyadékba s ebből lett a sok kisebb-nagyobb zászló meg lobogó minden házra.

A községháza előtt nagy diadalkapu készült, mely átívelte az egész utcát. Fenyőgalyakkal díszítették föl. Egy-egy nyelvesebb menyecske merte csak megkérdezni, mintha nem értené a dolgot, hogy már a csehek bevonulására készítik-e ezt a díszes kaput? A munkások mérgesen, röviden feleltek, olyan szavakat használva, melyeket nyomtatásban nem szokás alkalmazni. Szárnyason akkorában nem volt jókedve senkinek! sem.

Elsején reggel tízkor felállt az egész zászlóalj házam udvarán. Öt sorjával voltak körül a katonák. Lehettek vagy háromszázan, míg az oszlopos tornác alatt egy sereg asszony meg leány gyűlt össze, kiknek ruházatában a piros szín bőven volt képviselve.

Az új parancsnok meg a többi tiszték, egy csoportban, összefont karokkal, bizonyos hanyag és tüntető gúnnyal nézték a jelenetet és megkezdődött a parádé. Valamilyen elvtárs belekezdett egy be-

szédbe, melynek folyton ismétlődő alapgondolata, hogy „nagy örömnapot ülünk ma”, igen csekély visszhangra talált a hallgatóságnál.

Következett a politikai népbiztos beszéde. A népbiztosról az hírlett, hogy eddig rikkancs volt. Kevés ékesszólással mondotta el, hogy a múlt napokban Rimaszombat alatt egy fontos eset történt: A csehek rajtaütöttek a magyar járőrön és elfogták. A magyar tiszt állítólagos hanyagságát akarta ki-domborítani a népbiztos és egyben a tisztek ellen való lazításra kihasználni a történeteket.

„Ezen sajnálatos eset okozója, ki kell mondanom, tényleges tiszt. . .” Mikor idáig érkezett, a körben álló katonák élesen közbeszóltak.

„Hallgasson! Ne bántsa tisztjeinket, ne beszéljen tényleges tisztekről. Mi meg vagyunk velök elégedve.”

A népbiztos próbálkozott, hogy beszédét folytassa, de a katonák egyre bőszültebben zajongtak.

„Ne prédikáljon itt nekünk. Vezessenek Rimaszombat ellen, vezessenek Losonc ellen, harcolni fogunk, de, ilyen beszéd nem kell nekünk.”

Az asszonyok és leányok ezalatt riadtan húzódtak a ház ajtaja felé. Úgy látszott, mintha itt valami nagy vihar készülődne, mely széjjel tépheti a népbiztost. Emez elfehéredett arccal még egyszer próbálta uralni a közönséget.

„Én felelek maguknak arról . . .”

„Feleljen saját bőréről, mert azt le fogjuk nyúzni. Eláll! Fogja be a száját!” s elemi erővel tört ki a józan ember igazságos haragja a lázító, a bujtogató, az emberiség közé örökké mérget szóró

idegen ellen. Úgylátszott, tettelegességre kerül a sor azonnal s egy-egy érzékenyebb kedélyű leány már sírni és sikoltozni kezdett, mikor nyugodtan előállt az, kit vádolni akartak, a tényleges tiszt.

Szász ember volt is abból a sajátos vegyüleből, melyben néha teljesen magyar ember tud kialakulni egészen idegen faj és nemzetiségből is. Igazi katona volt, igazi férfiú. Hibás magyarsággal beszélt és mikor elhallgatott, talán senki sem tudta volna ismételni, amit mondott. De a régi fegyelem, a régi tekintély hatalmával azonnal megnyugtatta az embereket. Nem szólt többé senki egy szót sem.

Az ünnepély véget ért. Kezdek oszladozni. De a katonák szívében mégis égett még valami. Valahogy kifejezést akartak adni annak, amit gondolnak erről a vörös örületről. Mikor az országúton kint voltak, egyszerre sorba álltak arccal a kúria felé. Négy tömött sorban álltak ott, azt hihette mindenki, hogy rögtön rohamot intéznek a házra. De nem, csak harsány hangon elkiáltották magukat:

„Éljen Borzsovay kapitány! Jól tette, hogy elment, éljen!”

Valami különösen lesújtó volt a katonák ilyen megnyilatkozásában. Itt álltak fegyverben, tömött sorban és mégis tehetetlenül. A csüggedtség érzése láthatóan elfogta őket is, hallgatag oszlottak széjjel.

Éppen akkor befordult a kapun egy kis alacsony, fekete, cigányosképű parasztember. Ismerős volt a háznál, mert sógornóm kerülője volt és gyakran járt a községben is. Virág volt a neve és bár beszédét sűrűn tarkította a „kezét-lábát csokolom” szójárással, minduntalan a szolgálatkészség és alá-

zatosság kifejezéseivel élt, nagyon is célirányos és ravasz emberke volt. A Rima partján lakott és híre járt, hogy a csehek foglalása jövedelmező keresethez juttatta őt: A csempészés terén. Most is azt jelentette nekem, hogy mindennap átjár Somogyiba, akkor jár át, mikor akar, szívesen visz levelet, csomagot, akármit.

Úgy találtam, szinte túlságosan unszol, szinte reábeszél, hogy bízzak reá valamit. Kezdttem gyanakodni. Alighanem még kém is lett a csempészből.

Ajánlatát nem fogadtam el, azzal a megokolással, hogy nem írok, nincs mit írni.

Virág kiment a kapun, jobbra kanyarodott, mintha hazamenne. A temetőnél azonban gyorsan megfordult és elhaladva a kapu előtt, az országút másik oldalán egyenesen a parancsnokság felé tartott.

Alig vártam, hogy délután beszélhessek Kádár Béla hadnagygyal, ki egyike volt azoknak, kik szintén menekülni szerettek volna. Veszedelmet sejtettem. Mikor szürkületkor belépett hozzám a hadnagy, arcának kifejezésén látszott, hogy aggódik és kellemetlen közölni valója van. Mindjárt el is mondta:

„Ma déltájt bejött a parancsnokságra egy kis alacsony emberke, s szemünk láttára két levelet adott át a parancsnoknak. Minden levélért kétszáz koronát kapott. Nem tudtuk meglátni, kinek voltak címezve a levelek, de bizonyosra vesszük, hogy Somogyból voltak.”

Ez a hír bizony elég aggasztó volt. A kerülő most folytatni fogja jövedelmező üzletét és, ha a

következő levelek esetleg nekünk szólnak, mindnyájan bajba kerülünk.

Eltökéltem, hogy másnap minden igyekezetemmel rajta leszek, hogy valami megbízható küldöncre tegyek szert, általa figyelmeztessem a menekülteket a különféle veszedelmekre, melyek őket innen még mindig fenyegetik, de amelyek okozói ők is lehetnek, ha leveleiket kémekre bízzák.

A késő esti órákban előadta magát egy eset, mely méginkább megerősített fentebbi szándékomban.

Már sötét volt, mikor kopogást hallottam ablakomon. A szárnyasiak ebben az utóbbi időben föl vették azt a szokást, hogy az Íróasztalomhoz közel fekvő ablaknál keressenek. A tornác, a folyosó, idegenek járta helyek voltak most, de az ablak, még megőrizte a múlt évek meghitt légkörét és közvetlenebb volt minden előszoba és bejelentésnél. Itt kerestek hát gyakran, azt mondhatom, hogy ennél az ablaknál intéztem el magánügyeimet. Este azonban nem szokott látogatóm lenni ezen a helyen. Bizonyos meglepődéssel nyitottam ablakot, s minthogy a forradalmi állapot egyáltalán nem csökkentette az emberek azon rendes szokását, hogy valamelyes kívánságokkal álljanak elő, a szokott módon így köszöntöttem az ablak alatt állókat:

„No, mi kell?”

A gyertya gyér fényénél ráismertem két emberre, kikkel többször volt dolgom kaszálás, ásás és egyéb kertimunkák ügyében. Becsületes, csendes, jó munkás embereknek ismertem őket. Nevüket elhallgatom. Tűnjenek el ismeretlenül a fogalomzava-

rok árjában, mely akkor sok embert ragadott magával és aznap este ablakom alatt vetette partra őket. A két ember közül az egyik így szólalt meg:

„Ha jónak méltóztatik gondolni, kicsaljuk a jogtanácsos urat a Telek-pusztára, faüzlet ürügye alatt, és ott elfogjuk, vagy akár le is üthetjük.”

A gondolatnak bizonyos erőfeszítésével tudtam csak megérteni, hogy voltaképpen mit akar ez a két ember.

„Hogy mernek ilyen gázságokra gondolni és nekem ilyesmivel előhozakodni” — szóltam méltatlankodva.

„Úgy gondoltuk,” — válaszolt. az egyik — „hogy hát a százados úr meg a többi tiszt urak fejére is nagy jutalmat tűztek ki s hogy a jogtanácsos úr is a csehekhez ment, a méltóságos asszony pedig itt maradt, hát úgy gondoltuk, ha jónak méltóztatik gondolni, elfogjuk.”

Fölösleges elmondani a szavakat, melyekkel őket kipirongattam és őket egyszersmindenkorra lebeszéltem az efféle szándékokról. Annak szükségesége azonban, hogy a Somogyiba menekülteket mielőbb távozásra bírjam, még világosabbá vált az ilyen eset által és mindenekfelett tág tér nyílt a nép lélektana feletti gondolkodásra, fényt vetett ez mélységekbe, melyek félhomálya nem volt ismeretlen előttem.

A falusi nép általában, nem beszélek itt a felbujtottak, a gyökérnélküliek, az ide-odahányódókról, de a rendes keretek között élő népről, a falusi nép a forradalmat, a kommunizmussal együtt, nem vette komolyan. Az új tanok nem tettek reá nagy be-

nyomást, mert valótlanságokon alapultak, a nép egyszerűen nem hitte el őket. S mindaz, amit most hallott, a szó hatalmának évek óta történő lejárata következtében csak üres ismétlésnek tűnt, mely mélyebb, gyakorlati hatással reá nem volt.

Mint a malom zakatolása annak, ki mindig mellette áll: nem hallja többé.

Vegyük sorra az új tételeket:

Hogy vallás többé ne legyen! Erről minden falusi ember nyíltan kimondja, hogy ez lehetetlenség.

Hogy urak ne legyenek és hogy mindenki egyforma, ez merően ellenkezik minden falusi ember gondolkodásával. Tudja azt mindenki ott, hogy a legkisebb községben több rangfokozat van, mint az udvari bálon. Az egyenlőségre rácáfol minden juhászbojtár, mikor azt mondja, hogy még bárány sincs soha egyforma kettő a világon.

Hogy földhöz, különösen ingyen, szeretett volna jutni a falu népe, az azért még korántsem jelentette, hogy őket csatasorba lehetett volna vinni a birtokos osztály ellen. Elsősorban azért, mert a birtokos osztály és a nép között semmiféle gyűlölet és harag nincs, semmiféle összetűzésre ok sohasem volt. A vérszipolyozás és szíjhasogatásról szóló lazítások merő hazugság csak, melyre ügyet sem vet senki, aki ismeri a tények állását. De másodszorban a nép nagyon jól tudja, hogy nagybirtoknak lennie kell, különben nem lehet a városokat élelmezni. És így ha Budapesten nagy tudományú és kétségkívül jóhiszemű emberek le is írhatják, még komoly műveikben is, azt a tételt, hogy a nagy

földbirtok csak egy embernek van hasznára, hát ez a tétel falun egy percig sem állhat meg, és a falusi nép közt valami nagy és állandó újításokra reményt nem is kelthet.

A falusi nép, melynek százai családotul jutnak biztos és egészséges kenyérhez a birtokokon, kiknek százai az év minden szakában koruk, erejük és nemüknek megfelelő munkát kapnak ott, a nép, mely látja a tejgazdaság tejének szállítását, mely látja a hosszú sorokban álló zsákokkal megrakott szeke-
reknek a vasút felé vonulását, mely látja a gyapjú nyírását, a szép fajló és szarvasmarha tenyésztését, látja sok szerény életnek szerencsés és nyomort nem ismerő felszívódását a nagybirtokon, ki is mondja nyíltan, hogy nekik a nagybirtokból soha káruk nincs, hanem csak hasznuk.

A kommunizmus főfeltétele pedig: a birtokközösség, egyáltalán nem bír semmi vonzóerővel a népre, ettől már egész határozott ellenszenvvel fordul el.

Ekkép ezt az egész felfordulást a nép úgy vette, mint a múló vihart. Nagy baj, de mégis mulandó. De amit ebben az időben igazán átértzett, ami húsba-vérbe vágott bele, az volt a csehek közelsége, a csehek foglalása.

Ez volt nekik a megfoghatatlan, a szörnyű, a szomorú valóság, az érthetetlen. Érthetetlen volt nekik az a mód, ahogy ez végbement. Hogy ezenközben szónokolnak, veszekednek, tárgyalnak, törvényeket hoznak, újságokat szerkesztenek, új szokásokat hoznak be és mindenről van szó, csak arról nem, hogy a hazát foglalják, széjjeldarabolják.

Ez egyetlen fontossággal bíró tény mellett elefedték a kimondhatatlan zaklatásokat, a türhetetlen és életet veszélyeztető üldözéseket és fenyegetéseket, melyek elől egyes emberek menekülni voltak kénytelenek. Nekik az, ki a csehekhez ment, úgy tűnt föl, mint ellenség, mint az, ki elősegíti az egyetlen igazi rosszat.

És ha most panaszok vannak a palócvidékek, a Csallóköz, meg a Bodrogköz hazafiatlan magatartása miatt, eszemben vannak azok, kik akkorában ablakom alatt teljes jóhiszeműségben várták beleegyezésemet ahhoz, hogy elfoghassanak valakit, ki a csehekhez menekült. Eszemben vannak azok a többiek, kik akkor — hányszor — megállítottak, a mezőkön, az országúton, kik behívtak szerény házukba s ott könnyben égő szemmel, suttogva kérdezték, hogy igaz-e, hogy nem leszünk többé magyarok!

S az elkeseredett érzés, mely e könnyek, s egy bizonyára mély és szenvedélyes ragaszkodás nyomán fakadhatott, hasonlítható az egykor sizerető hitves érzéséhez, ki mindent örömmel túrt és szenvedett volna a szeretett élettárs oldalán, csak azt¹ az egyet nem bocsáthatja meg neki soha, hogy hűtlen lett hozzá.

De ki bírna most kihámozni egy igaz érzést, a megtévesztések, a szó- és betűáradatok korszakában! Egyre panaszkodnak, hogy rossz, ravasz, bizalmatlan a nép, nem mérlegelik, mit hallott, mit olvasott e nép évek óta? s nem néznek bele szívének! mélyébe.

Mint aki artézi kutat fúr: mélyen, gondosan

kell lemennie a földbe, míg felbugygyan az értékes víz; aki csak sekélyen ás, elmossa azt a saras, szennyes posvány árja.

A reánkkövetkező napnak délelőttjét kora reggeltől kezdve arra fordítottam, hogy alkalmas egyént keressek, ki, átmenne Somogyiba üzenetemel. De minden kérés és biztatás hasztalan volt ez irányban. Különféle tapasztalatok révén meggyőződtek róla a szárnyasiak, hogy a határzár igen nagy szigorral kezeltek és legmeghittebb ismerőseim is csak azzal tudtak vigasztalni, hogy a jövő héten okvetlen megteszik kívánságomat.

Különben is állandó szokásuk ez nekik. Mindenre készek „a jövő héten”. Ami pedig nem jól történik, amiben hiba van, az „a múlt héten volt”, a jelenben sohasem élnek ezek a jóemberek.

Az ebéd alatt nagyon elgondolkoztam. Három órakor már felhúztam legjobb sárga csizmámat, az első számút, meg a hadseregszínű ruhát, melyet a zöldelő réteken harminc lépésről sem lát már meg senki. Nincs olyan küldönc a világon, mintha maga megy az ember.

Délután négykor, mint aki kényelmes sétára indul, úgy mentem végig az udvaron.

Ott ültek cigarettázva, pipázva a katonák az udvar immár rendes lakói. Mindennapi látvány volt ez nekik, hogy kísétálok a temetőbe és azután tovább le a menőkre. Azon sem csudálkoztak, mikor odaszóltam nekik:

„Nyissa ki, kérem, valaki a kis kertajtót, mert arra fogok hazajönni.”

Így mentem ki a kapun, anélkül, hogy valaki is sejtette volna, milyen messzi útra indulok. Mikor azután vagy egy félkilométernyire voltam a háztól, kezdtem szaporán szedni a lábamat és mentementem nem nézve sem jobbra, sem balra. Elmaradt mögöttem az akácos dűlő, a kis tölgyes erdő, a szőlődombok, a persi kis falu, új templomával, a zöldelő vetések, mindez a májusi napsugárba fürödve, ragyogva. Azután következett Nyitra, a Kriván patak kanyarulatánál fekvő kies kis község, melynek temploma már a folyó túlsó partjára van építve. Itt lett volna az első veszedelem.

A híd mellett, már a távolból jól kivehetően, állott két szuronyos katona. Biztosabb volt elmelőzni az egész falut. A rétek zöld bársonyát bokáig érő víz fedete akkor, de sebaj, „négy vagy öt kilométer egész könnyen morzsolódott rajtuk így is. Jöttek már hazafelé a csordák s az esti pára fehér fátyol alakjában feküdt az egész völgyön.

Ecseg alatt, a malommal szemben, keskeny palló vezet át a vízen, mely mellett sűrű füzes lepi a partot. Itt lapultam egy ideig. A cseh járőr éppen balra kanyarodott el a falu utcájába. Ekkor gyorsan mentem át a zúgó malom árkán vezető pallón és be a malomba egy kis pihenőre.

Ezentúl sem lehetett a rendes úton folytatni a menetelést. Megmondta a molnár mindjárt, hogy ott állnak a cseh posztok az országút szélén. Jókorát kellett kerülni fel a dombra, az akácos, fásoros, dűlőúton. A napnak már utolsó sugarai búcsúztak, mikor egyszerre balra a vetések között a messze távolban, feltűnt két férfi alakja.

„Nagysád, kisasszony, álljon meg” — kiáltottak: utánam!

Poszt, járőr, népbiztos, mint megannyi veszedelem, kavargott képzeletemben. Nagy kedvem lett volna futásnak eredni s a domboldal bozótjai között eltűnni, mikor még egyszer elhangzott a hívás:

„Asszonyság, ténsasszony, kisasszony!” A nőnek kijáró összes címzéseket panaszos hangon hozta felém a szél.

„Megálljunk”, — gondoltam magamban — „itt úgylátszik, valaki még nálamnál is jobban fél, segítsünk rajta, ha lehet.” Bevártam a kiáltozókat. Nagy csomagokat keservesen hurcoló menekülők voltak. Nem ismerték a Rimaszombatra vezető utat, azt hitték rossz helyen járnak s a hosszú gyaloglástól, de még inkább a nehéz és célszerűtlen csomagok cipelésétől egészen ki voltak merülve. Sok ember teljesít most hordárszolgálatot, ki eddig még a kis csomagot sem hozta volna el a boltból.

Ezeknek a menekülőknek, hogy bejussanak Rimaszombatba, el kellett menniök a cseh ágyúállások előtt, melyek akként voltak a domboldalba elhelyezve, hogy onnét az országutat messzire be lehetett látni. Észrevétlenül azon nem közlekedhetett senki, ellenben aki az ákáczorokkal és alacsony kőkény meg galagonyabokrokkal szegélyezett mezei úton jött, az egészen megközelíthette az ágyúkat és kivált félhomályban egy kis szerencsével el mehetett elég közvetlenül előttük. Csak egy hely volt veszedelmes. Ezt a helyet meg akartam mutatni a menekülőknek. Együtt mentünk tehát,

lassan és óvatosan, a növekedő esthajnal homályában.

Közeledtünk. A beásott ágyúk, mint valami sötét tömb látszottak csak, de az őrszem alakja, mint egy árnykép, élesen rajzolódott a naplemente helyén még mindig aranyos fénnel borított égen.

Elértük az útnak azt a helyét, hol a bokrok! és akácok megszűnnek. Pusztaság volt előttünk. Csak a terepnek hajlása nyújtott egy kis menedéket. Lekuporodtunk a földre és egy ideig így várunk, pihentünk. Azután a két férfiú nekifohászodott, négykézláb elkezdett lapulva előremászni a csomagokat maga után vonszolva, a földön. Már alig vettem ki alakjaikat, inkább csak sejtettem, mikor elérték a domboldal homokos szakadékát s abba leereszkedtek. Onnét bátran mehettek tovább. A domb tetejéről már nem láthatta őket senki, a veszedelmen túl voltak.

Nekem, miután jobbra lekanyarodtam a völgy felé, már semmitől sem kellett tartanom. Átvágtam! egy szépen serdülő búzatáblán, hogy hamarabb visszakerüljek! a rendes kocsútra.

A régi út! Az ismert út! melyen annyiszor kócsogtattam errefelé jó időkben. Minden röge emlék, minden köve, minden fordulója, ismerős még sötétben is.

Itt a homokos rész:, mely felfogja a kocszi zörögését, a lovak dobogását. Csak a szíjak nyekerése hallatszik s halk csendüléssel verődnek össze a szer számok érckarikái. Itt a vízmosás, hol lassítani kell, mikor leereszkedünk s lent a völgy nyitott kapuján fúj az enyhe szellő ma is, mint mindig,

megcsapja az arcot, fut rajta végig, mint a gyöngéd kéz simogatása. Balra friss szántás... a földnek illata, szemben a fenyves erdő sötét vonala a távol égen, minden mint régen, mint mindig és mégis mennyire más.

A szomorúság-lakta szív lomha dobbanása nem éled, nem frissül a természet behatása alatt, nem tudja feledni azt, amiért bánkódik.

Csak mikor beléptem a kastély kapuján, akkor járt át valami abból, mit a fa, a tél hidegében kopáron álló fa, érezhet, midőn újra élednek gallyai és kihajt rajta a tavasz első üde zöldje.

Új élet pezsdül végig a tagokon, az érzés éltető hulláma melegen jár át még a helyén is, hol ragaszkodtunk, hol szeretünk.

De most, mikor beléptem a barátságos lakásba, a mindig napsütötte szobákba, hol sok jó órát töltöttem, minden sötét és üres volt. A menekülők megsejtették, hogy itt maradásuk nem lehet, biztonságban nincsenek s kezükbe vették a vándorbotot. Elutaztak még aznap reggel.

A nagy séta, vagy 24 kilométer, melyet gyalog megtettem, felesleges volt. De sebaj! Csak érzük el célunkat, ne bánjuk soha, hogy nem a mi fáradságunk gyümölcse!

És még sem volt egész felesleges a nagy út. A gazdasszony szobájában, az asztalra kitéve, várta az áruló kerülőt egy levél, melyre nagy betűkkel az én nevem volt írva és melynek tartalma igen nagy kellemetlenségbe keverhetett volna engem.

Az éjszakai nyugalmat rövide szabtam, már félnégykor indultam hazafelé.

S mire a söprés, takarítás, ásás, kapálás munkáival magukat úgy sem terhelő elvtársak kezdtek ödöngeni az udvaron, ott járkáltam már én is mint rendesen.

IX. FEJEZET.

Vesztett csata harc nélkül.

Május harmadikán ágyúörgésre ébredt Szárnyason mindenki. Tíz-tizenöt perces időközökben lőttek a csehek. Délfelé már két gépfegyver kattogását is lehetett hallani. Elkövetkezett a támadás. A vörös katonák mozgolódtak, de nem úgy, mintha valahol lelkesen megfűjják a riadót. Valami élettelen kapkodás, kedvetlen készülődés folyt, mely sokkal inkább hasonlított a csomagoláshoz, mint egyébhez. Vagy hatvan katonát kifelé vezényeltek, kivittek a domboldalra egy gépfegyvert, ennyi volt az egész.

Az udvaron mindenféle nép izgatottan járt ki-be. Ablakom alatt aznap délelőtt igen nagy volt a forgalom. A községben mindenféle kószá hírek jártak, hogy a csehek, ha bejönnek, minden kommunistát felakasztanak, hogy felgyűjtják a községet és kirabolnak mindent. Látogatóim és közöttem! ilyenféle párbeszédék fejlődtek:

„Tessék megmondani, meneküljek én?”

„Tagja volt maga a munkástanácsnak¹?”

„Dehogy! Nem olyan ember vagyok én!”

„Hát lármázott, vagy bántott valakit?”

„Soha senkit, csak dolgoztam rendesen, ahogy szoktam.”

„Hát akkor nem látom az okát, hogy meneküljön, maradhat nyugodtan.”

„Én is azt mondom mindig, csak a feleségem egyre ijeszteget, hogy azt mondja: te, ha téged meglátnak, téged biztosan felakasztanak.”

Jöttek asszonyok is sírva: ,

„Hát méltóztatott ezt gondolni, hogy ilyen világ lesz itt. Még az ágyú is szól.”

„Nem gondoltam! biz én, ki tudhatta, hogy mit hoz ez a világháború.”

„Hát hogy mink, a népek, nem tudtuk, azon nem lehet csodálkozni, de hogy az uraságok sem tudták, kik mindig csak olvasnak, azon mégis csodálkozunk.”

Ebben a pillanatban az egész világ irodalma valóban az én szemeim előtt is célhoz nem vezető dologgá zsugorodott össze, ép úgy, mint a szegény siránkozó asszonyok előtt.

A fiatal tisztok: Kádár Béla és Kiss Andor, többször jöttek be hozzám ezen a napon. Levettek voltak és mégis bizonyos megkönnyebbülés szólt belőlük. Előrelátták, hogy másnap itt nagy futás lesz és el voltak rá szánva, hogy nem mennek vissza Budapestre, nem maradnak tovább a vörös hadsereg kötelékében. Elég volt ebből ennyi! Az volt szándékuk, hogy a visszavonulás alatt elrejtőzzenek és internáltatják magukat Csehországban, míg jobb világ derül a hazára. És a fiatal szívekben szárnyra-kelt valami dicsfényvel övezett képzelet, valami hősiességről, valamilyen önfeláldozásról, mellyel

majd később győzni, felszabadítani, új világot teremteni lehet.

Sok ilyen ifjú porlad az új kor csataterein.

Megállapodtunk, hogy a harc alatt elrejtőznek a kert végén lévő üvegházban, onnét csak akkor Jönnek majd elő este, sötétben, ha elvonult a vörös hadsereg.

Szürkületkor a katonák közül vagy öten, kik itt forgolódtak szüntelen az udvaron, meg a konyhán, szintén eljöttek az ablak alá. Rossz időben évnék számítanak a hetek, jótettnek a szívesség, s a ragaszkodás úgy fakad, mint eső után a fű.

Ezeket a derék fiukat semmi sem tudta kiforgatni becsületes voltukból. Most búcsúzni jöttek a maguk módja szerint, nekem úgy tetszett, bajtársakat veszíték bennük.

„Mikor tetszik menekülni?” — kérdezték,

„Nem menekülök.

„Nem! Pedig tán jó volna, mert itt nagy bajok lesznek!”

„Nem baj, lesz, ami lesz, én még sem megyek sehová.” S valami vigasztalót, valami buzdítót akarván mondani, ezt tettem hozzá:

„Mi nem hagyjuk a hazát soha.”

Mi, mi! Hol kalandozik a gondolat, kiket foglal össze, kiket ért, mikor kimondja ezt a rövidke szót — mi!

Mint a sivatagok vízért epedő tájai, az alföld kiszáradt lapályai, a déli nap forró hevében álmodznak egy múlt időről, mikor a tenger zúgó hajjai, kristályvizű tó vagy sebes folyó mosta földjüket, hol szigetek lombos fáai hajladoztak felettük, dús

növényzet üde zöldje borult reájuk, s a lég tükrözve moist is azt, ami régen volt, a délibáb úszó képét rajzolja föléljük, így tükrözi talán a lélek is öntudatlanul azt, ami régen volt. Tükrözi egy más lét képét, hol már egyszer éltünk, szenvedtünk, küzdöttünk s az összetartozás érzése szólhat belőlünk századok múltván is, ki tudja!

De nem, nem kell a képzelet terére lépnünk, elég, ha átszáguld a gondolat a történelmen, látja a nagy csatatereket, látja azokat, kik együtt küzdöttek ott a hazáért, s tudja, hogy azok ivadéakai állanak itt együtt ma isi.

Vagy a földben gyökeredzés, ehhez a magyar röghöz ezer szállal való fűződés válthatja ki azt az érzést, mely így fejezi ki magát, hogy mi?

A gondolat, a szó, ha elszáll, talajt ér, ki tudja, hol lesz belőle új növény, új virág. A katonák elballagtak az ablak alól.

Éjszaka nem szólt az ágyú, de reggel még a gépfegyver is megindult mindkét oldalon.

A tisztek leplezetlenül kimutatták, hogy ők ugyan nem harcolnak. Ha nincs király, ha nincs nemzetiszín lobogó, ha nincs haza, ne legyen csata sem. Szállingóztak is már visszafelé a katonák mogorván, kedvetlenül. Sebesülés nem történt. A csehek jelezték, hogy jönni akarnak, hát jöjjenek.

Az udvarra be-betért 10-20 katona, ittak a kútnál és mentek tovább dél felé. Nem törődött velük senki. A szobákban pakkoltak, ki színleg, ki valóban, mialatt a gazdák most már hangosan zúgólódva, hagytak ott földet-mezőt, hogy ismét beálljanak szekeresznek, fuvarozzák a katonai pod-

gyászt. Előálltak a szekerek, beledobáltak hamarosan sokfélét, de maradt azért elég a folyosón is, mindenféle láda meg kosár, mert a beszállásoltak köbül többen arra kértek, tegyem el holmijukat, míg visszajönnek.

Délután négy órakor már alig volt katona Szárnyason, Kádár és Kiss hadnagyok távozást színleltek. Lóra ültek és Mihállyal, a lóápoló huszárral együtt, végigvágattak a községen. Mások hárman felkaptak az automobilra, mely már napok óta használatlanul állt a kocsiszínbén. Feltárt ajtók, nyitva maradt kapu, ennyi jele volt már csak a vörös hadseregnek.

Egyszerre csak vágatva jön be egy vörösnadrágos katona az udvarra, leugrik a lóról, jön be az ajtón és ezt mondja:

„Parancs jött Budapestről, hogy tessék azonnal kiadni azokat a lószerszámokat, melyek itt vannak elpakkolva valamiládában, és itt van ni a kulcs hozzá.”

A lószerszámok! A Borzsovay kapitány által színleg elrekvirált lószerszámok. Ezekre az utolsó napok zavarában nem gondolt már senki. Ott lógtak: a vendégszoba egyik szekrényében, melyhez még a kulcsot is előkerítették valahonnan.

Komornám tudta ezt jól, s azonnal feltalálta magát. Készségesen vette út a katonától a kulcsot s ezt mondta:

„Ládában? Nézzük csak.”

Azonnal nekilátott a jólismert szekrénykulccsal a folyosón álló ládák zárainak próbálgatásá-

hoz. Természetesen eredménytelenül. Éppen akkor jött be a folyosóra Kádár hadnagy.

„Otthagytam már az elvtársakat, hála Istennek!” és megkönnyebbülten lélegzett fel. Midőn körülnézett, meglátta a katonát, a kulccsal való próbálgatást és rögtön megértette, mi folyik itt.

„Hát maga nem szégyenli magát, régi huszár léte, még mindig ezeknek a budapesti gazembereknek harácsolni! Pusztuljon innen gyorsan!”

Szegény huszárnak még a tarkója is elvörösödött. Hát tehet ő arról, hogy most gazemberek küldik a parancsokat! Nehéz léptekkel kopogott ki felé és csörömpölve csapta be az üvegajtót. Itt volt most az idő Kádár hadnagyot elrejtteni. A kertben ott bujkált már Kiss hadnagy is. A sűrű bokrokon keresztül eljutottak az üvegházig, s ott a törött cserepek, palántagyökerek, öntözőkannák és egyéb lim-lom között egy ideig nyugalomban pihenhették ki a mai nap izgalmaikat.

Az udvarra befordult az automobil is. Tatay hadnagy visszajött vele olyan ürügy alatt, hogy most a kovácsműhelybe kell vele menni. Betolatta a nyitvamaradt kocsiszínbe, betette az ajtókat s hamar ő is ott rejtőzött, hol két társa már megelőzte volt.

Gyors léptekkel jött a ház felé ekkor Kemény aljegyző felesége. Sápadt volt és vonásain a két-ségbeesés tükröződött. Fuldokló zokogással mondta el, hogy a lakásrekvirálás miatt férjének roppant sok ellensége van, kik azt mondják róla „nagy kommunista”. Pedig dehogy, ő csak jót akart, nem akarta, hogy olyan ember kezébe kerüljön ez az

ügy, ki visszaél vele. S most a csehek el fogják hurcolni, fel fogják akasztani, ki fogják végezni!

S a szép fiatal asszony ibolyaszínű szemeiből hullottak a könnyek, miközben folyton újból és újból erősítette, hogy férje sohasem volt kommunista s igazi szárnyasi szokás szerint ezt az állítást aazal erősítette: „fusson ki a szemem, ha kommunista volt”.

Ezekért a szép kék szemekért igazán kár lett volna. Iparkodtam őt megnyugtatni s beleegyeztem¹ abba, hogy urát hozza el, majd elrejttem őt is valahogy.

Mire az aljegyző magas alakja óvatosan, szinte lopva, jött végig az udvaron, s tűnt el az üvegajtó mögött, még egy társa is akadt, Hozzászegődött még egy tiszt, kit nem ismertem. Gondolt ez is egyet, jobb lesz már odahagyni az elvtársakat.

Vagy öt vörös katona vonult ekkor az országúton. Ők voltak az utolsók. Kedvetlenül ballagtak végig a községen, miközben a dombokról már csak elvéve hallatszott egy-egy puskalövés.

A városházán az egyik ablakon kidugtak egy fehér lobogót, az utca porában pedig ott heverték mindenütt a vörös zászlók foszlányai, örült mindenki, ha rúghatott rajtuk egyet és messzebb nem jártak a gondolatok!. Csakhogy megszabadultunk ettől a lidércnyomástól. A megfúló ember sem gondol semmire, mikor kihúzzák a vízből. Hogy holnap mi lesz, nem gondja az neki akkor.

Bálint tanítóné asszony, szokás szerint, kikönyökölt ablakán a kis sikátor sarkán lévő házból. Nézte a szomorúan ballagó katonákat. Szegény jó

katonáink, kik két nap előtt még neki akartak menni Rimaszombatnak, Losoncának, ma, mint a vert had, cammogtak visszafelé, maguk sem tudták miért, mert kár nem esett bennük.

A tanítóné asszony azonban nem tudta megbocsátani nekik, hogy vörös katonák voltak. Ő magát burzsujnak érezte, noha nem is olyan rég még egész bátran parasztnak mondhatta volna magát. S most midőn végre, három hónapi küzködés és mérgeledés után, megszabadult a takaros lakásán és tiszta udvarán örökké zajongó, követelődző, piszkot és rendetlenséget okozó, garázda katonától, nem bírta megállni, hogy hegyesen, fitymálón oda ne szóljon nekik:

„A községháza felé ne menjenek, ott magukra nincs többé szükség, ott vannak már a fehér gárdisták.”

Erre azután elfutotta a katonákat a pulykaméreg.

„Hát már idehaza is ellensége van a magyarnak?”

Bószülten rohantak arrafelé, hová éppen nem kellett volna menniök, készentartott fegyverrel kezükben. A községháza előtt csakugyan ott állott két fegyveres ember, balkarjukon az est homályában is kivehető volt egy-egy kétujjnyi fehér sáv. Hirtelen eldőrdült vagy három lövés, azután még kettő. Valaki éleset sikoltva rogyott össze, egy szó miatt egy nyomorékkal több volt a világon.

A katonák szitkozódva, káromkodva szaladtak ki a városból.

„No megállj Szárnyas! Visszajövünk, földig leperzselünk!”

A parasztasszonyok a kerítés mögött, keresztet vetve magukra, rebegték:

„Csak ne segítse őket vissza a jó Isten!”

Elcsendesült minden.

Mikor már sötét volt, az üvegházból az egyik szobába vezettük a szökevény tisztákat. Az aljegyző pedig külön egy kis kamarát foglalt el. Az ajtók kulcsát lehúztam én, az öt bujdosó nyugalomra tért, a kapu bezáródott.

Ó viharos és bús idők egyetlen virága, vigasza: sekítőkezett nyújtani, segítő kézre találni. Elfeledve akkor a közös veszély, a bánat, a szenvedés, a lelket néhány boldog órára elringatja a feledés nyugalomába e küzdelmes földi lét két enyhítő érzése: a szeretet és a bizalom.

S a bűsz vörös uralom és az ádáz ellenség közötti ütközőpont, az árulás, kémkedés és ármánydúsán felburjánzó dudvái között, a kis házra reáborította szárnyait az álom angyala.

X. FEJEZET.

Csehek.

Nincs igazibb bátorság, mint a szív lendületében cselekedni és a veszélyt nem ismerni.

Május ötödikén reggel, mikor felébredtem, higgadtan gondolkodtam a tegnapi események fölött, a helyzet világosan rajzolódott ki előttem és nem kevés gondot okozott. Ennek az öt idemeneült embernek sorsát, veszélyek kikerülésével, elintézni sokkal nagyobb feladatnak tűnt ma, mint tegnap. Kora reggel kiültem a tornác elé és nem mertem onnan elmozdulni. A cseheknek valamikor bizonyosan be kell vonulniok, erre vártam órákon keresztül.

Gyönyörű reggel volt. Májusi harmatos reggel. És lélekemelő csend. Virágában pompázott az orgona, meg az aranyeső és a glycinea a ház falán. A madarak úgy csicseregtek, mintha repeső boldogságuk érzetében, lelküket akarnák kilehelni az ég felé.

Egyszer eldördült egy tompa ágyúlövés. Valami sistergett, füttyült a levegőben s egy kőhajtásnyira csapódott le, bent a temetőben. Aztán megint és megint dörgött ab ágyú. Szederkény felől. A dombtetőről válaszoltak ezekre a lövésekre

s ezek a lövegek keresztül a község házai felett, a nagy legelő zöld mezőjébe vágtak tölcséreket. A magyarok lőtték a rimaszombati országutat, hogy a csehek ne jöhessenek rajta. Ezek viszont őket kergették a visszavonulás útján.

Nem volt ez olyan igazi ágyúharc. Mindkét fél tudta, hogy nem változtat ez semmit a befejezett tényeken. Csak olyan parádéféle volt. Mutatták, hogy van ágyújuk. De kárt velük nem tett egyik fél sem. A szárnyasiak azonban sehogysem szerették ezt a lármát. Őszintén félték és remegtek.

És fehér zászlóval kellett most már fogadni a cseheket. Egyedül nem vállalkozott erre senki. Egész csoport beszélt össze és vonult az országúton. Legelői vitte egyikük a fehér zászlót. Búsan lógott alá a szélcsendben egy pálcára kitűzött zsebkendő.

Az ágyúdörgés kiszűnt. Az Egresdomb tetejéről négysorjában feszesen, sapkáikra magasan kitűzött pulykatollakkal, meneteltek lefelé a csehek. És énekeltek. Már messziről, az énekekről, meg lehetett volna állapítani, hogy nem magyar csapatok jönnek.

A magyar katona, ha énekel, úgy szakad ki melléből a hang, mint a harang kongása, mint a kalapács csapása vaslemezen, mint a réztányér összeverése. És egyformán énekel a katona mind. Valami ős egyszerűség és őserő hangzik az énekből. Talán ilyen lehetett a hunok vagy avarok Harci dala,

A csehek művésziiesen énekelnek! mindig. Lágyán kontrázik tercben, sextben a dallamot vivő

hangra és tökéletes harmóniák futnak össze, mint a gondosan összeválogatott virágbokréta színei. Most is, bár a szeges bakkancs már a magyar haza szívét tapossa, a csehek ajkairól lágyan, andalítón, dallamosan ömlik az ének.

A vadszöllővel befuttatott széles oszlop mögül néztem ezt a bevonulást.

Hej! Hol vannak most a debreceni 3-as bakák, kik még sebesülten is úgy vigasztalták! az őket sírva kötöző ápolónőket Ungváron:

„Ne féljenek kisasszonykák, inkább meghalunk mindnyájan, mint hogy ide bejöjjön az ellenség!”

Hol vannak a 44-esek? hol a zöldgalléros 25-ösök? hol a jászkun huszárok! hol a Molinári-bakák? Lehet, hogy csakugyan meghaltak mindnyájan, ott fehérednek csontjaik a déli nap hevében valahol sziklás szakadékok között, ott ernyeszti őket valahol a mocsaras mezőnyök vize!

Hol vannak a római légiók? Hol Nagy Sándor hada? Hol Ninive, hol Babylon, hol Karthágó? Ki kérdi most, hány hős, hány harcos vesztett életet, hazát, otthont, hány szív szakadt, hány könny fakadt? A milité ez már mind! ..

Nemsokára jöttek! a szálláscsinálók. Minden zárt ajtóra ijedten mutattak reá s azt kérdezték, nincsen-e mögötte „bolsevik”. Csak óvatosan körültekintve merészkedtek be a házba;

Zsebemben szorongatva a szobák kulcsait, melyek már tegnap este óta voltak elfoglalva, mutattam meg az üres szállást. Mit csináltam volna, ha erőszakosan követelik az összes szobák felnyitá-

sát? Erre, megvallom, nem is gondoltam. A cseh tiszt meglegedett azokkal a szobákkal, melyek rendelkezésére bocsáttattak.

Már délfelé járt az idő, mikor látogatását jelentette be a csehek parancsnoka, Horák százados.

Csontos, magas, fakószínű ember volt. A hódító jellemvonásai még nem kerültek felszínre nála. Sokkal inkább jellemezte fellépését a régi divatú katonatiszt forma szerűsége.

Kérdezett egyet-mást, szó esett a vörös uralomról, a közbiztonságról, azután, mint aki mindig egy bizonyos tárgyról szeret beszélni, belekezdett Massaryk politikájának hosszadalmas fejtegetésébe.

A felkínálkozás, mely a csehek részéről a háború legelején történt, az első tárgyalások, ellenségeink ígéretei, az árulások sikerei... egész idő alatt csak arra gondoltam, hogy, aki huzamosan hallgathatja önmagát, talán végre alkalmassá válik arra is, hogy mást meghallgasson. Azonban soká Horák százados egyáltalán nem volt kíváncsi arra, amit én szerettem volna neki mondani. Egy idő múlva a harcokra tért át. Ha tisztet fegyverrel kezében fogunk el, azonnal főbelőjjük. Akik harcolni nem akartak, internáltatnak Csehországban. Ezt mondotta. Ez volt a várt pillanat, s a tárgyalásnak az a tárgya, mely engem érdekelt. Elmagyaráztam neki, hogy itt Szárnyason néhány tiszt abban a veszélyben forogván, hogy mint ellenforradalmárok, Budapesten kerülnek bajba, visszamaradtak, elrejtöztek, s megkérdeztem, kész volna-e őket átvenni, internálás céljából.

A százados nagyon kevés kedvet mutatott erre. Csak immel-ámmal válaszolt. Mikor azonban arra kértem, tájékoztasson arra nézve, hol van a cseh főparancsnokság, s kijelentettem, hogy szándékom van odáig felmenni a menekülő tisztek ügyében, valamivel több készségezt mutatott. Szinte sértődötten jegyezte meg, hogy hisz elintézheti a dolgot ő is. Megígérte, hogy délután négy órakor ismét eljön, akkor mondja majd el, mit tehet, mit nem.

Szegény magyar tisztek órái ebben a, bizonytalanságban nem valami vígan teltek. A házbm hemzsegték a cseh katonák, még az ablakon sem lett volna bátorságos kitekinteniök. Az ételt lopva kellett nekik bevinni, nehogy valaki is értesüljön .ittlétükről. Valóságos fogság volt ez.

Délután, ígéretéhez híven, visszajött Horák százados.

„A tiszteket holnap átvehetem. De egy föltételhez kötöm az átvételt: adja a becsületszavát, miszerint nem a kommunizmus terjesztése céljából kívánkoznak más országba.”

Néhány pillanatig gondolkoznom kellett ezen a föltételen. Kádár, Kiss és Tatay hadnagyokat már két hónapja ismertem. Egész egyéniségük, viseletük, fiatalságuk, oly átlátszóvá tette őket, mint a tiszta üveg. Ezekre nézve semmi kétség sem lehetett. De a negyediket, a menekülés és futás zavarában bekerült negyediket, nem ismertem. Sőt első percben még magam is megijedtem tőle, kémnek vagy árulónak tartottam s még nevét sem tudtam. Ekként hát a becsületszót csak háromra nézve le-

hetett megadnom és a negyedik szökevényt valami más úton kell majd eltüntetnem.

Bizonyos ünnepélyességgel helyeztem kezeimet Horák százados széles tenyerébe.

A százados ezután ismét beszélni kezdett. Ropant bőbeszédű ember volt. A cseh néplélekről beszélt. Előadta annak szépségét, jóságát, melyet már a legrégebb cseh költészet is megénekel. Úgy van az abban megírva, hogy a cseh lélek igazi galamb lélek. Nem engedtem meg magamnak ezen a témán a vitatkozást. Mélyen bent képzeletemben valami ragadozó karvallyal, ravasz rókával és mindenféle egyéb, nem hízelgő, hasonlattal kötöttem egybe a cseh nemzetet. Erről szólni azonban nem volt időszerű.

„Ha csakugyan így van, — fordultam a parancsnokhoz: —, adja kérem bizonyosságát ennek a jóságnak. Írjon ajánló levelet a főparancsnoknak, hogy akadálytalanul vegye át a tiszteket, adjon melléjük kíséret, s engedje meg, hogy kívánságuk szerint az; itt maradt automobilon távozhassanak”.

Horák százados nem kérte magát sokáig. Mindent megígért és Ígéreteit meg is tartotta.

A cseh katonák nagyot néztek, midőn a házból, melyben eddig csak néhány nőt láttak, egyszerre három magyar tiszt jött elő, mozgolódott az automobil körül, csomagolt, készülődött. Azután előjött egy kíséret cseh katona levéllel és csakhamar elszáguldtak! észak felé. Az automobil által felkavart porfelhő soká úszott a levegőben. A the-resienstadti, meg a josefstadti várak, hol orosz foglyokat látogattam volt meg, s melyeket oly egész-

ségteleneknek találtam, hogy a bécsi hadügyminiszteriumban megfolyamodtam a foglyok áthelyezését, most már a magyar fiúkra vártak.

Házamban a bujdosók száma kettőre apadt. Egyiknek, Olasz Sándor nevű hadnagynak, keresztanyja lakott Szárnyason. Kölcsön vett polgári ruhában nem volt nehéz őt a kerten keresztül észrevétlenül kijuttatni a községbe. Az idős özvegyaszszony magányos kis lakásán egyidőre meghúzódhatott.

Sokkal nehezebb volt az aljegyző ügyét elintézni. Úgy hírtett, hogy külön bizottság jön le Csehországból, vizsgálatot tart a városokban és községekben és ítélik majd a vörös uralom bűnösei fölött. De ez a bizottság még meg sem érkezett Szárnyasra.

A kicsiny szoba behajtott zsalugátére és leeresztett redőnye mögött sok ideje volt a gondolkozásra Kemény aljegyzőnek. Ő kommunista! Nem volt Szárnyason ember, ki ne ismerte volna gyermekora óta. Előbb mint szorgalmas gimnazistát, majd mint lelkiismeretes hivatalnokot, boldog férjet, büszke apát, csendes polgárt, jó hazafit s ez ő ma is. De büntetlenül csak a madár cserélheti tollát, szőrét az állat, levelét a fa, színét az ég, árnyalatát a virág. Betöltik a természetben azután is azt a helyet, azt a szerepet, melyre rendeltettek. De ami az embert emberré teszi, a meggyőződés, a hit, a hűség, csak egy lehet. Nem változtathatja azt senki büntetlenül. Egyik, bár jót akarva, valamit enged belőle, csak egy hajszálnyit, másik többet. A sok megalkuvó adogatja egymásnak a kilin-

eset, mindegyik jót akar, s mindegyik lejjebb száll egy-egy fokkal. Húzza, tolja őket az áramlat, a vélemény, a kor, a divat. Végre a nagy ingoványban ott úsznak mind és nyújtják ki kezeiket segítségért akkor, mikor a parton is alig áll már valaki.

Sokáig töprengtem az aljegyző helyzetén. Ott hol vádlott van, vádlónak is kell lenni. A vádlókat kell megkeresni és kiengesztelni. A községházán az öreg jegyzőtől nem is volt nehéz megtudni, kik lennének ezek a vádlók. Elmentem hozzájuk és hosszasan kérleltem, ne vegyék fel az aljegyző nevét a büntetendő kommunisták! névsorába. Egyelőre pedig szobaáristomban tartottam őt.

Szárnyasra néhány napra valami tompa nyugalom borult. Megint vihar előtti szélcsend volt. Vasút nem közlekedett, sziget volt ez most a torzsalkodó, háborgó világban.

Nagy teherautomobilok hozták a cseh katonának az élelmet. Dübörgésük már messziről hallatszott, ahogy erőlködve, puffogva jöttek fel a dombon, onnan azután könnyedén és hatalmasan ereszkedett le az óriási teher. Nyugat felől jön és jelképe annak, mit nyugat felől várhatunk.

Nagyszerű gép, pompásan dolgozott érc, hatalmas ero, széles kerék, mely lenyom, zúz, morzsol, mely alatt Összeroppannak a régi hidak, törmélkévé válnak az alapkövek, porfelhőként gomolyodik fel a légből az, mi kemény kavics volt, a szem nem lát többé tisztán tőle... S vele a kitűnő iparcikkek tömege, a bádogdoboz élelmiszer, minden, mit gyár és tőke adhat.

Horák százados csak két napot töltött Szár-

nyason, ment tovább. Helyette két más tiszt szállásolódott be a kúriába. Csendes cseh emberek voltak. Kucsera és Woczet voltak neveik. Úgylátszik igen szívesen töltötték volna napjaikat máshol, mint éppen vörös Magyarország közepén. Azon voltak, hogy ne zavarjanak, alkalmatlanságot ne okozzanak. Lábujjhegyen jártak a folyosón.

Mindjárt első este nagyon csodálkoztak rajta, hogy a ház ajtaja nyitva áll és miután elmagyarázták nekik, hogy ha katonák laknak a házban, mindig nyitva szokott az lenni, azon eshetőségre, ha netalán parancs jönne ezek részére, erősen tiltakoztak. „Csak legyen becsukva az ajtó, majd inkább felkelünk magunk, ha valami zörgés hallatszik.”

Este, már hat órákor, bezárkoztak szobáikba, látni őket ezután nem lehetett.

A konyhába csak egy tisztiszolga járt be szerényen, csendesén. Harmadnap mondta csak el, hogy vacsorálni nem vacsorálnak a tiszt urak, mert a katonáknak csak délben főznek, s vendéglőbe nem akarnak menni, mert attól tartanak, hogy előfordulhatna valami, valami kellemetlenség az ételben. Gondolkozni kellett egy kicsit, hogy mit is jelent ez. Mérgezésről félnek nálunk a cseh tisztek. Hosszú évek alatt volt alkalmuk elég kiismerni a magyart, mégis új nekik, ismeretlen.

Nincs igazságosabb kúriai bíró, mint a lelkiismeret. Kiadja az mindenkinek azt, amit érdemel, ülésterem, tanúvallomás és ügyész nélkül is.

A tisztiszolga még azt is mondta, hogyha maradna egy kevés tej vagy kenyér, nagyon jól esnék nekik.

Valami szerény kis vacsora ezentúl kijárt a cseh tiszteknek minden este. Mikor már a harmadik vacsora járta volna, estefelé szerényen bekopogtattak hozzám és ezt kérdezték:

„Nem fog kellemetlenségekbe keveredni amiatt, hogy velünk szívességet tesz, nem fogják azt gondolni, hogy csehbarát?”

Megnyugtattam őket. Nem, hála Istennek. Nincs a földnek annyi vacsorája, hogy ezt lehetne gondolni én rólam. Ha lenyeletik velünk a világ keserűségét, legalább ilyesmitől nem kell félnem. Nem kívánja azt a magyar becsület, hogy koplaljon az ellenség az ember házában, kivált, mikor a szegény hazának ez úgylis már semmit sem használ. Nincs efféle a magyar természetben. Ették eddig is sokan a mi kenyérünket, s ha feledheti a jótéményt az, ki vette, aki adott nem feledheti soha, mert rajta marad az adónak ígért áldás. Ennek az áldásnak hatása talán, hogy kevésbé gyűlölünk, mint amennyire minket gyűlölnek. Honfiúi keserveinket nem tudjuk annyira átvinni az egyes emberre, mint ahogy azt más nemzetek teszik. Ment marad a lélek legalább a kicsinyes gyűlölködés mérgétől.

És ha közről nézzük az egykori bajtárs, — most hitszegő, ellenségünket, nem is szolgál reá, hogy gyűlöljük, sőt még arra sem érdemes, hogy haragudjunk reá. Csak hitvány, gyöngye ember ő is, mint mi magunk, semmi egyéb. A világ nagy gépezete hajtja, sodorja, billenti ide-oda, semmi önálló akarat sem érvényesül cselekedeteiben.

Május tizedikén megjött a bizottság, mely a

vörös uralom bűnöseit kereste. Három napig vizsgált, ítélte, elszállított és internált, de a bepanaszoltak névjegyzékében Kemény aljegyző neve nem szerepelt. Haragosai részben azt hitték, elmenekült, részben megbocsátottak neki.

Fellélegzettem, mikor a bizottság eltávozott és az aljegyző feleségének megüzentem, hogy estefelé jöjjön el uráért, hazamehetnek együtt.

Hamar felejtenek mostanában az emberek. Jönnek új események mindennap. Szobájában búcsúztam az aljegyzőtől, hol feleségére váraozott. Mikor kijöttem a folyosóra, éppen jött befelé Kucsera hadnagy. Valami sajtószerű könnyelműség, valami tréfás pajkosság, vagy ki tudja milyen árnyalata a kedélynek, járt át ebben a percben. Még a legszomorúbb időben is, vagy talán éppen akkor, szokott kitörni ilyen az emberből. Odaszóltam Kucsera hadnagnak:

„Akar látni egy valóságos bolsevistát ? Álljon meg a folyosón egy pillanatra.”

Alighogy ezt kimondtam, nyílt az ajtó a folyosó végén és bizonyos ünnepélyességgel jött rajta végig a félhomályban Kemény aljegyző. Magas alakját hosszú fekete kabát fedte, mélyen lehúzott fekete puha kalapja alól sötét szemei villogtak s egész arcának a napok óta nemi borotvált sötét szakáll valami komorságot kölcsönzött.

Kucsera hadnagy kővémeredten, rémült arccal bámult utána. Nagyon emlékeztetett a német költő balladájának lovagjára, ki akkor esett össze holtan ijedtében, mikor megtudta, hogy a befa-

gyott bodeni tó jegén lovagolt keresztül. Alig tudott szóhoz jutni.

„Ki ez?” — kérdezte végre.

Néhány szóval elmagyaráztam a tényállást.

„Az önök bizottsága elutazott ma és így ő visszatérhet családjához”, — így fejeztem be.

Kucsera hadnagyban még mindig hullámozott a csodálkozás és az ijedtség.

„És a grófné élete biztonságban van ilyen körülmények között?” — kérdezett újból.

„Honnan jöjjön a veszély? Az aljegyző részéről, vagy az önéről? Az aljegyző teljesen ártalmatlan ember. Őt a jót akarók táborába kell sorozni, kik mindig bajt csinálnak és mindig bajban vannak, de, ad personam, kifogástalan derék emberek. Ami pedig Önt illeti, műveltebb embernek tartom; semminthogy felhasználna ellenen! egy bizalmasan elmondott esetet, melynek körülményei amúgysem tartoznak hatáskörébe.”

Szegény cseh tiszt még mindig nagyon csodálkozott. Miközben szobája felé ballagott, valami ilyenfélét mormogott fogai között:

„Ezen a Magyarországon minden lehetséges.”

XI. FEJEZET.

Ágyúdörgés és mindenféle veszedelem.

Szombat volt, május tizenhetedike, három óra délután, mikor meglepetésszerűen egyszerre erős ágyúdörgés rengette a levegőt.

Nem olyan, ágyúdörgés volt ez, mint a tíz nap előtti, a hét és felesekből, hanem igazi, hatalmas, nehéz ütegekből származó. Bömbölt, bőgött, mint valami félelmetes vadállat, rezgett tőle az üveg a pohárszékben és az ablak üvegtáblái csaknem kiestek kereteikből. És szabályos időközökben szólt. Még azt is ki lehetett venni, hogy négy ágyúval ugyancsak nem kímélik a lövegeket. Délutáni ál-mukból felriadva, a cseh tisztek nyomban benyitottak hozzám.

„Hát maguknak Szederkény alatt ágyúik vannak? — kérdezték.

A hadititoknak már nem nevezhető tény, fül-siketítő zajjal, maga adta meg reá a választ.

„Ha itt lövöldözni kezdenek, akkor én már itt sem vagyok” — monda Woczet hadnagy félig tréfásan és félig az igazi meggyőződés hangján és távozott. Kucsera hadnagy pedig arra kért, hogy arra az esetre, ha kénytelen lenne azonnal menekülni, legyenek szíves ruháit számára eltenni.

A ruhatári, gondok szaporodóban voltak a házban. Hagytak itt ruhaneműt a foglalt területre menekülők, ládászámra maradt itt a Budapest felé visszavonulók holmija, most meg a cseh tisztok is megtisztelnek ugyanevvel a bizalommal.

Ha ruhát mondanak, minden esetben elsősorban értendő egy csomó borotválkozni való szerszám s vagy egy kosárra való haj- meg bajuszrögzítő és fényesítő illatos vacak, mely szinte elrejthetetlen. Akár a pincében legyen, akár a padláson, mindennütt egy egész vezérkar jelenlétét sejteti. Azután fejenként vagy 25 kiló cipő- és csizmasámfa, melyet egy nyalábra, ki sem lehet a szobából vinni. Csak legalább a csizmasámfát, hagynák otthon a harci- fiak, ha ilyen veszedelmes utakra indulnak. A ruha maga legkevesebb. Rendesen még itt szoktak hagyni fejenként legalább egy revolvért is, mely tekintettel arra, hogy örökké fegyver után kutatnak, még az illatszereknél is veszedelmesebb bízomány.

Az országúton zörögve kezdett már visszafelé jönni egy hosszú kocsisor. A trén, ahogy ezt nevezni háború alatt megtanulta mindenki. A vásszonnal fedett sátoros szekerek, a kétkerekes lőszer- talyigák, a kis mozdonyokhoz hasonló tábori konyhák, itt-ott néhány lovas, azután néhány bricska, fedeles hintó és velők meg bennök az az ismert anyag, mely már évek óta hányódik össze- vissza a világban, a kaszárnyától a csatatérig, a kórháztól az árokszélig.

A kocsisorok között és mellett katonák is me- neteltek. Hátizsákkal, puskával, rohantak, szalad-

nak, miközben az ágyúk dörgése, mint valami rekedtté vált szörny ugatása, kergette őket.

A menekültektől már tudták Szárnyason, hogy mi történt. A csehek felbátorítva azáltal, hogy eb lentállásra nem találtak, gyanútlanul meneteltek Szederkény felé és mikor bejutottak a dombok közé mélyen bevágott országút legkeskenyebb szakadékába, egyszerre közéjük csapott egy gránát és azután mindig újból és újból jöttek a lövegek, éppen odataláltak, ahol a cseh katonák meneteltek.

Sokan elhullottak, megsebesültek. „Mikor pedig meg volt nekünk ígérve, hogy harc nem lesz, csak foglalás” — mondták a csehek sértődötten és mentek tovább feltartóztatathatatlantul Rimaszombat felé.

Ekkor kondult meg a harang, a szombati harang; mely vecsernyére hívja századok óta Magyarországon a híveket. A menekülő cseh katonák egy csoportját éppen a templom előtt érte a harangszó. Az egyik közülök hirtelen elkiáltotta magát: „Jelt adnak a haranggal, azért löttek belénk!” Megálltak egy pillanatig, körülnéztek s ekkor már a hangok egész zűrzavarából hangzott fel:

„Ezt meg kell gátolni, fel kell akasztani a papot, halál az árulóra!”

Bősz rohanással mentek neki a zárda ajtajának. Puskatussal verték be az ajtókat s az íróasztalánál békésen breviáriumot imádkozó páttert körülvette egy arcából kikelt szitkozódó csoport, mely halálát ordította.

Pillanat műve volt őt durva ráncigálás és lökdöséssel kihozni a térre a legnagyobb fa alá, me-

lyet bitófának szemeltek ki a megvadult katonák. Nem messze volt szegény főtisztelendő attól, hogy befejezze földi pályáját, mielőtt jóformán megért-hette volna, miről van szó, mivel vádolják.

Véletlenül arra jött most az egyik cseh tiszt, Kucsera. Rémülten látta, mi készül itt s nagy lélektani ismerettel látott hozzá a főtisztelendő úr megmentéséhez. Mintegy tréfásan szólt oda a katonáknak:

„Ugyan hol vesztek majd olyan erős kötelet, mely ekkora terhet megbír?” A szegény főúr bizony roppant kövér ember volt. A katonák nevettek. Ezzel a nevetéssel a vak düh hulláma meg volt törve.

A keskeny sikátoron jöttek most a templomba járó asszonyok. Ki könyvvel, ki rózsafüzérrel kezében.

„Nem jelt adott a tisztelendő úr, folytatta a hadnagy, nézzétek, itt jönnek az asszonyok, világos, hogy itt istentisztelet lesz, arra harangoztak.”

A katonák eleresztették a főtisztelendő urat, kétkedve néztek az asszonyokra. Ezek közül az egyik mindjárt feltalálta magát. Özvegy Fodornének a templom úgyis sok dísz, sok virágot köszön. Most a főúr megmentésén bátran és okosan működött közre. Odaállt a katonák elé és imakönyvét mutatva magyarázta, hogy ma szombat van. Szombaton mindig vecsernye van.

„Esküdjének meg, — szólt újból a tiszt, — hogy minden szombaton harangoznak.”

Az asszonyok készségesen nyújtották fel jobbkezüik két ujját égfelé és megesküdték. A katonák-elszéledtek. Főtisztelendő Domokos Dezső lassú lép

tekkel, remegő térdekkel ment vissza szobájába. Öt perc alatt megjárta az örökkévalóság előszobáját.

A község déli oldalán fekvő sikátorból most két öreg ember jött elő. Végigballagott a néptelen utcákon.

Iparosok voltak fiatal korukban. Most szőlősgazdák voltak, hosszú évek szorgalmas munkájával szerzett szőlőjük volt minden örömük. És május volt. Meg kellett nézni, hogy állnak a kilátások, mikor kell majd kapálni, hogy fejlődik minden az utolsó eső óta,

A két öreget sokkal inkább érdekelte az ő kis birodalmuk, mint a nagyvilágban dúló harcok és viszályok.

„Vigyázzanak bácsi, — szól egyik kerítés mögül egy fiatal hang, — még nagyon szól az ágyú!

„Nem nekünk szól az, lelkem, — felelték kedélyesen, — nem arra megyünk mi.”

Lassacskán kiértek a domb alá. A délutáni nap erősen tűzött a homlokokról, szakadt a verejték. Hát még felfelé a dombon. Nagyokat fújva tette meg a két öreg az utolsó háromszáz lépést.

Fent gyönyörködve álltak meg. Ott feküdt: előttük a kies kis völgy s a domboldalaképpen most öltözködtek a tölgyerdő frissen hajtó üde, zöld köntösébe. Péteri, az idősebbik, zsebébe nyúlt és kihúzva onnét egy nagy pamutzsebkendőt, melyen széles piros sáv ékeskedett, megelégedett sóhajjal törülgette vele homlokát, miközben balkezében könnyedén lóbálta kalapját.

Ebben a pillanatban mellette termett négy cseh katona. Káromkodó szavak kíséretében, melyekből

csak azt az egyet érthették meg, hogy: „bolsevik”, kezdték őket lefele vonszolni. Tiltakozni, a fegyveres embereknek ellentállni, nem lehetett. Lent még vagy 10 cseh katona csatlakozott hozzájuk. Kiabálásukból, melyekbe magyar szavak is vegyültek, lassanként kiviláglott, hogy a kihúzott zseb-kendőt jeladásnak vették. Meg voltak győződve róla, hogy az öregek ezzel értesítették a Szederkény alatt álló tüzéretet, hová kell lőni. Szegény emberek hiába tiltakoztak, hogy ez már a távolság és a közbeeső hegység miatt is merő lehetetlenség, szavukat hallani sem lehetett. Puskatussal lökdöstek, szuronnyal rángatták őket előre.

Az állomásnál három erős nyárfa állott. A megvadult katonacsoport odáig vitte őket s minden további gondolkodás nélkül egy erős galyra felakasztotta, mind a kettőt. Egy rángása a lábnak és vége volt. Egy újni kötélszorítása, és elszáll a lélek ebből a törékeny testből.

Ezalatt a minden forgalmi élet híjjával tátongó állomás sínein egy magányos mozdony piffogott felfele a kútig. Hirtelen két élelet füttyentett, majd ismét kettőt és megállt. A gyilkos katonák egymásra néztek egy pillanatig. Azután mintegy parancsszóra rohanták meg a mozdonyt. „Ez is jelt ad. Fogjátok meg a mozdonyvezetőt! Fel vele a fára!”

Egy szempillantás múlva már vonszolták a mozdonyvezetőt is. Ez meglátva a szerencsétlen két áldozatot, felfogta azonnal, mi vár reá is. És az életfenntartási ösztön hatványozott erejével két-ségbeesett küzdelembe kezdett. Kiszakította magát

gyilkosai karjaiból, jobbra-balra lökte őket magától és futni kezdett. Utolérték, reávetették magukat egyszerre öten-hatan is. A fuldokló ember utolsó erőfeszítésével még egyszer sikerült a szerencsétlen mozdony vezetőnek kiszabadulni; mikor harmadszor lefogták, puskatussal ütötték fejbe, összeroskadtt. A fa alá vonszolták a már szinte életelen testet és őt is odaakasztották a két előbbi áldozat mellé.

A zománcgyárban ezalatt nyugodtan ült és dolgozott az íróasztalánál Geréb Olivér és végezte rendes munkáját. Könyvelő volt, de nemcsak ez volt, főhadnagy is volt. És május harmadikán ő védelmezte egy ideig a felfegyverzett gyári munkásokkal a nyugat felől Szárnyas felé vezető utat a csehek ellen. De a harc hasztalan volt, ezt hamar belátta és visszatért rendes foglalkozásához a gyárba.

Geréb Olivér fiatal volt és forradalom még csak 7 hónapja volt, még nem ismerte az új rend gyümölcseit. Nem gondolta, hogy rosszul cselekedett azzal, hogy fegyvert fogott hazája, védelmére, nem álmodta, hogy ezzel büntényt követett el.

De a csehek nem így gondolkodtak. Mikor akadt árulója és ki volt az? Senki sem tudja. A cseh katonák bementek a gyár irodájába és szótlanul kivezették. Alig múlt néhány pere, őt is felakasztották az állomás melletti nagy fák egyikére.

Mikor a nap már lenyugodott volt, gyorsan, lopva földelték el a csehek az eltorzult arcú, kidülledt szemű, kilógó nyelvű áldozatokat a vasúti töltés árkába.

A nyolc órát aznap este Szárnyason nem jelezte harangszó. A torony be volt zárva s a lakat kulcsát a főtisztelendő úr maga tette el gondosan íróasztala fiókjába. Ágyú már nem szólt, a cseh katonaság nagy része már kivonult, csak tisztek, meg csekélyszámú legénység lézengett az állomás meg a község között. Azon gondolkodtak, honnan lesz célszerűbb a menekülés. A vasúti pályatesten, vagy az országútján.

A községben a rémület élettelen csöndje uralkodott, minden házban suttogva beszéltek az akasztásokról, borzongva tértek nyugalomra anélkül, hogy lámpát vagy gyertyát mertek volna gyújtani. A vasárnap is harangszó nélkül virradt fel. A csehek világos nappal nekibátorodtak, járkáltak az utcán mindenfelé.

Á magyar katonának az a híre ellenségei között, hogy vasárnap nem támad. Megőrzött valamit szokásaiban az őskeresztény felfogásból. A csehek még a rettegett vöröscsapatoktól is feltették ugyanezt a gondolkozást. Ügy is volt. Elmúlt a nap s a nyugalmat nem zavarta semmi. Kucsera és Woczet tisztek újból elfoglalták szobáikat és élvezték a nyugalmat. Pihent Szárnyas minden lakója azzal a fásult nyugalommal, mely sejti, tudja, hogy a következő nap új izgalmakat hoz.

XII. FEJEZET.

A szárnyasi nagy futás.

Hétfőn hajnalban a csehek ágyúkat vontattak fel a temető feletti domboldalba. Beállították őket a dúsan zöldelő lucerna közé. Még dél sem volt, már szóltak is az; ágyúk. Szórták a löveget messzire az országútra meg a rétre, hol előrenyomulandó volt a vörös csapat.

Gyorsabban mint a hang hullámai, terjedtek a rémhírek a lakosság között. Hiszen látszott, hogy ez nem védelem, csak ideig-óráig fedezi a csehek végleges kivonulását. És akkor bejön a vörös csapat, ott van már most is Almágy alatt, ordítása -elhallatszik Püspökibe is. Nem magyarul kiabálnak, mindenféle nyelv hallatszik. Ez a nemzetközi Csapat. Közte vannak az osztrák fegyházakból kiszabadult gyilkosok, a rovottmultú idegen csavargók, ott vannak az igazi bolsevista oroszok, holmi bosnyákok, meg szerbek. Ezek fognak félnap múlva Szárnyasra reászabadulni. A magyarok pedig küldik, biztatják ezeket, mert nem hiába mondta az utolsó kivonuló vöröskatona: Jaj neked Szárnyas!

Mint a futótűz, úgy futott a községen végig ez a hír, be minden házba. És elkapták egymástól az

emberek a legragadósabb betegséget, a félelmet, a rettegést, melytől, csattogva, verődik össze a fog, mint a hideglelésnél, melytől gyöngül a kar, inog a láb, mint a szélütésnél, s nem marad más gondolatit a lázasan kavargó agynak, mint az eszeveszett menekülés gondolata.

Az országúton meg is kezdődött a futás. Rozoga csézában elsőnek: ment a püspöki esperes nővérével. Két hintón szorongtak a gyár igazgatója, anyja, felesége, nővére és két apró újszülött iker csecsemője. Hosszú kasos szekeret maga hajtott Iványiék erdésze s mellettük, utánuk az út porában gyalog, bátyúval, a, háton, mezítláb, lelken-dezve, izzadva a lakosság szegényebb része, kiknek, kocsira nem telt. Mentek a bérlők, a kereskedők, ismét kocsikon és szekereken, melyekből a lepedőkbe sietve begörcsöli párnák óriási, batyukként meredeztek ki, a zsíros bődönök, liszteszsákok, mindenféle bőrönd, táska, doboz, ruha és lim-lom társaságában.

Egyik menekült, mert kötelességét híven teljesítette. Másik, mert szomszédját a cseheknél beárulta. Harmadik, mert megvert egy vadorzót. Negyedik, mert szidta a vörös uralmat. Ötödik, mert a cseheket fogadta. Hatodik, hetedik meg a többi nem tudta már, miért menekült, csak ment, futott, hajtotta mindnyájukat a félelem. Rábeszélte, magával ragadta a borzadó a testvért, a rokont, hömpölygött kifelé a községből egy valóságos népvándorlás.

„Tessék menekülni, itt már nekünk nincs maradás!” Ezt kiáltották be a kapukon a kocsin me-

nekülök. És jöttek is az asszonyok az ablak alá, suttogva mondták: „Itt ma éjjel rablás lesz, tessék menekülni!”

Valami belső hang azt súgta, hogy nem fenyeget oly nagy veszedelem, mint ahogy a menekülők képzelik, bár, ha csakugyan ideszabadul valami fékevesztett csőcselék, valami örült, vérengző tömeg, kiszámíthatatlan, mire vetemednek. Elővettem egy bőröndöt, azután másikat s gondosan csomagolni kezdtem. Az elővigyázat sohasem árt, futni mindig lehet, de bárhol is legyünk az életben, ruhaneműre szükség van.

Hat órakor bejött hozzám Mudron, az erdőőr. „Én is menekülök; a vöröskatonák, ha itt találnak, felakasztanak”, monda a meggyőződés hangján.

Valami óriási fontosságot tulajdonít ebben a válságos időben a saját személyének mindenki. Azt gondolja a legigénytelenebb ember, hogy a tomboló vörös uralom árgusszemei, vagy a hódító szomjában kielégíthetetlen cseh állam magyarirtó dühe, mind éppen reá vannak irányítva, ő van kiszemelve arra, hogy áldozat, hogy vértanú legyen.

Felelevenedett a középkori idők lélektana, amikor megesett, hogy fiatal ártatlan leány azt vallotta magáról, hogy boszorkány és makacsul megmaradt állítása mellett. Régen a máglya, a kínpad, a vasszorító váltották ki ezt a különös lelkiállapotot. Régen ropogott a csont, szakadt a hús, folyt a vér és az emberek vallották azt, mit nem akartak, vallották azt is, ami nem létezett. Most a lelki kínok korszaka van. Meg kell tagadni azt, mi eddig szent volt, nem szabad hazának mondani azt, mi ezer évig

az volt, remegve kell bujkálni annak, ki tiszteletben öszült meg, parancsát kell fogadni annak, ki tömlöcbe való, esküt kell tenni arra, mitől undorra¹, fordulnánk el. Sokan vannak, kik ezt sem bírják ép elmével.

„Talán magának nem volna szükséges menekülni”, mondtam az erdőőrnek, „kis ember maga, észre sem veszik, gondolkozzék ezen egy kicsit.”

Mudron elment. Mikor visszajött egy óra múlva, csak azt ismételte, hogy neki menekülnie kell, mert őt felakasztják.

Befogták hát Szellőt, a kis sötétpej kancát a könnyű kis szekérbe, belerakattam telepakolt bőröndjeimét s az erdész felült a kocsira. Elégedetten hajtott ki a kapun. A podgyászt és a fogatot majd a Somogyi kastélyban hagyja, megy tovább, elbújdosik a Felvidéken.

Még hallatszott a szekér zörgése, mikor beléptek szobámba a cseh tisztek. Kucsera főhadnagy kezében szabályszerűen kiállított útlevél volt, melyben nevem alatt az volt, olvasható, hogy utazhatom tetszésem szerint Zólyomon, Ruttkán át bárhová, fel Brünnig meg Prágáig.

„Ezzel a kis okirattal akarunk szolgálatára lenni s tanácsoljuk, vegye hasznát azonnal. Induljon útnak. Podgyászt vagy bármit, amit szállítani óhajt, rakassa fel kocsijainkra, melyek éppen most fognak a kapu előtt elmenni.”

Ezzel búcsúztak tőlem a cseh tisztek.

A cseh tréncocsik jöttek, elhaladtak, nem vettem őket igénybe. Most már egészen világos volt előttem, hogy itt maradok, nem menekülök.

A tisztiszolgák oly sietve pakkoltak, szaladtak, hogy a ház minden ajtaja, de még a szekrényeké is, tárva-nyitva maradt. Üres volt minden. Ágyú már csak egy szólt, mind hosszabb és hosszabb időközökben. Az est leszállt, sötét volt már.

Az ég boltozatján kigyúltak a csillagok, s ahogy beleragyogtak a felhőtlen májusi éjszakába, egyik-másik közülök megingott helyén, hosszú csuszamlással lesiklott, beleesett a mindenségbe, eltűnt. Parányi fény volt, gáz, köd, mely feloszlott, vagy égitest, egész világ talán, melyen úgy élnek, küzdenek, dolgoznak, szenvednek, mint mi isi Ki tudja? És hová tűnt? A csillagász nem tudja, a látcső el nem érheti, magyarázatát nem adja a bölcs, nem találja meg a kutató.

Atomokra bonthat egy világot s atomokból összeállít egyet, milliárd mórföld nem visz el mellőle, akarata elér mindenhová, karja felöleli a végtelent s tud mindenről csak egy: a Teremtő. Ez arasznyi létben, vívódó parányi ember tud, felismer, s mégis fél, remeg? Mily balgaság!

Csak akkor hull csillag, akkor múlik élet, ha üt órája odafenn.

A szárnyasiak csendesen alhattak egész éjszaka. Nem zavarta őket semmi. Meglepetten vették ezt észre, mikor már jól fentjárt a nap.

Akik olyan nagyon bizonyosan számítottak arra a rablásra, arra a fosztogatásra, melyben titkon talán szerettek: volna egy kicsit közre is működni, alig tudták, a csalódásnak bizonyos kis árnyalatát palástolni. Reggel hét óra volt már, mikor végjött a községen egy járőr: tíz közkatona. Csak

így magukban, távol a népbiztosok légkörétől, nem voltak vörösek, nem voltak nemzetköziek, olyanok voltak, mint amilyenek megszoktuk az egyszerű, becsületes katonát.

És a községben, mikor őket bevonulni látták, elfeledték a tegnapi rettegést, el az akasztásokat, a múlt heti besúgásokat, elfelejtettek bosszút, haragot és haragost, nem gondoltak vörös uralomra, proletárdiktatúrára, hanem csak egyre, hogy magyar hazában élhessünk ismét.,

Nem, ne is legyen nekünk sem biztonság, sem boldogulás, sem élet, sem nyugalom, sem jósors sehol a világon, sehol, csak itt, csak ezekkel, csak velők. Ha temetőt csinálnak a hazából, legyen ott a mi hantunk is, ha bitófát készítenek az ártatlannak, vesszünk rajta mi is, ha a rettenetes áradat közepette, mely tajtékozva mossa körül az ezeréves törzset, meg nem állhat többé a régi fa, dőljünk el vele mi is, seperjenek el vele együtt a tomboló habok.

Aznap nem is jött több katona be Szárnyasra. Istenem be boldogok is voltunk régen, mikor egyik nap múlt a másik után, nem tudtunk róla, mit hoz a jövő.

Május tizenkilencedikén már bejött az első vonat az állomásra. És vele jöttek meg az elmenekült elvtársak is. Ellepték a községházát, a vidéket, a gyárat, mint ahogy az apró hernyó ellepi néha májusban a virító gyümölcsfa ágát.

Megragadták a kormányzás gyeplőit.

Harmadnap már ugyancsak kezdte érezni mindenki, hogy megkezdődött a polgáriasodás munkája

és az a bizonyos szabadság, mely láncra ver és tömlőbe visz.

Szigorú vizsgálat indult meg, miféle, ellenforradalmár mozgalom lehetett az, mely fehérkarszalagos őrséget állított a községháza elé akkor, mikor még csak kivonulóban voltak a vörös katonák. Szuronyos katonákat küldtek a jegyzőért, meg Berencsi Pál bérlő urért, azután Kemény Béláért, a szabóék főhadnagy fiáért, az egyik asztalosért, Turcsányi kertészért s egy óra leforgása, alatt letartóztattak vagy tizenöt embert, köztük iparosokat és földműveseket is.

A parancsnokságon, az Iványi-kastélyban, egy szobába zárták őket, melyben semmi bútor sem volt. Még egy szék sem, melyre leülhettek volna. így hagyták őket vagy negyvennyolc óráig. Ezután következett a kihallgatás. Végre két napi csigázás után elbocsátották a legtöbbszörét. Csak vagy négyről mondták ki, hogy bűnösök, fel kell menniök Budapestre a fogházba, ott döntik el majd sorsukat.

Az anyák és feleségek kétségbeesett sírással jártak körülöttük, mikor kikísérték őket a vasútra, a körülálló katonák szidalmi és fenyegetései között. Meg voltak győződve, hogy élve nem látják őket viszont.

Bálint tanítóné most már bánhatta azt a meg gondolatlan néhány szót, melyet a vörös katonának mondott, de már későn.

Az én házam a falu végén még mindig üresen állott, vártam a beszállásolást egész nap és csodálkoztam, hogy nem jön senki. Tűnődtem azon, vajjon nem kérik-e majd számon, tőlem az elbújdo-

sott tisztákat. Minden, elővigyázat mellett nem akadt-e árulója annak, hogy ebben a házban tartózkodtak, innen mentek el bántódás nélkül.

A régi katonák, kik már egész tavasszal itt laktak, eljöttek a szomszéd községekből látogatóba. Ezúttal Szárnyason csak kevesen voltak elszállásolva. Bevetődtek az udvarra Dolják Józsi meg Juhász Pista. Mintha csak megnőttek volna egy-egy arasszal, mióta innen kimentek a csehek.

„Nem bántották a méltóságos asszonyt a csehek!” — ezt kérdezték. — „Nem? No hála Istennek” s mint aki tudja, hogy megértik, még ezt is hozzátették: „Még most nem vagyunk elegen.”

Megjött Bíró Jancsi is és mindenáron kedveskedni akart két üveg spiritusszal, melyet úgy lát-szik a nem messze fekvő szeszgyárból szereztek a katonák. Megelégedetten nézte az üvegeket és folyton azt ismételte: „Jó lesz ez a méltóságos asszonynak akármire.”

Megjött Mihály is a kis almásszürke ménen, a gyeplőt feldobta a kútra, sietve befordult a konyhába s ott komoly aggódó kifejezéssel ezt kérdezte a kisasszonyoktól:

„Hová lettek a tiszturak!”

Hát bizony ezt a mai korban nem lehetett simán megmondani. A kisasszonyok bölcsen más kérdéssel válaszoltak:

„A tiszturak? Hát hányan hiányoznak?”

„Hiányzik biz az mind. Mire leértünk Szederkénybe, nem volt velünk egy sem. Attól félek”, eltették őket láb alól azok . . .”

S a hűséges ember valami tág mozdulatot tett, mellyel felölelt mindent Moszkvától Budapestig.

Ez a hír azonban jó hír volt, úgy látszik sokfelé vesznek egéruat a tiszték, nemcsak itt fogják őket keresni, ha keresik.

Másnap az ablaknál ültem, varrogattam, még mindig várva a beszállásolást, mikor gyors léptekkel jött be a kapun a politikai népbiztos és vele még vagy három elvtárs.

Frissen, jókedvűen közeledtek a ház felé, csak akkor látták meg, hogy ott ülök az ablak mellett, mikor már az üvegajtó előtt álltak.

A nyitott ablak elé állva, a kellemetlen meglepetés hangján köszöntött be a népbiztos.

„A méltóságos asszony itt van?”

Az elvtárs arckifejezésében, modorában volt valami annyira csalódott, felsült, min átlátni nem volt nehéz. Világos, hogy arra számított, hogy üres ez a kúria, a tulajdonos jelenléte a legkellemetlenebb feszélyező hatással volt reá.

Kézimunkámra hajtottam arcomat néhány pillanatra, hogy azt a kellő komolyság redőibe szedjem.

Olyanok voltak az elvtársak, mint a sínekről lesiklott mozdony és félni nem kellett már tőlük.

„Hogyne volnék itt”, — szoltam egykedvűen a sértődöttség bizonyos árnyalatával. — „Én itt vagyok, de azt hallom, hogy az Önök hadosztályából az összes tiszték megléptek. Ez nagyon különös dolog. Talán a népbiztos úr jól tenné, ha itt venne szállást, mert azután utóbb is megint engem akarnak majd felelősségre vonni.”

A népbiztos zavarban volt. Azt a hő óhaját,

hogy engem ne lásson itt, nem bírta hirtelen megemészteni és, legyünk igazságosak iránta, ment volt ő teljesen minden államalapító vagy felforgató vágyaktól és eszméktől, nem törődött ő legkevésbé sem a hiányzó tisztek számával vagy meggyőződésével. Gondolatai sokkal kézzelfoghatóbb körben mozogtak. Beleegyezett, hogy megnézi a szobákat.

Elvezetem az ajtóig és betessékeltem. Még a folyosón voltam, mikor kihallatázott a népbiztos hangja:

Látod, ebben a szekrényben voltak azok a gyönyörű lószerszámok, melyeket már rég meg akartam szerezni és most ezek a gazember csehek elvitték!”

Még mindig a lószerszámok! Szegény népbiztos csakugyan felsült. Volt erre idő elég, ezek most már úgy el vannak rejtve, hogy semmiféle elvtárs nem akadt rájuk többé.

Este már voltak lakói a kúriának.

Kik voltak? Elmosódott már emlékük a múlt homályában. Mint a vászonra vetített képek örökké új és fárasztó váltakozása, olyanok voltak ezek a beszállásoltak.

A mozisínház művelődésén felnőtt nemzedék akaratlanul azt adja vissza az életnek, amiben gyermekkorra óta gyönyörködik. A kép, az ábrázolás, férfiút, katonát, tisztet mutat. De a halvány, remegő körvonalak elárulják, hogy ez csak kép, se lélek, se test nincs mögötte. Kelletlenül, kétségbeesetten, fogcsikorgatva csak szerepet játszik, szolgál olyan ügyet, mely magábanvéve is kétségbe-

ejtően rossz ügy, s megy tovább, rövid idő múlva átengedve helyét új árnyembernek.

És tőr, tőr a szegény közömbössé vált ember, mint a rab, ki már nem tudja, hogy volt régen oda-künn. A régi büszke hűség, hazafiság, felfelétörekvés, nemes érzései belezsugorodnak a mindennapi létfenntartás silány kereteinek kielégítésébe.

Felvirradt egy reggel, melyen megint csak a csomagolás nesze hallatszott Szárnyason. Egy-kettőre elhagyták a községet a magyar katonák, megint üres volt minden, megint várhattuk a csehek-et és félhettünk a rablástól.

Az asszonyok meg is mondták nekem az ablak alatt, hogy most már igazán jó volna a fehérműből valamit elrejtteni, majd ők elvisznek mindegyik három-négy darabot, parasztháznál nem keresik az effélét.

Ezután következett az ezüsthéle elásása. Nagy divatja van ennek mindenfelé mostanában. Budapesten, úgy hírlík, szakmaszerűen foglalkozik vele az egész polgárság. Az evőeszköz a mahoniabokrok alá kerül, mert az szúros. Ott nem keresi ember, nem kaparja ki állat. A nedves talaj, fűzfabokor mellett, nagyobb tárgyaknak alkalmas, mert ott kis fáradsággal mélyen lehet ásni. Lassacskán megvolt mindennek a helye, csak a szép régi, múltszázadok ötvösmunkájával remekbe készült, teáskanna áll még az asztalon. Ennek valami különös, valami jó rejteket kell kigondolni. Belekötöttük egy nagy rózsaszín párnahuzatba és ezzel együtt beledobtuk a virító sárgaliliommal környezett kis tó kellő közepébe. Ott nem keresi senki, hadd fe-

küdjön puhán addig is, míg megjön a kihalászás ideje.

Ezeken kívül még a pénzzel is volt dolog. A csehek, tudjuk, már régen lebélyegzett bankóval dolgoznak. Ha meglátnak egy bélyegzetlent, darabokra szakítják, úgy dobják a tulajdonos lába elé. De sok sírás volt már emiatt a vasúton meg a vásárokon. A magyarok viszont akkor haragusznak, ha bélyeges bankót látnak. Akinek ilyen volt, a múlt héten lefejtette, most felragaszthatja újra a bélyegget. Sokan gondoskodtak is róla, hogy legyen mit felragasztani. Hozták a hamisítványokat, amennyi csak kellett. Ha csak egy kis bélyeg kell, ki tudjuk még azt állítani akárhol.

XIII. FEJEZET.

Éjjeli riadalom.

Ideje volt, hogy a nem mindennapi rendezkedés tényei befejeződjenek. Lódobogás hallatszott már az országúton. Egy lovas befordul az udvarra, leugrik a lóról és szállást kér a maga és három társa, összesen négy cseh tűzértiszt részére. Mert úgy mondja, itt állítják fel az ütegeket. Megnézi a szobákat, fogasra akasztja köpenyegét, azután tétován néz körül, mint aki rosszul érzi magát s leereszkedik egy székre. „Egész nap még egy falatot sem ettem.” Ezt mondja. Ezt a sok embert még sajnálni is kell, mintha koplalna az egész világ. Valami ebéd vagy inkább uzsonnaféle került neki, azután ment.

Egy óra múlva jön vissza, veszi köpönyegét s azt mondja, hogy az ütegeket nem itt, hanem vagy három kilométerrel arrébb, a Széplaki-dombon állítják fel. Ezzel megy. A ház megint üresen maradt.

Éjjel feltiztenkettőkor azt a sajátságos neszt lehetett hallani az udvaron, mely a katonák ütemes menetelésével jár. Lábak dobogása, szíjjak csettenése, fémek ütődése, gyakran hallott dolog ilyen időben. Mikor félszemmel alszik: valaki, megismeri míuidjárt. Felkelni, kinézni az udvarra, pillanat műve volt.

Csakugyan fordul be a kapun vagy tíz-tizenöt katona. Megállnak a ház előtt. No csak gyorsan, ruhát, kabátot — itt valami készül.

A katonák a tornác elé jöttek, kigyújtottak egy gyufát, majd gyertyát, melynek fényénél ki lehetett venni, hogy tizenöten vannak. Puskával, szuronnal felfegyverkezve állnak ott s velők egy alacsony kis ember fekete polgári ruhában, nyilván az őket vezető kém. Erősen kopogtat az ajtón, kétszer-háromszor, türelmetlenül. Kinyitottam a közvetlen a bejárat mellett lévő vasráccsal ellátott ablakot és kiszóltam: „Mit akarnak?” Erre előlép egy markos tót legény, a katonák között a legmagasabb és tört magyarsággal kiáltja:

„Nyisson ki, a házat akarjuk vizitálni, itt magyar tiszteket rejtegetnek.”

Eltökéltem, hogy az ajtót nem nyitom ki. Ha nem raboltak ki a vörös uralom emberei, ne raboljanak ki a csehek sem. Igyekeztem időt nyerni.

„Hallgassanak ide”, mondám nekik, „nincs a házban elrejtve senki, hívják el a tisztjüket, annak majd megmutatom a házat”.

A katonák hátrább húzódtak és néhány percig suttogva tanakodtak. Azután össze-vissza kiabálva, ki magyarról, ki bolsevikről, valóságos rohamot intéztek a ház ajtaja ellen s elkezdték azt puskáik tusával össze-vissza verni. Az ajtó szerencsére jó ajtó volt és kifelé nyíló. Az ütések egy előre nem voltak reá hatással. Most az egyik katona, a vezető, az ablak rácsozatára fektette a puskája csövét, nekiszegte mellemnek és torkaszakadtából kiáltotta:

„Kinyitja vagy nem? Mialatt a többiek is összevissza kiabáltak mindenféle nyelven: „Nyissa ki! Otvorte! Machen Sie auf!”

Tudtam jól, hogy nem fog reám löni. Úgy tett ez az ember, mint az a bizonyos öngyilkos, ki mindig azzal fenyegetődzik, hogy végez magával, de sohasem szokta megtenni. Megint csak beszéltem velük, ismételtem, hogy hívják el a tisztjüket és ismételtem azt is, hogy nekik betörniük nem szabad.

A puska csöve ezenközben beleakadván a mellemen keresztbekötött kendő rojtjaiba és a kabát sújtásába, midőn a támadó vissza akarta húzni, az ablak rácsozata által is akadályozva lévén a szabad mozgásban, akaratlanul elég erősen mellbe-lökött engem. Ekkor társai közül az egyik halkán így szólt hozzá: „Az Istenért, mit csinálsz?” A polgári ruhában levő ember pedig megragadta a rácsozaton nyugvó kezemet, erősen megszorítva azt felvidéki németiséggel így szólt:

„Asszony, asszony, nyissa ki az ajtót, itt szerencsétlenség fog történni.”

Most már éreztem, hogy egy kis kitartással én fogok győzelmesen kikerülni ebből a kis harcból, mert a támadók bátorsága kezdett fogyni. A katonák megint tanácskoztak, azután az egyik előlépett és így szólt:

„Múltkor mikor bejöttünk, első nap nem látunk senkit, azután egyszerre előjött a házból négy magyar tiszt. Most is így van, azért nem akarja kinyitni az ajtót.” Erre újabb roham következett. Az ajtóra oly erős csapásokat mértek, hogy a zöld

festék pattogzott le róla. S most már a szuronyok hegyével is próbálták lefeszégetni a zárólécet. Aggasztóan recsegett is már. De az emberek, csak emberek, és, még ha vadállatok is volnának, meg kell kísérelnünk, miként Androclus az oroszlánt, vagy a túlvilági Orpheus a sárkányt, hogy őket valahogy szelidítsük. Azon ismételt kívánságomnak, hogy hívják el a tisztjüket s azon alapigazságnak hangoztatása, hogy betörniök nem szabad, végre meghozta a kellő hatást.

Halotthalvány arccal az ijedtség minden jeleivel állt előttünk a cseh tiszt a bizonytalanul ideoda lobogó egyetlen gyertya fényénél és felkiáltott:

„Az Istenért, mi történik itt!”

A katonák visszaléptek az udvarra, feleletet egyik sem adott.

„Nem akartam felnyitni házamat ennyi embernek, de ha Ön meg akarja nézni, rejtőzik-e itt valaki, jöjjön be, kérem”, szóltam hozzá.

A tiszt valamennyire visszanyerte lelkinyugalmát. Láta, hogy mögöttem a szobában nincs senki, mint a ház bizalmatgerjesztő nőalkalmazottai. Belépett, magával hozva két katonát, a többi kint maradt. Most, hogy benn voltak, látszott, hogy nem szívesen végzik a kutatást. De kénytelen-kelletlen meg kellett tenniök. Az üres szobák, de különösen a pincehelyiségek sötét üregei előtt szinte borzongani látszottak a cseh katonák. A padlástól már végkép el is álltak volna s mikor legvégül saját két szobám ajtajára mutatva figyelmeztettem őket, hogy ezekben még nem jártak, ijedten tiltakoztak, sietve köszöntek és gyorsan elhagyták a házat.

Ekkép a cseh katonák még ma is azt hiszik, hogy akkorában veszedelmes magyar bolsevisták rejtőztek abban a kis kúriában, el fogják otthon mondani, milyen rettenetes veszélyben forogtak ezen az éjszakán. Mi pedig tudjuk, hogy azon a napon csakugyan nem keresett ott menedéket senki.

A szárnyasiak pedig mai napig is mutatják az ütések nyomait, melyeket ezen az éjszakán kapott a ház ajtaja s méltatlankodva beszélnek, hogy ez akkor történt, mikor a csehek halálrakeresték a méltóságos asszonyt. Ez a mondás pedig szintűgy nem egészen felel meg a valóságnak.

Május utóiját, azokat az akácvirágos napokat élte akkor az emberiség, melyekről annyi szép dal szól, melyeket annyiszor megénekeltek a költők. Akármilyen történik a világon, akármilyen eszeveszett bonyodalmakat, bajokat, zavarokat idéznek fel az emberek, a természet nem változik. Meghozza a maga virágait, terményeit, gyönyörűségeit változatlanul:

Szárnyason is virított az akác. Ilyenkor, mikor az enyhe májusi szellő behinti a földet a lehulló akácvirággal, ilyenkor vágyik mindenki legjobban a csendes, a meghitt falusi életre. Az árnyas kertek fáin alá, a tornácokra, kikerülnek a kerti bútorok, ott ülnek, olvasnak, szivaroznak, kézimunkáznak s az akác mámorosító illata mellett ott terjeng a levegőben még valami kimondhatatlan békés nyugalom is. Haj, be vágyik az ember a békére, a nyugalomra, ha nincs!

A szárnyasiaknak ezekben ez idő szerint még részük nem lehetett, Ha ült is valaki a szabadban,

a nyugalom csak színlelt volt, még a levegő is szinte várta, milyen újabb bajok lesznek megint.

A kivonuló csapatoknak szokása, hogy megígérik, ha visszajönnek, tűzzel-vassal pusztítanak. A csehek épúgy mint a magyarok kilátásba helyezték ezt a pusztítást. Az eseményekre való várakozás nyomasztó szorongássá növekedett.

XIV. FEJEZET.

Janika és Tóth Pali.

Nemsokára meneteltek befelé a cseh katonák. Befordultak a kapunkon vagy kétszázan, leültek a fűre, gúlába állították a puskát, ittak a kútnál és pihentek, de nem bántottak semmit.

Jöttek lóháton is néhányan, rajtuk a régi dragonyos egyenruha. Megálltak egy parasztház előtt és kértek vizet. Az asszonyok nagy kapkodással merítették tele vagy két öblös vedret, odaállították a lovak elé, A cseh tisztek mosolyogva intettek, hogy nekik maguk részére kell a víz, inni akarnak.

„Istenem! De nagyon látszik, hogy nem a mi tiszt uraink!” — sopánkodtak az asszonyok. Szárnyason már ősidők óta kitűnő bor terem.

Mikor aztán másnap már vonult a sok szekér meg kocsi a ház előtt, úgy hogy porfelhő volt tőle az országút, eszembe jutott, hogy még mindig Somogyiban van Szellő meg a kis szekér és vele a holmimmal telecsomagolt bőröndök. Most, hogy a csehek újra itt vannak, nincs már köztünk a demarkációs vonal, itt a lehetőség rá, hogy hazahozassam.

Kerestem arravaló ügyes embert, ki majd este felé valahogy óvatosan elhozza úgy, hogy ez a sok

katona el ne rekvirálja a lovat, el ne rabolja a podgyászt.

Füzessi Jani 18 éves árva fiú volt. Szelíd két szeme leányosan gyöngé, rózsaszín meg fehér arcból világított ki.

Apját valami véletlen baleset, vagy verekedés még akkor vitte sírba, mikor Jani egyéves volt, s azóta szegény özvegy édesanyja zsellérekunyhóban küzködött velük, hat gyermeke volt. S felnevelte úgy, mint ahogy felnőtt a vadvirág kertész, virágágy, gyomlálás és öntözés nélkül, csak úgy, mert reásüt a ragyogó nap, öntözi a mennyei eső és reggeltől estig járja az éltető friss, szabad levegő.

Janit szelíd arca miatt még most is úgy nevezte mindenki, hogy Janika. Noha már a gyárba járt rég és ott megtanulta a lakatosmesterséget. Janikát bíztam meg, hogy hozza haza a kocsit még ma és ő vállalkozott erre. Nem emlékezett ő olyan időre, hogy engem ne ismert volna. Ment tehát szívesen azzal a gyermeteg készséggel, mellyel eddig teljesítette édesanyja minden parancsát, azzal a bátorsággal, mely még az életben veszélyt nem látott.

Tudnivaló, hogy akkor már megkezdődött a magyarok részére az útlevelek és igazolványok korszaka. Bármerre indult valaki, valahol még a krumpliföld sarkán is, megállította valami poszt vagy granicsár és szuronyt szegezve mellének, kérésselhetlenül visszafordította. De azután most még a menetelő katonák olyan önkénnyel jártak el, hogy nem volt az országúton tőlük biztonságban semmi.

Én azonban attól tartottam, hogy még nagyobb zavarok is következhetnek be, úgy hogy egyáltalán

nem lesz lehetséges visszakapni sem fogatot, sem holmit.

Janika tehát ment. Bujkált odafelé magában s ami ennél sokkal nehezebb volt, bujkált visszafelé kocsival-lóval s estefelé, szürkületkor, szépen meghozott mindent rendesen. Ottmaradt éjszakára is, mert késő volt hazamenni és hátha még valami szolgálatot tehet reggel is. Janika, ahogy ott nyugodott az istálló szalmáján Szellő mellett nem gondolta, hogy ez az utolsó éjszaka, melyet mint ártatlan gyermek tölt el, kinek lelkét még nem nyomja semmi más, minthogy néhány madárfészket kiszedett és kétszer követ dobott egy száguldó automobil után.

Mióta a nagy menekülés volt a közelgő vörös csapatok elől, távol volt a többiekkel még mindig Kerekes Sámuel bérlő is. Kerekes bérlő ott lakott kint a Karos-pusztán, a tölgyes-erdős dombtetőn lévő csinos lakásban s harminc lépésnyire lent a völgyben volt az a kis viskó, melyben Janika édesanyja hat gyermekével tengődött hosszú évek: óta. Kerekes bérlő jószívű ember volt és két év óta, mióta ezt a birtokot bérelte, mindig juttatott a szegény özvegyasszonynak tejet, feles földet, galyfát, miegymást, noha erre kötelezve nem volt. És Kerekes nagyon óvatos ember is volt. Csinos lakásából már régebben mielőtt megkezdődtek volna ezek a zavarok és hajszák, szép lassacskán bevitte ingóságainak javarészét a közeli városkába, ott helyezte biztonságba feleségével, családjával együtt.

Úgy intézkedett, hogy mikor majd veszély fenyeget, csak a saját személyére kelljen gondolnia.

És csakugyan, mikor a veszedelmesnek híresztelt vörös csapat közelgett, egymagában lépett el a már innen látható és barátságosan biztosságot ígérő Kárpátok sűrűzöld erdei felé.

A vörös csapatok megjöttek s akadt egy elvtárs, ki a Karospusztára is kilátogatott, s ott be szeretett volna hatolni Kerekes Sámuel bérlő lakásába is, mely azonban zárva volt. Lakatost kerestek és a pusztabeliek meg is mondták mindjárt, hogy itt van Janika, ő lakatos, ő ki tudja nyitni az ajtókat. Itt volt a fordulópont. Lehet, hogy Janikának nem lett volna szabad kinyitnia az ajtót. Jótevője iránti hálából ragaszkodnia kellett volna a jog, a magántulajdon elméleteihez, Ellent kellett volna állnia a parancsoló elvtársnak.

De gondolkozzunk itt egy percig. Még a régi, a Nagymagyarországon ki állott ellent? Nem egy lakatot nyitottak ki nálunk. És csak Janikába szorult volna az az ősi erény, melyet mióta az ezüstpénz eltűnt, még felírva sem látunk sehol? Ő különben is tudta jól, hogy a lakásban már érték nem igen van és kinyitotta az ajtókat.

Az elvtársak néhány elhagyott bútor között csalódottan és meddően garázdálkodtak egy ideig s végre nekigyürköztek a Wertheim-szekrény fel-feszegetésének. Nagy fáradtsággal, órákig tartó munkával keresztül vették! a hátulsó lemezeket, belenéztek a teljesen üres szekrénybe és csalódottan távoztak. A szekrényt otthagyták az udvaron.

Mikor most megint a csehek voltak bent Szárnyason, visszajött Kerekes Sámuel bérlő is és nagy haragot érzett lakása feltörése miatt. Janiká-

val azonban csak akkor találkozott, mikor a csehek már megint visszavonulóban voltak éppen azért, mert az én kocsim és holmim miatt egy nap meg egy éjjel távol volt hazulról. De mikor meglátta Janikát, odaszólt neki:

„No fiatal úr, jó lesz odébb állni, mert, ha még egyszer jönnek a csehek, ezen a fán fogsz lógni” és reámutatott egy, nagy, lehajló galyas hársfára.

Ebben a pillanatban Janika megszűnt gyermek lenni, megszűnt szelíd lenni. Szívét elöntötte a keserűség, a méreg, mint a tűzhányó oldalait a forró láva. Fellángolt benne az észbontó düh, a féktelen harag, mely vérbeborítja az agyat és vörös függőnyt von a szem elé. Beszaladt kis kunyhójukba, megtöltötte az ott elrejtve lévő fegyvert s egy pillanat múlva megint ott volt a faszorban. Elsütötte a puskát egyszer, kétszer a lakása felé ballagó bérlő után. Nem találta el. Ekkor visszaroht a házba, magához véve egy kézigránátot, ész nélkül rohant fel a bérlői lak felé. Az ebédlő kifelé nyíló üvegajtaján teljes erejével bevágta a gránátot a szobába. A kegyetlen, fülsiketítő, falrengető robbanás elhallatszott meszszire.

Három ablak meg két üvegajtó összes üvegtáblái, a cserépkályha, a mennyezet egész vako-lása, a pohárszék és vastag szürke márványlapja meg a benne lévő összes edény, az utolsó findzsáig, pozdorjává zúzva ezer szilánkban hevert a földön. Emberéletben nem esett kár, a szobában nem volt senki.

Janika elbujdosott, beállt vöröskatonának. Ott harcolt Zólyom alatt. Azután elfáradt, megbetegedett s hazajött

És eljött az a nap is, mikor bekísérte őt a himlőhelyes, magas, cseh csendőrőrmester és napokon át kemény botütésekkel és pofonokkal büntette vétkes szándékáért. Szenvedett azután a losonci kaszárnyában, meg a pozsonyi fogházban is néhány hétig.

Később októberben, mikor Budapesten megfolyamodtam Romanelli olasz ezredesnél sok szegény nógrádi meg gömöri fiú szabadonbocsátását, visszajöhetett édesanyjához Janika is.

Az arc még mindig gyermeten friss és rózsaszínű, de a kék szemek tekintete már nem olyan, mint amilyen volt.

És talán sok-sok év múlva is elmondják majd Janikáról, hogy ez az a veszedelmes kommunista, aki abban a szörnyű korban kézigránáttal támadt reá a békés polgár jóltevőjére.

Ítéljen felette a jó Isten, Kihez mindennap imádkozzunk: „Miatyánk... ne vigy minket a kísértésbe ...”

De Janika történetével elkalandoztunk a jövőben. Pedig Szárnyas viszontagságaival a haza sorának ebben a fejezetében még nem készültünk el. Ma, május harmincegyedikén még csak ott vagyunk, mikor Janika a sikeresen elvégzett megbízás örömeivel és jutalmával búcsúzott tőlem és könnyű léptekkel ment felfelé, majd lefelé a dombról, sapkájával a kezében, a reggeli szellő ráhin-

tette szöke göndör hajára az akác hulló virágait és ő nem is sejtette, hogy őt, a magyar fiút, zsidóember azzal fenyegeti majd, hogy felakasztatja cseh martalócok által.

A hajnali óráktól kezdve egyre mentek visszafelé a cseh szekereszek. A csehek megint megijedtek valamitől, de nem lehetett tudni mitől. Zörgött szünet nélkül a sok kocsi, poros volt tőlük az egész határ. De a cseh katonák még elég számosan bent voltak Szárnyason. Ott tartózkodtak legtöbben az Iványi-kastélyban.

A hosszú hónapok óta tartó beszállásol ás nagyon meglátszott már ezen a kastélyon. Siralmas állapotban volt. A házi gondozás és felügyelet hiányában a szobák már minden bútor és felszereléstől mentek voltak. A kályhák összetörve, széjjelszedve, az ajtók kilincsei lecsavarva, az ablakok üvegtáblái sok helyütt kiverve. A konyhában, miután a községházán már ismételten kimondták, hogy a konyhaedény „szocializálva” van, odáig jutott a dolog, hogy egy ép vagy hasznavehető darab nem volt. Sehol egy bögrét vagy vizeskannát sem lehetett volna találni.

Csak a Borzsovay kapitány által megóvott diszbútor három szobában összezsúfolva és gondosan lelakatolva: az még meg volt.

A cseheknek most az a gondolatuk támadt, Hogy az ajtókat felnyitják, a bútort megnézik. Eből a nézésből az lett, hogy csomagolni kezdtek. Előkerít ettek valahonnan léceket, deszkákat meg szegeket és nemsokára Iványiné finom, sokrekeszes amerikai íróasztala, néhány léc közé szorítva,

ott himbálódzott az egyik szekér tetején és a szárnyasiak szemeláttára kocsikázott ki a községből.

Ezt az első darabot követték mások, kisebbek-nagyobbak és sok zárt láda is, úgy hogy a szárnyasiak végre azt hitték, hogy az egész cseh trén nem szállít egyebet, mint az Iványi-kastélyból származó drága holmit és bútort. És ebben a hitben hátulról a kert felőli oldalon a kastélyba próbáltak behatolni ők is, reménykedve, hogy még számukra is marad valami elhurcolni való.

Sokan, nagyon sokan tántorodtak meg ezekben a zavaros, fékevesztett, felfordult időkben, melyeki egyszersmind oly ínséges, oly anyagszűk, oly nyomorult idők voltak.

Mikor valaki végignéz egy olyan hurcolást, melyben a fekete ébenfa Ehrbar-zongorát lefeszített fedéllel viszik szekéren úgy, hogy befordítják a korcsma előtti árokba, a velencei tükörrel nekimennek a kapufélfának úgy, hogy ezer szilánkká törik és Arany, Petőfi meg Jókai remek kiadványait szemetes kosarakban hordják ki az állomásra, hogy lapjaikban cseresznyét áruljanak, akkor sok embernek szinte lehetetlenség nem azt gondolni, hogy ezek a dolgok jobb helyen volnának eltéve önála.

Az Iványi-kastélyban éppen ilyen munka folyt. Elöl a csehek vitték az oroszlánrész, hátul a kerten át vitte a lakosság azt, amit lehetett, azt ami még volt. A bőrdíványokról és karszékekről lenyúzták a bőrt és lenyúzták a többiekről a bársony és ripsz-huzatot is, mert ezek legalább papucs-nak szintén jók. Kötényekben vitték ki az asz-

szonyok a bútorok lószőrét és a könyvtárból a szép könyveket, ki egyenként, ki egész ruháskosárra valót. Rövid idő alatt eltűntek a polcokról a magyar és német remekírók, a francia regények és mindenféle díszeskötésű könyv, egymásután minden. Kint a pázsiton nagy konyhakéssel darabolták fel a perzsaszőnyegeket. Méternyi széles csíkokra vagdoszták, hogy jusson belőle minél több ágy elé való szőnyeg.

A jegyző próbálkozott vele, hogy gátat vet ennek a nagy rablásnak, de nem hallgatott reá senki. A csehek azt mondták, ne sokat beszéljenek, mert este úgy is sorra kerül minden, kirabolják m egész községet.

Mikor már sötét volt, nagy tüzet gyújtottak az Iványi-kastély elé és elkezdtek éktelenül rikoltozni és kurjongatni a cseh katonák. Hozattak bort és pálinkát és részeg fővel máglyát raktak az olajfestményekből, az acélmetszetekből, a flórenci kezetekből és körültáncolták azt. A lángok marta-léka lett sok szép értékes holmi. Ez a multság eltartott reggelig, mikor aztán rémült futással hagyták el a legtöbben Szárnyast, azt kiabálva: „Jönnek a magyarok!”

A magyarok azonban aznap nem jöttek és Szárnyason megint csak elég nagy aggodalommal Várta őket a lakosság. Noha ezt az aggodalmat korántsem lehetett ahhoz a félelemhez hasonlítani, mely múltkor vett erőt mindenkin. Megszokik az ember mindent. Szárnyas is megszokta, hogy ez itt most harctér, felváltják! egymást a csapatok.

Néhány cseh katona még lézengett a község-

ben egész nap. A riadalmak sorozatát egy új mozzanattal tarkította a jelenlétük.

Híre járt délután, hogy a csehek viszik a férfiakat, besorozzák katonának. Egyszerűen szuronyt szegeznek mellüknek és annyit mondanak, hogy: „Indulj!” Persze sokan megijedtek erre a hírre. Különösen a cselédsorban lévő emberek között volt olyan, ki megrémült, mert több helyen bérnek meg járandóságok körül egyenetlenség támadt a cseléd meg a gazda között.

A proletárdiktatúra akként rendelkezett, hogy mindenféle járandóság: búza, tengeri, árpa fokozott vagy éppen kettőzött mennyiségekben szerepeljen a kiméréseknél. A legnagyobb baj pedig az volt, hogy sok helyen még a rendes mennyiségre való sem volt már meg a magtárakban. Emiatt haragudott némely cseléd. Folytonos követelődések és összezőrdülések voltak napirenden. Volt cseléd, ki nem tartotta lehetetlennek most, hogy a csehek útján akarnak tőlük legalább egy időre szabadulni. Azok, kiknek valami volt a rovásukon, igyekeztek elbűjkálni.

Hozzám beállított jóismerősöm, Tóth Pali. Jelenleg béres volt Berencsy Pál bérlőnél, de életpályája különben tarka volt. Értett ő mindenféléhez. Senki sem tudta úgy megjavítani a tetőt, kettőrecet csinálni a baromfinak, ólat a kutyának, vagy nyelet a szerszámnak, mint Tóth Pali. Ha szénavételről volt szó, tekintély volt. Meg tudta mondani sötétben is, hogy lónak való-e a széna, vagy csak szarvasmarhának, vagy pedig hogy meg nem eszi azt semmiféle jószág, mert tele van bábagu-

zsalylyal. Vesztegoráiban értett a cipésmesterség-
 liez, oly takarosán meg tudott talpalni egy pár
 cipőt, hogy Losoncon sem különben. És mindemel-
 lett még jó és gyöngéd férj és apa volt, józan
 ember. Hosszú szép szőke bajusza pedig különös
 szelidséget kölcsönzött arcának.

Csak egy hibája volt: rettentő makacs volt.
 És ez a makacsság volt oka mostani bujdosásának.
 Mert nemcsak hogy nem engedett a maga igazá-
 ból soha, de arról sem lehetett meggyőzni, hogy az
 a félelme, mely őt arra készítette, hogy hozzám be-
 térjen, alaptalan.

Magával hozta sógorát, Siska Miskát; bejöttek
 a házba és kijelentették, hogy haza nem mennek
 „semmiért a világon.”

Mikor megpillantottak egy csehet, ki az udva-
 ron járkált, behúzódtak valamelyik szobáimba és
 búsan ültek ott, mint aki már nem reméli, hogy
 saját tűzhelyét viszontlátja.

Én tudtam jól, hogy az egész sorozási hír mese-
 beszéd s ezenkívül azt a boldog szakát éltük az év-
 nek, hol a költő szavai szerint „minden bokor szál-
 lást ad.”

Egy kis cselhez folyamodtam tehát, hogy e jó
 emberekítől szabaduljak, Komornám mesterien
 hajtotta végre a cselt. Estefelé lelkendezve rohant
 he hozzájuk s anélkül, hogy sokat beszélt volna,
 jelekkel mutatta, hogy veszedelem közeledik, me-
 neküljenek. A két atyafinak sem kellett több, ösz-
 síszeszedték magukat, egy szempillantás alatt ki a
 kertajtón, végig a kerten s átugrottak annak falán.

A kenyerestartisznyákat meg a kalapokat áldásommal hajítottam: át a falon utánuk.

Tóth Pali meg sógora a közelfekvő erdőcskében töltötték az éjszakát. De már másnap örömmel láttam őket viszont, miközben rendes munkájukat végezték. Némileg vörösbe hajló meggyőződéseikre kitűnő hatással volt az esti séta a pompás üde tavaszi levegőben, s Tóth Pali most ismét abban a meggyőződésében makacs, hogy én lényegesen hozzájárultam élete megmentéséhez. Ilyen madár ez a hála, odaszáll, hol semmi keresnivalója sincs.

Éjjel felegy órakor megint erősen kopogtak a ház ajtaján. Már meg sem ijedtünk és mikor azt mondták, hogy magyar katonák vagyunk, szállást keresünk, azonnal kinyitottuk az ajtót. Hatan érkeztek, hoztak magukkal egy gépfegyvert, melyet odaállítottak a folyosó közepére és nyugalomra tért mindenki. A gépfegyveres katonák közül talán kettő tiszt lehetett, de nagyon tartózkodók és csöndesek voltak, Csak úgy kívántak szerepelni, mint elvtársak és szomorúaknak is látszottak. Két napig szóttalanul ödöngtek a szobákban, meg a kertben. Harmadnap az egyik felnyergeltette Szellót és ellovagolt. A többiek szekérre tették a gépfegyvert és búcsú nélkül odébbálltak.

Új harcok.

Június harmadikán reggel csinos szürkén be-
lovagolt egy katona az udvarra és odaállt a tornác
elé. Ponty-zöld posztó egyenruha volt rajta, de
erről most már nem lehetett tudni, barát-e vagy el-
lenség? Magyarul kell-e megszólítani, vagy más-
képp.

De a lovas maga szólalt meg és azt mondta:
„Kezeit csókolom”. Ezen azután még jobban el le-
het igazodni, mint magán a magyar nyelven. Mert
sokan állítják most a legtisztább magyarsággal,
hogy ők oláhok, meg csehek, meg szerbek, meg
elvtársak. De aki úgy mondja: „Kezeit csókolom”,
aízizal olyan biztosra megyünk, mint Petőfi, mikor
ezt az elvet állította fel: „Ki a virágot szereti,
rossz ember nemi lehet”.

Az új jövevény Cserődy János volt, békésme-
gyei tanító, most annak a parancsnoknak a segéd-
tisztje, ki ide volt jövendő, kinek részére szállást
keresett. Elmondta, hogy jön sok katona is és
ágyuk, meg gépfegyverek és innen lesz majd tá-
madás Rimaszombat felé. Előkészítik azt innen,
meg Osgyán felől. Átkaroló mozdulatot vezényel-
nek, két hadosztályt visznek a csehek ellen, úgy
mennek majd felfelé északfelé, az ország határáig.

És ettől a naptól kezdve egyre több és több katona volt megint Szárnyason. Megtelt velük minden ház és a kúria olyan volt, mint a kaszárnya. Még a folyosón is holmi díványon, szalmazsákon, katonák aludtak.

A parancsnoknak századosi rangja volt és Melegdynek hívták. Jómegjelenésű, nyájasképű úriember volt.

A telefon drótjait most bevezették egészen be a belső szobákba és szemben azon a kis emelkedésen, melyen gyümölcsöskert van és mely még nemrég a Koburg hercegi-uradalomhoz tartozott, felállítottak hat ágyút Szegény szárnyasiak most egészen kétségbeestek és úton-útfélen siránkozva hangoztatták, hogy már most egészen bizonyosan összelövik a várost, „semmire teszik”, ahogy ők ezt kifejezni szokták.

És ők éppen attól a hat ágyútól féltek ennyire, melyek háttal álltak felénk a dombtetőn. Hiába volt a magyarázat, hogy az ágyú csak akkor veszedelmes, ha messze van, ha nem látjuk. Hogy is lehet ezt megérteni! Mikor az ökör is azt dőfi meg, ami közeláll.

A sok katona ott hemzsegett a kertben, hevert a fűvön, készült a harcra, mint a gyermek. Örültek és egyik sem kételkedett benne, hogy most majd visszahódítják az egész, a régi Magyarországot.

Minden késznek látszott már, csak még egy hiányzott. Látogatót vártak, a főparancsnokot: Böhm Vilmost.

Egy reggelen megérkezett ő is, nagy berregő sötét automobilon, beállt a kúria udvarára, kiszállt

és bement Melegdy századoshoz. A kis alacsony emberen fekete egyenruha volt és a zubbony ujján látszott három sarokvarrart széles aranysáv vörös alapon, ez jelezte magas rangját, valamint a fekete sapka alján alkalmazott széles aranypánt. Az egész megjelenés, a kis, rövidorrú, sárgás arc, a fekete ruházat, oly szokatlanná tették, hogy a katonák szomorú idegenkedéssel fogadták.

Mikor azután elment, behallatszottak a megjegyzések az udvarról.

Ott volt Bíró Jancsi, ki eddig csak a kiskutyát dajkálta egész nap, ki hitte volna róla, hogy olyan komolyan is tud beszélni. Ott volt Dolyák Józsi meg Juhász Pista, a régiek mind.

„Kár volt annyit kiabálni, hogy azután ilyenek parancsoljanak nekünk” — kezdte Bíró Jancsi.

„Te úgy sem lettél volna nagyúr sohasem” — mondja egy másik. — „hát neked mindegy lehet”.

„De mégis csak, nem mindegy az; jobban esett, mikor József főhercegnek szalutáltunk, Vagy Dani Balázsnak,* vagy akármelyiknek a régiek közül.”

„Az az egy jobb most, hogy nem kell haptákolni” — kezdi egy harmadik.

„Hát aztán fájt az neked 1

„Fájni nem fájt, csak úgy — sok volt már.”

„Haptákolnál, oszt vót haza, vót minden, nem volt oláh meg cseh. Nem megy az máskép!” — fejezte be Dolyák Józsi és jókora erővel és mégis játszi gyöngédséggel nagyot vert bajtársa háta közepébe.

* Dani Balázs tábornok, mint a IV-ik (budapesti) hadtest vezérkari főnöke vonult a háborúba.

De a jókedv nem tért vissza a katonák közé. Csak ültek elgondolkodva, lehajtott fővel, szótlanul.

A konyhából pedig kihallatszott Spitzer Sanyi hangja, ki civilben pincér. Már harmadszor mondta el siri csend közepette, hogy: „Tetszik tudni, hogy Böhm Vilmos egy nagyon nagy úr? És tetszik tudni, hogy ő is egy zsidó?”

Juhász Pista pedig összefont karokkal támaszkodott az ajtófélfához, most kivette a szájában lévő cigarettát, a földhöz vágta és csak annyit mondott csengő érces hangján: „A fene egye meg.”

Miután elment Böhm Vilmos Szárnyasról, csakhamar megkezdődött a harc. A dombtetőről kezdtek löni és folytatták a lövést egész áldott nap. Délután már a széplaki-dombról megküldték a választ a csehek. Küldték az ágyúgolyókat hol a temetőbe, hol a rétre, hol a várdomb oldalába. Este felé egyik ágyúgolyó valamelyik utca közepébe talált úgy, hogy a szembenlévő ház minden ablaka betört a levegőnyomástól és a vakolat lepergett az egész falról. Ekkor már nagy lett a riadalom Szárnyason.

És mielőtt lenyugodott volna a nap, egy áldozata is volt az ágyúzásnak. Egyik széles udvaron. a Nefelejts-utcában ült széken Madij András aradmegyei ember és közkatona s előtte állt egy hároméves kisfiú. Együtt játszottak. Az ágyúgolyó éppen közójük csapott és négy halálos sebet ejtett szegény Madijon, míg a kisfiú teljesen sértetlen maradt. Odahoztunk egy asztalt az udvarra, éppen oda, hol mindig üldögelni szokott, ott próbáltuk

kötözni az orvossal. Nem szólt, nem panaszkodott, csak ha kérdeztük vannak-e fájdalmai, akkor intett fejével, hogy igen. Reggel befejezte. Betért a jobb hazába egyszerűen, szónélkül. Ütött az órája.

Másnap csak szólt az ágyú és még hozzá katogott a gépfegyver. Kettő vagy három volt felállítva. A telefonba meg éjjel-nappal folyt a kiabálás, nem lehetett tőle nyugodni.

A kúria udvarán most már nemcsak katonák voltak, hanem asszonyok is. Állandóan ostromolták a parancsnokot avégett, hogy adjon nekik igazolványokat, haza akarnak menni Rimaszombatba. Eljöttek onnan vigyázatlanul valami élelemvásárlás ügyében, a harc kezdete itt kapta őket, most pedig már nagyon szeretnének hazamenni, otthon várják őket étlen-szomjan az apró gyermekek.

A parancsnok szökött, bújt előlük, Cserődyt bízta meg, beszéljen velük. Ő tanító, ő megmagyarázhatja nekik, hogy most nem lehet.

EZ azonban nehéz feladat volt. Az asszonyok szinte leborultak előtte, elnevezték drága, aranyos elvtárs-tisztúrnak, úgy kérték, eressze őket haza.

„Hát nem hallja lelkem, hogy ágyúznak meg lőnek, nem érti, hogy most nem mehet?”

„De tetszik tudni, a gyermekeink két nap óta egyedül vannak, nem ettek.”

„Hát jobb lesz azoknak a gyermekeknek, ha ágyúgolyót kap az anyjuk?”

„Mink úgy hallottuk, hogy asszonyokra nem lőnek . . .”

Cserődy bement a házba s a háziállatokhoz tar-

tozó szép fehér madár nevét morogta maga elé. Szegény asszonyok pedig csak sírtak a kapu előtt tovább és onnét nem tágitottak.

Harmadnapra délben szűnt csak meg az ágyúzás, mikor már egész Szárnyasnak megfájdult tőle a feje és még inkább a szíve. Mert az ágyúzás meg a gépfegyver úgy hangzott, mintha csak egyre azt mondta volna: „Hasztalan, hasztalan.” Melegdy százados meg is mondta, hogy mindent szívesen elkövetne, hogy ne legyen támadás, céltalan dolog ez most. De ezeket az embereket nem lehet tartani.

Délután, rögtön ebéd után, egy katona jelentést hozott, hogy már lehet előre menni. Ez a katona egy kis sötétpej kancán lovagolt s a házbeliek azonnal ráismertek, hogy ez nem más, mint Szellő, kit elvitt a gépfegyveres tiszt és kire nyolc nap óta hiába vár az egész ház. Megkérték a katonát, eressze el csak egy percre a lónak kantárát. Az okos állat rövid ügetésben indult az istálló felé, fejével betaszította az ajtót és nyerítve állt be a megszokott helyre. Semmi kétség sem lehetett benne, hogy ez a ló idevaló. Ekként került vissza Szellő szerencsésen másodszor is gazdájához.

Melegdy százados pedig kocsira ült és elindult legénységével Rimaszombat elfoglalására.

A csehek utolsó percig nem hittek benne, hogy a magyarok átlépik a Rimát s nem hitték el azt azok a magyarok sem, kik úgy rendezkedtek be múlt december óta, mintha a csehek volnának állandó gazdáik. De ezek még csak nem is voltak olyan számosan. Voltak ezeken kívül azok is, kik élesen nyilatkoztak a vörösuralomról és mindenféle egyébről,

kiknek véleményét kiszerveztette holmi vidéki újság, kik elfelejtették volt, hogy a magyar földön, foglalt legyen az, vagy nem, megszűnt az az idő, mikor mindent hangosan ki lehet mondani.

A Rima mentén a csehek beásták volt magukat a jobboldali töltésben, meg az országút árkában. És a dombokon több helyen voltak ágyúik. Úgy gondolták, hogy ez elég erős védelem. De a magyarok végrehajtották ezen a június tizedikén a tervezett átkarolási mozdulatot és nekimentek az ágyúknak is. Már a második üteget foglalták el. Csak akkor vették komolyan a helyzetet a csehek Rimaszombaton.

Budapesten nyolc hónap óta úgy cselekedtek, úgy és olyant beszéltek, hogy a csehekben általában, de különösen a katonákban, teljes jóhiszeműségben vert gyökeret az a meggyőződés, hogy ők csak foglalni jönnek azt, ami az övék. Örökidő óta jogos tulajdonuk. Hogy itt harcnak tárgya nincs. És ime a magyarok be is ismerték ezt az alapigazságot, nemcsak hogy puskalövés nélkül engedik nekik országuk egy harmadrészét, hanem viseletükkel is jelét adják annak, mily kevésbé törődnek ezzel a ténnyel. A közelfekvő Losonc városában ez év januárjában farsangkor az erősen vigadni vágyó lakosság így szerveztette és nyomtatta ki a táncmulatság meghívóit: „Az x y z szövetkezet jövő hét csütörtökén kabaréval egybekötött táncmulatságot rendez ... A mulatságot megszállás esetén is megtartjuk.”

A csehek tehát — nem csoda — makacsul vallották, hogy nekik harcolniok nem szükséges. Most

pedig a magyarok, a vörös-magyarok, egyszerre készek voltak harcolni. Ez nagy zavarba hozta őket.

Megkezdték Rimaszombaton az eszeveszett menekülést. Magyarok és csehek egyaránt. A Breznóbánya felé vezető országúton kocsi kocsi után ment és kínlódott rajtuk és velők sok ember, kiket ilyen módon hasonlíthatlanul nagyobb kár ért, mintha egy ideig nyomorgatta volna őket a vörösuralom.

Ellehet mondani, hogy a vörös uralomtól való félelem nagyobb szerencsétlenség volt, mint az maga.

Hányan, hányan mondták e végzetes szomorú időkben, hogy nem érdemes a haza már a szeretetükre, nem akarnak fiainak hívatni, szégyenlik a magyar nevet. Szegények! Önmaguknak állították ki a szegénységi bizonyítványt! Nem tudták ők még, hogy értéktelen itt minden a földön, hogy nincs nagy, nincs jó, nincs érdemes e világon: semmi, minden csak por, hamu, sár, rög, hús, csont, füst, törmelék, — magábanvéve hitvány, élettelen anyag. Tökélyt, formát, fényt, nagyságot, erőt, értéket, szépséget, jóságot varázsol mindenre az érzés, az eszme, a szeretet. S ha e száraz, ernyedt emberiségéből már nem telik abból az érzésből, melyet még a szívvel sem lehetne kitépni a kebelből, nem telik abból a hűségéből, mely csontjaink velejénél is mélyebben volna belénk oltva, ne csodálkozzék, ne a házára vessen. Görögország hegységei ugyanazt a márványt rejtik magukban ma is, melyből Praxiteles vésője faragta halhatatlan remekeit. Ugyanazon fok alatt fekszik Palesztina, ugyanazon tenger mossa partját, mint mikor tejjel-mézzel folyó országnak magasztalták s gyönyörűséggel beszéltek

Jerikó rózsáiról. Minden, ami akkor volt, lehetne ma is, de ha világítás nincs, ha sötét van, milyen a legszebb táj? Mit terem a föld, ha a napsugár melege nem vetődik reá? Nem lehet annak nagy ideálja, ki erősen érezni nem bír. S aki mindig a tárgy érdekességét kutatja, boncolgatja, saját kebelében keresse a hiányt.

A breznóbányai országúton folyt tehát a nagy menekülés és nagy zavar és kapkodás volt a rinia-azombati vasúti állomáson is. A csehek mentették volna azt a sok portékát, mely általuk került az üzletekbe, a ruhanemű, az élelmiszer, minden, amit csak vinni lehetett, Óriási tülekedés származott ebből. A vasutasok között volt olyan, ki nem jól végezte dolgát a csehek szempontjából, nem jól állította a váltót, nem jól fűtötte a mozdonyt. Témerdek vasúti kocsit lemaradt, még mindig az állomáson volt, mikor már kocsizott be a városba Melegdy százados és vele Cseródy János lóháton, szürkéjén.

És Rimaszombaton leírhatatlan öröm és lelkesedés tört ki az emberekből, hömpölygött az utcán, telítette a levegőt. Eltették a magyar katonákat, integettek feléjük és nem tudtak eléggé kifejezést adni a boldogság amaz érzetének, hogy megszabadultak attól a képtelen, borzasztó lidércnyomástól, hogy Magyarország közepén nem szabad többé kimondani azt, hogy magyarok vagyunk!

XVI. FEJEZET.

Kis és nagy gyarlóságok és ármányok.

Ebben a szerencsétlen, kínos zökkenésekben felvonásszerűen élt az ember. Olykor néhány pillanattig feledni, lelkesülni, vigasztalódni lehetett, csak azért, hogy gyors egymásutánban váltakozzék ismét a csüggedtség és bánat s újabb veszedelmek szakadjanak reánk. De még a józan ész is reámutatott a számtalan gondra és gyógyíthatatlan keservre, mely mindnyájunkat körülvelt.

S mikor a katonák Szárnyast elhagyták, felélegzett az egész község. Napok óta nem lehetett már szabadon járni, hiába volt a jó eső, nem lehetett kapálni menni, hiába volt a június, nem lehetett kaszálni és meg volt akasztva az a szüntelen jövés-menés, mely a földművelésnek, a termelésnek elmellőzhetlen kelléke és a falusi szokásokkal jár. Most legalább nyugodtan dolgozhatott mindenki. Katonák jöttek ugyan most is, de kisszámban és rövid időre, csakhamar mentek észak felé ők is.

Ebből arra lehetett következtetni, hogy most már az innét északra fekvő községek és kastélyok telnek majd meg velők. Aggódva gondoltam Somogyira, A kedves kastély magányos fekvésénél fogva nagyon is ki volt téve a beszállásolással járó

veszedelmeknek. És üresen is állt. Magárahagyva kell majd dacolnia a katonai sáskajárás meg az elvtársi garázdálkodással. Mihelyt lehetett a község-házán igazolványt kapni, elindultam Somogyiba,

Jókor érkeztem. Az elvtársak elkészültek kedvenc foglalkozásukkal, a leltározással. Ezenközben megismerkedvén a szép kerttel, a kastély tágas szobáival, elhatározták, hogy népünnepélyt rendeznek itt, ez a népünnepély volt folyamatban, mikor eléálltam a csúcsíves tornác előtt.

A kertben diadalkapuk, vörös zászlódísz, a tennispályán zenekar volt felállítva és tánc készült, a kert másik oldalán pedig emelvényről beszélt a közönséghez Bolonyi Károly, a kerülő fia.

A beszéd körülbelül egy harmadikos gimnazista tudásának magaslatán szárnyalt és barátságosnak volt mondható. A szónok szívélyes és pártfogó melegséggel sajnálkozott azon, hogy ezen a nagy örömnepen nincsenek itt a ház tulajdonosai, mert ezek bizonyosan osztoztak volna a nép örömében s a nép viszont büszke lehetett volna reájuk. Eddig minden jó volt, De a beszéd után a lelkesedésében mámoros fővel hullámzó közönség, ahogy minden felügyelet nélkül ki-bejár az összes szobákban, nem látszott messze tőle, hogy megkezdi az apróbb hurcolást, mely rablással szokott befejeződni. Bolonyi Károly volt mindenütt a vezető, a rendező.

Mikor észrevett engem, udvariasan köszöntött és ismételte beszédének azt a részét, miszerint sajnálja, hogy nincsenek itt a méltóságos úrék, üdvözölt engem, mint közeli rokonukat,

„Mi tudjuk — folytatta nekimelegedve —, hogy

boldogult férjének ez volt a szülőháza. Ezért felajánljuk, hogyha bármit óhajt innen elvinni, valami arcképet vagy emléktárgyat, rendelkezésére áll, mi kívánságát mindenben teljesíteni fogjuk.”

Bolonyi elvtárs ünnepélyes hangulatában ekként egyszerre színt vallott, Kimondotta, hogy úgy tekinti magát, mint aki szabadon rendelkezik mindennel.

Pedig jaj, ha elkezdődik az osztás, mert addig azután nincs nyugalom, míg a házban egy ép darab a helyén van. Olyan ez, mint mikor megfűrnak egy töltést. A vízáradat elvégzi a többit, kiszakítja az egész gátat. A pillanat kritikus volt, erre a bőkezűségre nem voltam elkészülve. Nem jutott eszembe más, mint kimondani azt a sarkalatos igazságot, melyről már fentebb beszéltem s mely a tízparancsolatban foglaltatik:

„Köszönöm, hogy szívességet akarnak velem tenni, de a tulajdonosok távollétében sem én, sem senki más nem vihet el innét semmit, mert ez nem a mienk.”

Az elvtársak elcsendesedtek. Elborult arccal néztek maguk elé, de ellenvetést nem tettek. Ez az igazság a maga egyszerűségében megtette teljesen kijózanító hatását.

Most már azon voltam, hogy a pirulát kissé megcukrozzam. „Maguk méltán büszkék a méltóságos úrra,* mert ő olyan kiváló művész, amilyen csak ritkán akad a világon. Most kötelességük ott-

* Hubay Jenő, világhírű zeneszerzőnk és hegedűművésznünk, a m. kir. zeneakadémia igazgatója.

honát óvni, mert az ilyen otthon olyan, mint a múzeum, érdekessége a hazának és kettős értékkel bír.”

Az elvtársak elálltak az osztogatástól. A háznak szép bútora, művészi ízléssel megválogatott képei, tárgyai sértetlenül megmaradtak. Sajnos, a belső felszereléshez tartozó fehérneműt már előbb elhurcolták volt az itt beszállásolt csehek, mert nem volt kellően elraktározva, A birtok gyönyörű és értékes beruházása pedig martalékul esett a világot uraló nagy ármánynak, melyben a Bolonyi Károly-féle kis elvtársak annyit sem számítanak, mint a tücsök a szénásszekéren, vagy a sirály a négykürtös nagy gyorsgőzhajó fedélzetén; közvetve pedig annak a lelkiismeretlenségnek, melyet a forradalom, a foglalás és a vörös uralom nevelt naggyá.

Budapesten júniusban már mindenképpen rosszul állt a proletárdiktatúra. Megbukott volna már akkor is, mert hiszen tételei és kormányzásának módja, elveinek minden egyes szava csak ellenszenvre, csak tiltakozásra találhatott minden józan gondolkozású emberben. De a proletárdiktatúrának még nem volt szabad buknia, mert akkor ellenségeink nem teljesíthették volna a háború alatt tett ígéreteiket. Ha bukik a proletárdiktatúra, akkor nem lehetett volna háromnegyed Magyarországot rablás céljából kiszolgáltatni az oláhnak, a többit pedig csehnek, szerbnek. Ezért nagy ígéreteket tettek a Budapesten hatalmon ülőknek, hogy tartsanak ki, ameddig lehet.

De hogy ez lehetséges legyen, kellett hadjárat fel Zólyomig, fel Kassáig, hogy lehessen még pár hétre összerabolni azt, ami a szerencsétlen főváros

élelmezésére szükséges volt. Ez volt a világ nagy ármánya. És kezére játszott ennek Somogyiban, és sok más helyen, a bizalommal visszaélő, feladatának meg nem felelő alkalmazott.

Zabary Kálmán somogyi gazdasági intéző, mihelyt a forradalom elvitte mellőle gazdáját, beleszédült az egyedüluralkodás veszélyeibe és kísértéseibe. Mikor bekövetkezett a cseh megszállás, kereste az új hatalom pártfogását, forgolódott a zsupán körül, az új égitest fénysugaraiban fürdött, ennek szolgált, ennek kegyeiben reménykedett;, ebben látta frisskeletű társadalmi állása megsziárdulását.

Szomorú képét adják mindig a zavaros viszonyok az emberi állhatatlanságnak és haszonlesésnek. Ha nincs mögötte a törvény és államhatalom támasztókarója, ha nincs a felebbvaló ellenőrző szeme, útírányt veszelve, azonnal lelép sok ember a kötelesség keskeny ösvényéről.

Mikor a csehek menekülni kezdtek Rimaszombat elfoglalásakor, Zabary látta, hogy magyar, és hozzá vörös, uralom alá kerül. Megszólalt a lelkiismeret, következett a rémület és a futás. Befogatta a reábízott uradalom néhány szekerét, felrakta azokra a saját holmiját s mentette a mindennekfelett becses, saját, személyével együtt. Mint a hűtlen pásztor, odahagyta ő is a reábízott nyáját.

A proletárdiktatúra vette át a kormányzást Somogyiban. És vele együtt a gazdaság kisebb emberei: a gazda, a gépész, az írnök. Ment a dolog, a munkástanács hevenyészett laza vezetésében, mint a sánta ló, de mégis ment ideig-óráig.

Elkövetkezett azonban megint a csehek uralma, s akkor viszont a munkástanács tagjai rémültek meg.

Messze voltak még a cseh katonák, már ezek is menekültek eszeveszetten. A vörösuralomnak pedig egyéb sem kellett. Céltudatosan riasztotta el ügynökök által a birtokos osztályt vagy közegeit, hogy szabadabban rombolhassanak. Ment is már a sok vonat a rablás eredményével fel Budapestre. S ez lett a sorsa a teljesen árván maradt somogyi birtok szép tehenészetének, növendékjóságának, a sertésnek, a juhállománynak. Ment fel minden az eszes zsarnokok és a balga nép táplálására, hogy még hat héttel tovább őrzönghessenek az előbbiek hasznára, az utóbbiak kárára.

A somogyi birtok sorsával azonban ismét túlhaladtunk a pillanat eseményein. Mert június 20-án ez az egész vidék még magyar uralom alatt volt és a mi derék jó embereink, a Bíró Jancsik, meg Juhász Pisták, Karikás Sándorok, Józsik és Mihályok egész serege nekivágott a haza felszabadításának. Nem kételkedtek benne, hogy ennek meg kell lennie, s abban sem, hogy ők ezt meg is tudják csinálni.

És haladtak előre bátran, tántoríthatatlanul, és nem zavarta őket az sem, hogy egyik-másik már ott pihent Léva alatt az alsó réten, vagy a zólyomi erdőben, a kassai nagy országút árkában, vagy a nagymihályi szántóföld közepében. Nem bánták, mert nem függtek ők olyan nagyon ezen a földi léten, nem bánták, mert nem mindegy-e az, mikor fejezzük be ezt az úgysis rövid, úgysis több fájdalom-

mal, mint örömmel egybekötött, földi létet, hacsak jól tudjuk befejezni, oda tudjuk adni valamiért, ami megérdemli ennek az örökké háborgó, örökké küzdeni és harcolni, örökké lelkesülni és ragaszkodni akaró, örökké zaklató és zakatoló szívnek utolsó dobbanását.

Ahonnán pedig elvonultak a katonák, ott viszonylagos csönd volt. Az elvtársak még egyre leltároztak, de csendesebben. Nem leltároztak olyan erőszakosan, olyan öntelten és a lakosság tudta már, hogy ezeknek a leltároknak hasizna nem lesz.

Folytak a községházán a hosszúra nyúló tárgyalások¹, a birtokok szocializálásáról, melyek közben a tulajdonosok teljesen meg voltak győződve arról, hogy ennek eredménye nem lesz.

Az iskolákban, noha jól benne voltunk a júniusban, újból megindult a tanítás.

Egy lázasan proletár, görcsösen vörös tanítás, melynek napi eredményével hűségesen beszámoltak a kisfiúk az utcán meg az udvarokon.

Hétfőn Miklós Pisti ünnepélyesen kiabálta, még mielőtt kérdezték volna: „Ma az volt, hogy mindenki elvtárs lesz! A tanító úr, meg apuka, meg én is! Már mind mind ki vagyunk nevezve.”,

Kedden Misi jelentette, hogy: „ma azt tanultuk, hogy a tőke nem lesz többé úrrá felettünk.”

„Hát azután mi az a tőke!” kérdezte Misitől valaki.

Misi nagyon elkomolyodott. „Hát talán a szőlőtőkéről mondta a tanító úr, mert hogy Miska bácsi, meg apa, meg mások is mindig részegek... De én nem tudom biztosan.”

Azután énekelték a Marseillaiset is torkuk-szakadtáig, az ártatlan kicsikék. No, de azután volt szó a madarakról is, meg a virágokról is, és minden másodnap szabadban volt a tanítás, ami mégis csak ér valamit.

Ezekben, az elmúlt napokhoz viszonyítva, nyugalmas időkben eszébe jutottak mindenkinek aizok, kiktől távol volt. Milyen világ lehet ott most, ahol ők vannak? Van-e Magyarországon egy hely, egy zúg, mely nincs feldúlva, hol biztonság és béke uralkodik. És gondolt mindenki holmijára is. Aki-nek Budapesten csak egy ládára valója volt, méltán aggódhatott, hát még akinek több volt, egész lakás, vagy ház. Ideje volna ennek utánanézni.

Elhatároztam, hogy felutazom Budapestre és, fölmentem a község házára igazolványt kérni. Csomay elvtárs, a volt kéményseprő uralkodott ott. Küldözte naphosszant a cédulákat a különböző rendeletekkel.

Különösen sokszor rendelte el, ki mit és hova tartoznak a gazdák fuvarozni, természetesen ingyen, ami miatt ezeknél már magas hullámokat vett az elkeseredés. Úton-útfélen kiabáltak feléje: „Takarodjon a kéménybe, vissza oda, ahonnan jött!”

Az igazolványt most épp olyan könnyedséggel állította ki, mint szokta régen a seprésért járó számlát. Mikor az igazolványt átvettem, tiltakozva ráztam a fejemet:

„Ejnye, ejnye Csomay, hát maga ilyen elvtárs? Mostani világban kiteszi a nevem után azt, hogy grófné.”

Csomay nyakkendője kissé merész; eperfagy-
lalt árnyalatához alkalmazkodva pirult el:

„A méltóságos asszony megérdemli ezt tőlünk”
— monda zavartan.

„Nagyon köszönöm. Még nem tudtam, hogy a tanácsköztársaság ismét állandósította a főnemes-
ség címeit. No de se baj, talán nem is fogják olyan nagyon nézni ezt az igazolványt.”

A község közepén el kellett menni Paksi asz-
talos műhelye előtt. Régebben ő maga is kissé
szélsőséges elveket vallott, de most, kivált amióta
bezárták és elhurcolták, teljesen ellenforradalmár-
nak vallotta magát titokban. Mikor útközben meg-
álltam a műhely előtt és meglátta kezemben az
igazolványt, azt tanácsolta, várjak az utazással
addig, míg valami megbízható ember utazik szin-
tén, mert a mostani időkben kellemesebb és bátor-
ságosabb alkalmas kísérővel utazni. „Jó, mondám
neki, csak aztán ne küldjön értem valami egészen
elkeseredett kommunisztát.” Paksi csak legyintett:

„Megtért az most már mind, mióta itt vannak
a budapestiek. Előbb nem tudtuk, hová akarnak
kilyukadni, de most már tudjuk.”

Már másnap jelentkezett nálam egy alacsony
kis ember, ki mindenféle aprósággal szokott a pia-
con kereskedni. Most is élesztőért szándékozott fel-
menni Budapestre. Bató Péternek hívták. Bátorító
hangon jelentette nekem, hogy „én a méltóságos
asszonyt fel is viszem, meg le is hozom”, mintha
osak a hátán lévő nagy batyuban elhelyezhető
tárgyról volna szó.

Némi meglepetéssel néztem reá. Emlékezetem-

ben valami nem kedves jelenetben volt megörökítve a személye.

Azzal a tapintattal, mellyel a meggyőzések sziíklái között összeütődött férfilelkeket alkalmasan lehet kezelni, szelíden kérdeztem tőle:

„Azt hittem Bató, hogy maga nagy kommunista?”

Bató letette a bátyúját, kiegyenesedett, úgy válaszolt:

„Nem voltam én, kérem, kommunista soha!”

„No de mégis, mikor azok a beszédek voltak a városháza előtt, meg azok a felvonulások a vörös lobogókkal, maga volt az, ki legjobban kiabálta, hogy: vérbe kell fojtani a...”

„Az akkor volt kérem!” — szakított engem félre Bató a meggyőződés hangján. „Tetszik tudni, akkor haladni kellett a néppel, akkor úgy volt. De most már fordult.”

Szóval megkezdődött Magyarországon az az idő, mikor nem alkalmas dolog valakinek a politikai múltját túlságosan hánytorgatni.

Az esti vonat elé együtt lépegettünk Batóval. Akkoriban csak harmadik osztály járta és este tíz-kor csak lassan döcörögve indult az egyetlen vonat Budapest felé. Ablak nem volt a vasúti kocsikon egy sem. Kiverte azokat a forradalom. És világitás sem volt.

Elfoglaltunk két helyet, egy úgynevezett szolgálati szakaszban, melyben nyolc személyre volt hely, de melyben rajtunk kívül csak két vasutas ült. Mindegyikünk egy-egy sarokban foglalt helyet és csendben bámult ki a borús júniusi éjszakába.

Fekete felhők: kavarogtak az égen, hébe-hóba hasadt ki belőlük csak egy vakító villámlás. Ledültem a kocsi padjára, lehunytam szemeimet. De az álom enyhítő feledése soká kerülni akart engem. Már jó ideje csend volt, mikor Bató mozgolódni kezdett. A félhomályban inkább mozdulatainak nesze után tudtam megítélni, mi történik. Bontogatni kezdte batyuját. Előkerült egy fél kenyér, egy megtöltött palack, néhány csomag dohány, egy pipa, egyéb apróság s mindezt gondosan a pad alá helyezte el.

Szabaddá vált egy nagy rojtos pamutkendő, mely mostani divat szerint házilag sötétpirosra volt festve. Bató felállt, széjjel rázta a kendőt és lassan, óvatosan végigterítette rajtam. Ezután leült, behúzódott a sarokba. Odakünn zápor eredt meg. A hűvös szél becsapott a kocsi ablakán és az eső verte Bató vékony, rossz pamutszövetből készült, kirojtolódott nadrágját, sokszor foltozott, kitalaposott ócska cipőit, mialatt a vonat egyenletes zakatolással ment bele, a sötét éjszakába Budapest felé.

A sötétben bevilágít mintegy hajnal pirkádása. Reggel van már! Dehogy, még éjfél sincs. Egy más világnak fénye ez. Báró Jósika Miklós, jeles írónk, így jellemzi: „Világ... hol jobban öszszeférjünk és inkább szeressük egymást.”

XVII. FEJEZET.

Budapest.

Milyen volt Budapest az 1919. év júniusának végén? Mint valami szegény sebesült, kit rosszszívű emberek gondozatlanul, átvérzett, barnáraszáradt kötésekkel, lerongyolt ruházattal, kiéhezetten, valami sarokban felejtettek.

A rég nem tatarozott, bekormozott, lepergő vakolós házokról mindenfelé lógtak holmi gyűrött, barnásszínű, megfakult rongyok, melyek époly távolálltak az ünnepi, ragyogó lobogódísztól, de még magától a vörös színtől is, mint amilyen távolállt a hazában minden és mindenki attól, ami az örömnek lényege, vagy jelképe lehetett volna. Búsan kapkodta ide-oda a szél is a »zászlókat, búsan kavargatta az utca bőven felhalmozott porát és szemetjét.

Az üzletek zárva voltak. De azért a szokottnál sűrűbb emberáradat hullámozott örökké az utcákon. Itt-ott az élvezet, a szórakozás álarcát akarták felölteni. Itt-ott megkísérelték a vígság, a mulatozás bélyegét reányomni erre a bódultan, bőszen, riadtan ide-oda hömpölygő tömegre. De hasztalan. Nem lehetett annak más képet adni, mint a féke-

vesztett tömeg félelmetes képét, mely ijesztően hasonlít a zsákmányt, prédát, táplálékot kereső vadállatra, vagy az üldözött, búvóhelyeiből kikergett, eszeveszetten menekülő vadra.

A régi épületek, azok, amelyekhez a történelem, a hazafiság, a műveltség fénykörnyezte fogalmai fűződtek, évszázadokon, évtizedeken át, mint a kihült pusztai tűzhely, mint a lángnélküli lámpa, mint a zsibbasztó betegségben fekvő ember, élettelenül bámultak maguk elé.

Az utcán, a villamosvasutakon mindenfelé csak az ingerültség, a türelmetlenség hangját lehetett hallani, sőt nemritkán szitkokat, káromkodást. Elfojtottan vagy hangosan, de kitört a mérges elégedetlenség az emberekből.

Keservesen zúgolódva ácsorogtak az élelmiszerek boltjai előtt, jobban kifáradva ott, mint régen egész; napi munkában; és sokszor kielégítetlenül távoztak onnan. A dúsan termő föld, ügylátsozott, megtagad már mindent a nélkülöző várostól, csak egyetlen dolog volt elérhető mindenki részére, a tők. A régen te lenézett, nem sokba vett, főzelékek legszerényebbike.

Ebben az időben volt Budapesten az emberiségnek, ennek a szegény megkínzott emberiségnek: egy különösen sújtott osztálya: a házmesterek. Régebben is sokszor esett róluk szó. A hólapátolás idején, a kapupénz miatt, a házbér beszedése, s mindenféle a házban előforduló kisebb-nagyobb hiányok, vagy bajok miatt. És a budapesti, kissé türelmetlen, rendesen pontatlan és mindig rendetlen közönség, nemritkán zsörtölődött a házmesterek

fölött. Máskor nevetett az élceken, melyek e hagyományos alakok körül szárnyra keltek és tovább nem törődött velők. Nem gondolta senki, hogy lesz idő, mikor hősiességet, szinte vértanúságot fog tőlük követelni a kor. Mikor a ház- és lakástulajdonosok tőlük fogják a bátorság és körültekintés azon erényeit követelni, melyekkel maguk nem mindig rendelkeznek és mikor a vagyonnal járó összes gondok teljesen a házmesterek vállain fognak nyugodni.

Szegény házmesterek sok rossz éjszakát töltöttek Budapesten a proletárdiktatúra alatt. Az elvtársaknak egy különös szokásuk volt: éjjel csengettek be a házakba, éjfél után. Éjjel törtek reá zord modorral és parancsoló hanggal a szegény házmesterekre és a csoszogó járást előidéző papucsok, melyek eddig csak a kapunyitás rövid útját szolgálták, most arra voltak hivatva, hogy hosszadalmas és kellemetlen házkutatások alkalmával is viseltessenek. És még ezer szerencse, hogy tavasz és nyár volt, mert különben halálos betegségeket szereztek volna a házmesterek. De nyírott bárányra enyhe szél fúj, mondja a közmondás. Mikor azonban; a munkájukat inkább gorombasággal, mint alapossággal végző elvtársak eltávoztak, a házmesterekre újabb gond szakadt. Az értékeket valami biztos helyre kellett rejteni. Mert hátha legközelebb megint házkutatás lesz. És elkezdődött a rakosgatás, dugdosás és hurcolás fárasztó munkája. Először magában a házban a lakóknál, pincében, padláson és azután megkezdődött kint a szabadban az ásás.

Szegény budapestiek, kik közül sokan soha életükben ásót vagy kapát nem láttak, most igen sokat ástak. És sokszor nehéz köves talajban. Próbálkoztak a kövezet felszedésével, a beton feltörésével és mindenféle egyéb nehéz műveletekkel.

A Margit-hídról, éjjel, messziről meg lehetett látni a Margitszigeten az apró gyertyácskák fényét, melyek világánál ástak. Az így foglalkozók nagy száma már bizalmatlanságot kelthetett, az igazán óvatosak és ezek közt elsősorban a házmesterek batyut kötöttek és azzal mentek ki Budakeszi felé a Hűvösvölgybe, vagy fel a Svábhegyre. Ott azután esti tíz óra után valami bokorban vagy cserjésben hozzáfogtak az értékek elásásához, nem ritkán esett meg, hogy azt vették észre, hogy közel hozzájuk a szomszéd bokorban ugyancsak gyertyafény mellett szintén ás valaki. És volt olyan eset is, mikor dermesztő réműlettel ismertek reá ebben a bajtársban az éjjel házkutatást tartó elvtársra. „Legyen nyugodt”, — biztatta ez — „én magam is háztulajdonos vagyok, úgy sejtem, hogy ma éjjel nálam fognak kutatni.”

Mikor azután hajnal felé a már második éjszakát álmatlanul töltő házmester hazafelé vergődött a városba és azt hitte, hogy legalább egyidőre végzett a földművelés munkáival, kétségbeesett, midőn megakadt a szeme a nagy falragaszokon, melyeken a tanácsköztársaság szigorúan felhív mindenkit, hogy szántsanak, vessenek haladéktalanul, tekintet nélkül arra, hogy melyik hónapját éljük az esztendőnek és hol tartózkodunk.

A házmesterek a tanácsköztársaság uralma

alatt sok rendeletet kaptak, melyek pontos teljesítésével nagyon megkárosították volna úgy a háztulajdonosokat, mint a lakókat. E rendeletek egyike azt követelte tőlük, adják be az őrizetükre bízott nemzetiszínű zászlókat.

Mikor a vörös uralom megbukott és a sokáig bitorolt helyekről lekerültek azok a szomorú, inkább barna, mint vörös, zászlók, akkor hamarosan mégis csak ott lengett Budapest legtöbb házán megint a régi, a háromszínű nemzeti lobogó: megmentették őket a házmesterek. Sokan, nagyon sokan közülök megálltak helyüket, s szolgálatot téve, hűséget tanúsítva személyek iránt, egyszersmind szolgálatot tettek a hazának is.

Ezeket látta meg, ezeket tudta meg az, ki többhónapi távollét után megjött Budapestre. Másnap, harmadnap észrevehetett sok minden egyebet is. Június vége volt, de nem jártak az utcán a vidámarcú, vilzsgára készülő gyermekek. Hiányoztak a gondosan felgöndörített hajú kisleányok, a legjobb ruhájukra komoly fontossággal ügyelő kisfiúk, hiányoztak a büszke örömtől sugárzó szülők.

Nem terjengett a levegőben az az ünnepélyes hangulat, mikor az egész évi tanulás fáradozását, a vizsgák szorongását felváltja a szünidőre való örvendezés s mindezek fölött ott lebeg egy érzés, mely többet ér mindennél, mely fölüláll minden tudományon, mely aransugarat vet visszafelé és előre: a hála érzete.

Az iskolaév végén dereng először mindnyájunk lelkében annak: tudata, annak megértése, mit

köszönünk azoknak, kik velünk fáradoznak egy hosszú éven át, sok nyűgös órán keresztül. S a hálának ez az érzése kiújul minden évben, megjön, mint a tavasz. Új hajtást hoz ismét a szülő szívében, midőn gyermekét viszi haza a vizsgáról, ott van a nagyszülő szívében, midőn már az unokákat várja vissza iskolából s egy nemes érzés édességét önti az emberiség közé évről-évre.

De mindez hiányzott most. Az iskolaévet mindenütt riadt sietséggel, ünnepélyesség nélkül kellett befejezni, mert ha akadtak Budapesten emberek, kik házkutatásokat végeztek, kik fehérneműt, ékszert, bútort eltulajdonítottak és elhurcoltak, akadtak olyanok is, kik kíméletlenséggel beléptek olyan helyekre, hová soha, semmi körülmények között nem lett volna szabad betenni a lábukat.

Beléptek: Istennek, imádságnak, apostoli munkának, nevelésnek, tudománynak és tanításnak szentelt hajlékokba. És ezeken a szent helyeken merészséggel és gonoszsággal zaklatták azokat, kik a legnagyobb önzetlenséggel végzik a legnemesebb munkát, mely szellemi téren végezhető.

De ennél még többet is tettek. Menekülésre kényszerítették a szentéletű szerzeteseket, a szendelkű jó apácákat, kik évtizedek óta tanítják, nevelik, jóra serkentik, buzdítják, vigasztalják az emberiséget a bölcsőtől a sírig. Kik évszázadok óta kemény harcot vívnak, kik még a nyugalmasnak látszó időkben is szüntelen küzdenek a borzasztó korszellem ellen, mely arra törekszik, hogy a valást kiirtsa az emberiségből s ezáltal kimondhatat-

ian kínokba, nyomorúságokba és zavarokba döntse.

Üresen álltak most ezek a szép és szent hajlékok, vagy, ha nem is voltak üresek, meg volt akasztva a működés, melynek céljaira emeltettek és fenntartattak. A rendházak tagjai részben bujdosnak, keserves vándorbotot voltak kénytelenek kezükbe venni, részben a mindennél kínosabb lelki gyötrelmekben töltötték napjaikat, némelyek pedig a börtönök falai között sínylődtek.

Menekültek a cisztercita és jezsuita-rend jeles papjai, üresen állt az István-úti Szentszív-zárda, zaklatások között fejezte be a tanévet az Angolkisasszonyok zárdája, hol a mostani kisleányok dédanyái jártak iskolába, elhurcolták a terézvárosi irgalmasnővérek főnöknőjét és sok más helyütt istenkáromlással, sértésekkel, fenyegetésekkel és csalfa okiratokkal zavarták és üldözték azokat, kiktől mindenki csak jót vett, akik felé eddig csak hála és áldás szállhatott.

Volt olyan eset is, hogy a kimondhatatlanul durva botrányoktól nem kímélték meg még az ártatlan gyermekeket sem, ami talán egyedülálló eset a történelemben.

Mikor Parisban 1871-ben szintén dühöngött, a mi balsorsunkhoz hasonló katasztrófa által előidézett, kommün, sokhelyen a munkások maguk álltak őrt az iskolák előtt, hol gyermekeik tanításban részesültek, nehogy azokat valami bántódás érje. Nálunk is a hívek ragaszkodása, a szülők fellépése sok esetben legalább azt gátolta meg, hogy az ül-

dözések nem váltok végzetesekké az üldözöttek életére nézve s a vallásos élethez való törhetetlen hűség jelei kimutatták a rombolóknak azt, hogy nem szabad előttük az út, hogy áll egy vár, melyet nem vettek be s amelyről tudják azok, kik benne laknak, hogy bevehetetlen a világ végéig.

De egyelőre, ebben a szomorú 1919. év júniusában, szegény Budapest meg volt fosztva azoktól a helyektől, hol mindenki, mint a sivatag oázisában, feltalálhatja saját vagy gyermekei részére a léleknek szükséges forrásvizet.

E szégyenletes üldözésekben mutatta ki a tanácsköztársaság valóban fogafehérét, vagyis inkább lelke feketéjét, mert ha az elkeseredés és szenvedés napjaiban bizonyos fokig érthető, vagy legalább menthető okoskodással érvelnek a fényűzésben élők, a nemdolgozók ellen, sürgetve azt, hogy részesedjenek mindnyájan a földi javakban, osztózzék mindenki az élet terhében, úgy csakugyan nem érthető, milyen alapon támadnak neki éppen azoknak, kik már vég nem rendelkeznek semmi vagyonnal, kik vég lemondtak minden kényelemről, kik abban a legideálisabb vagyonközösségben élnek, ahol minden, egyes nem a maga, de mindenki számára dolgozik és maga az egyén annyira liláitérbe szorul, hogy sok esetben az egyesnek még neve sem ismeretes a nagy munka összességében, melyet mindnyájan végeznek.

Csodálatos, hogy a mindenféle társadalmi átalakulásokat célzó tanok ismertetésénél és az egyéneknél is, kik ezek nyomán bizonyos eszményi és emberbaráti törekvéseket vallanak magukéinak,

sohasem találkozunk azon tények megállapításával, hogy úgy a vagyonközösség; mint az egyenlőség elméletei a legtökéletesebb megvalósításra találnak a kereszténység első századai óta a szerzetes rendeknél.

Talán nem eléggé ismeretes a. társadalom minden rétegeiben, hogy a szerzetes rendek működése mennyi mindenféle foglalkozást ölel fel. A lelkipásztorkodás, a nevelés és tanítás tartozik csak az ismertek közé. Emellett azonban vannak számosan, kik tudománnyal és irodalommal foglalkoznak s magukévá teszik a szellemi tevékenység minden ágát.

Hírneves bölcselőket, csillagászokat, nyelvészeket, történészeket találunk ma is a szerzetesek között. Számát sem lehet adni az érdekes és hasznos könyveknek úgy szaktudományokban mint szépirodalomban és költészetben, melyek szerzetesek tollából kerülnek ki. A legszebb műfordítások, a legalaposabb tankönyvek seregeit nekik köszönjük. Vannak ezenkívül, kik betegápolással foglalkoznak, mások művészet és iparművészettel, nagy szerepet visznek régi idő óta a vegyészeten, hírneves orvosságokat, szeszeket állítanak elő, végre a kertészet és földművelés sokhelyütt szintén nagy tökélyre emelkedett a szerzetes rendeknél.

Ebben a tág keretben csakugyan mindenki, aki , vagyonközösségben és egyenlőségben óhajt élni, megtalálhatná az egyéniségének megfelelő foglalkozást még pedig azon az alapon, amely minden ideális és az emberiség nagy zömét össze nem

foglalható törekvés egyedül igaz alapja: a teljesen szabad akarat elhatározása és választása mellett.

A vörösuralom azonban, mely nálunk tombolt, semmi tudomást sem vett ezekről a tényekről. Kíméletlenül ment neki annak is, mi színlelt elveivel összhangban volt és önmagával folyton ellentétbe keveredő zagyvalékot hirdetett csak, melynek felismerhető célja egyedül a rombolás és zavartcsinálás volt és melynek keresztülvitelére nyers erő szaknál egyebet alkalmazni nem tudott.

Ekkorában délután a sétatereken, az utcáik sarkán, a körutak sízel és járdáin beszédek hangzottak el.

Szónokoltak. Élesztették a kigyújtott tűz lángját. Ezek a beszédek szabadságról, megtorlásról, letiprásról, láncokról, dühről és különösen vérről szóltak. Ömlött a szó a bámuló közönség felé, mint egy vörös tenger hulláma. Vagy inkább úgy jött le az emelvényről, mintha vörös sziklahegyről csúsznék le egy óriási lavina, mely félelmetes súlyával közelít felénk és már-már agyonnyomással fenyeget, De mikor hozzánk ér, széjjel hull és anyagában bámulva ismerünk reá a fénylő fehér hó-pelyhekre, melyek egykor boldogabb időben lassan, lágyan hullottak reánk csillagok alakjában.

És ez a különös hasonlat szédítő forgatagban továbbragad egy képzeletvilágba. A szónok arca már nem ismeretlen. Mint valami nagyító torztük-rön keresztül látszanak olyan, vonások, melyekre régen tisztelettel, áhítattal, bizalommal pillantottunk fel, csak most el rútvitva, eldurvítva tekintenek le reánk. S a hang mely szól, nem emberi hang

már, mint valami óriási visszhang, zúgva, bömbölve, ordítva mond el olyant, ami sokszor elhangzott füleink hallatára. Most azt értjük belőle, hogy romba kell dönteni mindent, le kell tiporni mindent, hengerrel keli végigmenni az egész világon. Régen egy-egy követ bontogattak ki a falból, egy-egy sudár fát váglak ki, egy-egy korlátot emeltek fel. És a szónok feje fölött megjelennek most a bosszú istennői, a görög mesevilág Eumenidai és furiái. Hosszú fekete ruhájuk lebeg, bontott, hosszan leomló, sötét hajukat lengeti a szél, kezükben lévő fáklyáik lángját ide-oda kapkodja a háborgó világ vihara. És suhogtatják a félelmetes, hosszú, kígyókból font ostort, mellyel sújtaniok kell, melynek csapásaival meg kell torolni már itt e földön minden bűnt. minden vétket. És hallatszanak az ostorcsapások, zuhognak közel és távol, elérnek mindenüvé. Hajtják, kergetik erre-arra a kétségbeesett embereket, kérlelhetetlenül csapnak le mindnyájunkra. Beánk, kik itt állunk és siránkozunk romjaink felett és a többiekre, kik menekülnek, kik bujdosnak, kik távol innen élik a száműzetés napjait. Büntetnek egyformán, mert egyformán bűnös mindenki. Ne kérdezze senki, miben? Mi kor? Ne emelje fel senki kezét ártatlanság jeléül, ne vegyen fel követ senki, hogy mást megdobjon vele. Ki sás ki nem bontott, ki szilárdan állt a helyén! Ami most itt elhangzik, elhangzott már sokszor és nagy hallgatóságra, talált.

Régen, nagyon régen úgy tanították az embereket, hogy vannak dolgok, melyek nagyok és szentek, melyek előtt meg kell hajolni. Azt taní-

tották, hogy a tekintélyt tisztelni kell, a hatalmat el kell ismerni, engedelmeskedni kötelesség. Aki szembeszállt a hatalommal, azt kíméletlenül félretolták, sokszor el is pusztították.

Ezután más idők következtek. Megengedetté vált a hatalom bírálása, ellenőrzése, a hatalom megoszlott, részesévé vált mindenki és ment lett az önkénytől, a kegyetlenségtől.

És azt hitték, hogy ezzel boldog idők. köszöntöttek be. De az életben, a fejlődésekben, legyenek bár jók vagy rosszak, megállás nincs. Halad az tovább, a hintett mag kikel, legyen bár jó, vagy rossz.

És megértük a legújabb időket, melyekben az első időkhöz képest, teljes ellentétbe ment át a világ felfogása. A hatalmat immár gáncsolni, sőt támadni, volt szabad, a tekintély bukását, megálázását lehetett kívánni, szabad volt. nyíltan, hadat üzeni annak, min eddig nyugodott a világ rendje. Sőt azok, kik ezt tették, tudjuk jól, ők voltak csak az igazi, a meghallgatott próféták. És mindnyájan, ezek az új próféták, ha nem is mindent, de valamit bontottak, valamit pusztítottak, valamit elvettek abból, ami régen fennállt. Most mindent pusztítanak, mindent rombolnak, és az Eumenidák ostorcsapásai zuhognak reánk.

Ezeken kívül, amiket az utcán járó megfigyelhetett, történt olyan is, mi rejtve volt, amiről hangosan beszélni nem mert senki, de a lakások csendjében suttogtak róla a rettegők, a bánkódók, a keseredettek.

Tömlöcbe vetettek derék és kiváló embereket

csak azért, mert jellemesek voltak, mert állásuk volt, mert köztiszteletben álltak, mert fogalmuk volt kötelességről, meggyőződésről. Tömlöcbe vettek másokat, mert rangjuk volt, mert vagyónuk volt, mert papok, apostolok voltak, mert felszólaltak a képtelen garázdálkodások ellen, vagy pusztán azért, mert éltek és nem tartoztak a vörös uralom hívei közé. És a vörös uralom vezetői, kik lelkiismereteit nem ismertek, nem álltak meg itt, hanem gyilkosokká és hóhérokká is váltak.

Ledobták végre azt az álarcot, mellyel réges-régen takarták arcukat. Ledobták azt a jelmezt, melyben az emberszeretet, a népbarátság, az egyenlőség és boldogítás szerepét játszották és ebben a szerepben ámítottak oly soká és végezték a bomlasztás munkáját. Most, hogy munkájuk készen volt, saját, igazi arcukkal néztek a rémült és tiltakozni többé nem merő emberiségre.

A fedetlen arc Medúza arc volt, melynek látása halált okoz. És haldoklott is tőle a magyar haiza, míg ők tömör falak mögött és sötét pincékben fejezték be munkájukat.

Borzasztóan, szomorúan megváltozva, állott Budapest 1919 júniusában. Minden, min a szem nyugodott, a pusztulás és pusztítás, az élettelen vergődés, a rombadulás bélyegét hordta magán, és rajta volt az örület és esztelenség jellemvonása is, mely hasonló az öngyilkosság, soha többé jóvá nem tehető, eltévelyedéséhez.

Az utcákon magányosan ödöngő, ki jól ismerte a házak minden falát, az utcák képét, a táj minden körvonalát, a kövezet minden követ, átélhette

most itt az elveszett paradicsom utáni. sóvárgás minden kínját, fájdalmát.

Eszébe juthatott az, amit itt bírtunk, ami miénk volt és ami elveszett. Megemlékezett arról a sok jóról, sok szépről, mely itt e falak között virult s mindarról, amiben ő maga is annyiszor részesült.

Itt merítettünk először a vallás kiapadhatlan kútjából, itt léptünk a műveltség kertjébe, itt nyíltak fel számukra a tudomány kincsei, itt ismertük meg a haza fogalmát, itt tanultuk meg mi a művészet, itt ismertük meg a felhőkön járó, szárnyakon csapongó lelkesedést.

És ellephette szívét egy más érzés is, a csodálkozás érzése. Míg mind ez nyitva volt, megnyílt az egyesnek, másnak nem jutott volna semmi? Hogyan? Azalatt míg fenhargon hirdettük, hogy haladunk, hogy művelődünk, hogy lépést tartunk aia újkor nagyszerű fejlődésével, addig itt körü löttünk, talán a mi falunkban vagy a mi utcánkban, felnőhettek olyan emberek, kik ma nyugodtan elszegődnek hóhérnak s ártatlan embertársaikkal készek elszenvedtetni az élve-széjjelboneoltatás kínjait? És felnőhettek mások, akik nyugodt lélekkel határozzák és ígérik meg hazájuk romlását, és ilyen eszközökhöz nyúlnak, hogy ezt lehetővé te gyek. S ezt mi nem tudtuk, nem vette észre senki ?

Mialatt ívlámpákkal világították ki a várost kilométerszámra, mialatt remek művek kiállításait rendezték, mialatt automobilon száguldtak az utca kon, mialatt a kelet hímzései kerültek falainkra,

miközben légfűtéseket és fürdőszobákat rendezték be, miközben gyöngysort fűztünk nyakunk köré és virágot raktunk asztalunkra, azalatt sokaknak nem jutott volna semmi sem! Nem jutott volna abból, ami jóra tanít, mi felemel, ami megnyitja a szívet, felébreszti a lelkiismeretet és megóv az eltévelyedéstől egy egész életen át?

Mindenre gondoltunk; csak az egyetlen szükségesség, a legfontosabb, az szorult háttérbe.

Ruskin, a már említett angol műkritikus és bölcselelő, csodálkozva elmélkedik ezen a tárgyon egyik művében. Elmondja, hogy a történelem nem ismer időket, ahol olyan sokat foglalkoztak volna az emberiség boldogításával, ahol oly nagy szerepet játszott volna a jótékonyság, ahol olyan sok keresetforrás nyílt volna meg mindenki előtt, ahol a jólét elérése oly könnyű lett volna és bámulva veszi észre, hogy ezzel ellentétben, soha sem volt még idő, amikor az irigység és gyűlölet, oly erősen lepték volna el az embereket s azzal fenyegetnek folyton, hogy mindent elpusztító tűzvésszel borítják el a világot,

Töprenghet ezeken, aki Budapest utcáin jár, keresheti a baj forrását és vigaszt, megfejtést alig talál. Egy nagy illúziója van a kornak, mely soknak lehet okozója: azt hiszi, hogy megengedhet jót és rosszat, hogy egy kézzel nyújthat mérget és táplálékot, hitet és tévtant és hogy az eredmény túlnyomóan jó lesz.

Pedig a dudva, a tövis magától nő, a búzának, szellőnek nagy munka a feltétele. Az erény fölfelé visz, megerőltető hegymászás. A rossz lefelé gör-

dül, csak ereszkedni kell. Templomba, iskolába noszogatni kell az embert, korcsmának, mulató helynek ajtaját megtalálja magától is. Kis gyermekbe csak a testvéri szeretetet beleoltani munka, feladat; felszítani az önzést, kapzsiságot, játék.

Minden, ami jóra törekszik, nehezen szerzi meg a kiváltandó erőhöz szükséges fűtőanyagot, konkurálhat-e a rosszal, mely természetes eséssel dolgozik!

Milyen különös, hogy a tudományok haladásának korszakában midőn ismerik a levegő, a víz, a kőszén, az arany és bárminek a világon vegyi összetételét, csak az embert nem ismerik, nem látják be, hogy korlátok, törvények, biztos útirány nélkül menthetetlenül, csak sülyed, elbukik.

Ám, ha ismerik és még sem törekszenek arra, hogy megóvják attól, ami rossz s az isteni örök törvények alapján csak jóra vezettek, ha igaz, hogy ma már cél tudatosan rombolnak a lélek világában, úgy csakugyan sülyedő hajón élünk mindnyájan.

A tenger dagálya, hatalmas erővel a part felé hajtja az óriási vízárt, emelkedik, megy beljebb, beljebb, beborít nagy területeket, míg egyszerre az apály visszahúzza a hullámokat, ismét szárazföld látszik ott, ahol tenger volt. Egy meg nem fejtett titokzatos erő, a természet, megmozgatja a, számok nagyságával ki nem fejezhető víztömeget majd ide, majd oda.

És a vándor madarak! mi súgja a, gólyának a fecskének, a szalonkának, hogy itt az ideje felkeresni a természetének megfelelő éghajlatot? A tél utó havas fergetegei még tombolnak, nem jelzi

semmi a tavasz derűjét, mindegy, már jönnek a szárnyas vendégek, boldogan keringnek a levegőben és találják meg régi otthonukat, de a legragyogóbb szeptemberi napok melege sem képes őket marasztalni. Örökös változás, örökös vándorlás, örökös mozgás és újra éledés a természet törvénye, melynek alá van vetve az egész teremtett világ.

Ott, ahol régen őserdők voltak, most a Karszt kopár sziklái meredeznek, melyeken egy fűszálat alig talál a szem, ott hol nagy kikötők voltak Angolország déli partjain, most juhnyájak százai találják táplálékukat a zöldelő rétek fűvén. Ázsiában a sivatagok futó homokja takarja hatalmas népek rom bad ült épületeit, termékeny földeit s az Alföld legvirágzóbb gazdaságai ott terülnek el, ahol nioesaras 1 apályokat ismertek őseink. Hiába a kőfal, a védgát, a kőbe mélyen bevéselt betű, hiába az emlékoszlop, az obeliszk, üt az elmúlás, az összeomlás órája mindennek, fordul a szél, elcsendesedik a vihar, hull a levél, hogy mást öleljen fel tavasszal a fa, s a napsugár ép úgy mi keletről, mint süttöt reánk az esthajnal bíborából.

Egykor régen, csaknem 2000 évvel ezelőtt, midőn Krisztus Urunk kereszten függött, a hagyomány úgy beszéli, hogy arca nyugat felé, Európa felé volt fordítva. Az isteni tekintet földi létének utolsó sugara ezt a világrészt érte. Itt virult fel a kereszténység, itt alkotott nagyot, magasztosát, ide tódultak az ó-világ népei, ide telepedtek, itt lettek hatalmasak, műveltek. Magasan emelkedett a kereszt minden fölött, arra tekintettek, annak jelében boldogultak.

Eljöttünk messze keletről mi is, elfoglaltuk helyünket a keresztet alatt és boldogultunk mi is.

De most a kereszt lekerült a magas helyekről, hová kitűzve volt, kiüldözik onnét az emberek; nem néznek reá többé és Európa már csak az ádáz torzalkodás színhelye, a kegyetlen összeférhetetlenségvilága. Krisztus arca elfordult tőle. S ahova fordult, ott fognak újból megnyílni azok a források, melyek kiapadtak nyugat felől, legalább a mi részünkre.

És a megváltozott Budapesten csak a Duna hatalmas árja volt változatlan. Hömpölygött kérelhetetlenül, mint az idő, mely nom áll meg, sem a boldogság szavára, sem a szenvedés könyörgésére s visz minket az élet gyöngé sajkáján, továbbtovább, az öröklét felé.

A vöröscsapatok lendületesen haladó előnyomulása már napok óta megállott és nem hangoztatták az újságok többé, hogy a régi magyar határokat tűzték ki célul. Kósza hírek jártak, hogy csakhamar visszavonulás lesz még pedig nem is a régi vonalig, hanem beljebb, még vagy 30 kilométerre! beljebb, a szűkreszabott Magyarország közepe felé. Ilyen olcsó volt most a magyar föld. Aki pedig ekkorában csak egy órára is lakott a fővárostól, jól tette ha igyekezett hazafelé, mert kitudja azután, mennyi időre lesz elzárva onnét, milyen viszontagságokkal kell megküzdenie, hogy haizajusson a saját otthonába.

Július elseje vonaton ért, elbúcsúztam Budapesttől.

XVIII. FEJEZET.

„Mi.”

Szárnyason nem változott semmi, csak a következendő események szelei kijózanítóan, hűvösen fújtak észak felől.

Az elvtársak már csak egészen csendesen rendezkedtek és többé egyáltalán nem leltároztak, de csomagoltak. Lemondtak a csinos lakásokról, melyeket, itt is ott is, a maguk részére lefoglaltak és fuvarokat már csak a közelfekvő vasúti állomásig vettek igénybe.

A vörös csapatok olvadni kezdtek odafönn. Minduntalan szállingózott le belőlük Zólyom felől egy-egy kis csapat, egy-egy ember. Be is szóltak néha. Kedvetlenül, csüggedten. A vörös uralom szűnőben volt és tűnőben volt a haza is.

Érezték ezt ezek a szegény emberek, kik még három héttel ezelőtt elszánt bátorsággal és vidám buzgósággal mentek a tűzbe és készek voltak meghalni a hazáért.

De hiába, nem foghatja meg a kéz azt, amit megtagad az agy. Nem volt meg az összefüggés, nem lehetett visszahódítani többé azt a hazát, melynek árulója maga a szív, maga Budapest volt!

És egy napon azután alakot öltött az, miről régen suttoztak: ürítették az állomást. Nekifogtak még az ablakszárnyak meg az ajtók kiakasztásának is. Vitték a padokat, az egész berendezést. Csoomagoltak a vasutasok. Beszálltak, vagonlakókká lettek. Nem látjuk itt többé azt a jelzést: MÁV.

Már július 20-át olvastuk a naptárban, amikor egy egész kis csapat fordult be a kapun. Két szekér volt, egy gépfegyver s a katonák nem voltak többen, mint tizenöten.

Alig hogy befordultak, tompa gépfegyver-katogás hallatszott egész közlről. Tudta mindenki, hogy ez mit jelent, nem volt már Szárnyason új ság semmiféle dördülés, semmiféle puskaövés.

Ez a csehek vonatja volt, olyan pánclvonat-féle, mely ott állt kint a sorompónál a kis dombnál s jelezte, hogy be akar futni a szárnyasi állomásra.

A mi katonáink még jóformán meg sem álltak volt az udvaron. Mikor a lövéseket hallották, megfordították a szélkereket s mintha parancsot kaptak volna, rohantak ki mindnyájan a kapun, egy torokból kiáltva: „Föltartóztatjuk a cseh vonatot!” Volt valami félelmetes és fölemelő, valami leírhatatlanul lelkesítő éhben a látványban. Aki tudta, mi folyik a világban öt esztendő óta, aki tudta, hogy szövetkezik az egész világ a nemzetek egy töredéke ellen s vég-re legyőzvé azt, annak ismét egy részét, egy maroknyi népet prédául dobja az ellenségek seregének, árulókat tart belül, hadseregeket szervez kívül annak tönkretételére és mégis ezek után akad még itt ember, aki most is

harcolni tud és mer, odaáll az egész világ elé és megkísérli védeni hazáját.

Hol vannak most az ilyen emberek vezérei? Haj, be nagyon árván maradtunk ebben a nagy világban!

A gépfegyverek kattogtak erősen, a puskaövések szóltak egyideig. Ketten-hárman visszatértek már jókora sebekkel, felültek az ittmaradt szekérre, úgy hajtottak el. Egyszerre csend lett. Néhányan a magyar katonák közül sietve futottak az országúton, zörgött velük a gépfegyveres székér és rajta szorongott néhány sebesült.

Az udvarra beszaladt egy katona. Beszólt az ablaknál:

„Tessen kimenni valakinek, az egyiket, ott hagytuk, haldoklik már.”

A domboldal alján, közel a vasúti töltéshez, ott feküdt a búzatábla szélén Juhász Pista. Zubbonya baloldalán ott szivárgott néhány csepp vér, át a posztón, le a földre.

A keresztek hosszú sorai körülötte, mint a térdreborult, összekulcsolt kezű. lehajtott fejű emberek, akik minden évben, kint a tarlón hálát adnak Istennek, hogy kenyér termett a földön, most mintha mind feléje volnának fordulva s hálát adnának azért, ami a kenyérnél is sokkalta drágább kincs.

És körülötte a tarló számtalan apró virága hajladozott s a nyár ezer életből fakadó zsongása zengte a búcsúztatót.

Mint a virága alatt letört rózsa, úgy csuklott bele a fej kezembe, ingadozva, fáradtan, nehezen.

Fekete hajának hulláma, mint a harmatos gyászfátyol, feküdt reá a halálos verejtéktől gyöngyöző homlokra s az élet pírját lassanként váltotta fel a halál márványos sápadtsága. Szorosán összecsu- kott ajkain a bátorság és nyugalom csodás szépsége ült, az elmúlás kínjában csak a kéz markolt bele mélyen a föld laza rögébe. De a szemhéjjak még rebegtek, felnyíltak. A tekintetben ott volt már a nagy titok árnyéka, melybe élő ember nem pillanthatott soha. De benne volt mégis az élet lángjának ragyogása is.

„Méltóságos asszony” ... suttogta repesve, alig hallhatóan, s egy nagy sóhaj fogta vissza a már elszálló lelket, „mi nem hagyjuk a magyar hazát, soha, soha!

A láng kialudt, a megtört szemekben csak az égbolt kékje tükröződött.

TARTALOM

I. Szárnyas	3
II. Lakosok és beszállásoltak	13
III. Vihar előtt	26
IV. Az új rend	39
V. Menekülők	63
VI. Megzavart vendégek	71
VII. Bujdosók	83
VIII. Májusi ünnep és kirándulás	93
IX. Vesztett csata harc nélkül	108
X. Csehek	117
XI. Ágyúörgés és mindenféle veszedelem	129
XII. A szárnyasi nagy futás	137
XIII. Éjjeli riadalom	149
XIV. Janika és Tóth Pali	155
XV. Új harcok	167
XVI. Kis és nagy gyarlóságok és ármányok	176
XVII. Budapest	187
XVIII. „Mi”	205